

T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARLIK BİLİM DALI

**TARİHSEL SÜREÇTEKİ MİMARİ
KATMANLAŞMANIN KENT KİMLİĞİ
OLUŞUMUNA ETKİLERİ:
STRATONİKEİA ANTİK KENTİ – ESKİHİSAR KÖYÜ**
Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan
Fatma Nur YILDIRIM

İstanbul, 2023

T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARLIK BİLİM DALI

**TARİHSEL SÜREÇTEKİ MİMARİ
KATMANLAŞMANIN KENT KİMLİĞİ
OLUŞUMUNA ETKİLERİ:
STRATONİKEİA ANTİK KENTİ – ESKİHİSAR KÖYÜ**
Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan
Fatma Nur YILDIRIM
2020012013
0009-0008-8624-532X

Danışman: Doç. Dr. Gamze KAYMAK HEİNZ

İstanbul, 2023

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Tarihsel Süreçteki Mimari Katmanlaşmanın Kent Kimliği Oluşumuna Etkileri: Stratonikeia Antik Kenti – Eskişehir Köyü**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun bir şekilde tarafımdan yazıldığını, tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, yararlandığım eserlerin tamamının kaynakçada gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 08/06/2023

Fatma Nur YILDIRIM

T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

.8./6./2023

Enstitümüz *Mimarlık* Anabilim Dalı *Mimarlık* Programı Yüksek Lisans öğrencilerinden 2020012013 numaralı *Fatma Nur YILDIRIM*’ın İstanbul Beykent Üniversitesi Eğitim-Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddesine göre hazırlayarak Enstitümüze teslim ettiği “*Tarihsel Süreçteki Mimari Katmanlaşmanın Kent Kimliği Oluşumuna Etkileri: Stratonikeia Antik Kenti – Eskihisar Köyü*” konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 16/05/2023 tarih ve 2023/20 sayılı toplantısında seçilen ve On-line toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 29. maddesinin 3. fıkrası gereğince 45 dakika süre ile Zoom programı aracılığıyla on-line olarak aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında “*OYBİRLİĞİ*” ile “*KABUL*” kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 2 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü’ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN

Doç. Dr. Ga*** KA*** HE***
(İstanbul Beykent Üniversitesi)

ÜYE

Dr. Öğr. Üyesi Se*** Ya*** ER***
(İstanbul Beykent Üniversitesi)

ÜYE

Dr. Öğr. Üyesi Di*** YA***
(İstanbul Aydın Üniversitesi)

Adı ve Soyadı : Fatma Nur YILDIRIM

Danışmanı : Doç. Dr. Gamze KAYMAK HEİNZ

Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans Tezi, 2023

Alanı : Mimarlık

Anahtar Kelimeler : Kent, Kentsel Kimlik, Kentsel Kimlik Faktörleri, Tarihi Kent, Katmanlaşma, Stratonikeia Antik Kenti - Eskişehir Köyü

ÖZ

TARİHSEL SÜREÇTEKİ MİMARİ KATMANLAŞMANIN KENT KİMLİĞİ OLUŞUMUNA ETKİLERİ: STRATONİKEİA ANTİK KENTİ – ESKİŞİHAR KÖYÜ

Herhangi bir nesnenin, olgunun veya oluşumun bir kimliği olduğu gibi her kentinde kendisine ait kimliği bulunmaktadır. Bu kimlik, onları diğerlerinden farklı kılarak, bütünün içerisinde sınırlanmalarını sağlamaktadır. Kentlere özgün nitelikler kazandıran, bu niteliklerin oluşumunu, gelişimini ve değişimini etkileyen faktörler de her kent için ayrılmaktadır. Bu tez çalışmasında; kentin kimliği ile ilişkili kavramlar, **Stratonikeia Antik Kenti – Eskişehir Köyü** örneğinde özelleştirilmiş, okuyucuya aktarımı ve anlaşılabilirliği sağlanmaya çalışılmıştır.

Tarihi geçmiş olan her kent süreç içerisinde gelişir, değişir ve dönüşür. Tarihi kentler, zaman içerisinde geçirdikleri her evrimin izlerini bünyelerinde katmanlar halinde barındırmaktadırlar. Katmanlar; kimi zaman silinerek, yıkılarak, yok edilerek; kimi zaman ise eklenerek, taşınarak ve çoğaltılarak kent gelişiminin bir parçası olurlar. Oluşan her mimari katman ile kente ve döneme ait olan kimlik de nesilden nesille aktarılmakta veya yok olmaktadır. Böylelikle çalışma tarihi kent, katmanlaşma, kimlik kavramlarını ve bu kavramların birbirleriyle olan ilişkisini sınırlar dâhilinde irdelemiştir.

Tez çalışması kapsamında; çağlar boyunca birçok uygarlığın izlerini bünyesinde hala yaşatmakta olan Stratonikeia Antik Kenti – Eskişehir Köyü’nün değişim, dönüşüm ve evrimleri incelenmektedir. Kentte; Hellenistik, Roma, Bizans,

Beylikler, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi yapıları iç içe bir yerleşim sergilemektedir. Bu sayede derin bir mimari katmanlaşmayı da bünyesinde barındırmaktadır. Çalışmada, kente ait olan mimari katmanlaşmanın farklı dönemlerdeki kent kimliği oluşumlarına hangi ölçülerde etki ettiği araştırılmıştır. Sonuç olarak; uzun süreçte meydana gelen dönemsel çeşitlilikle beraber fiziksel, tarihsel ve toplumsal değişim de irdelenmiş, katmanlaşmış yapının kimliğe olan belirgin etkileri ortaya konmuştur. Tez çalışması; katmanlaşmanın, kentsel kimlik oluşumuna etkisinin kaçınılmaz olduğunu ve olumlu-olumsuz bir şekilde kentin sahip olabileceği veya sahip olduğu kent kimliğine etkisini ortaya koymaktadır.

Name and Surname : Fatma Nur YILDIRIM
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Gamze KAYMAK HEİNZ
Degree and Date : Master's Thesis, 2023
Major : Architecture
Key Words : City, Urban Identity, Urban Identity Factors, Historical City, Stratification, Stratonikeia Ancient City - Eskihsar Village

ABSTRACT

THE ARCHITECTURAL STRATIFICATION IN THE HISTORICAL PROCESS TO THE FORMATION OF URBAN IDENTITY EFFECTS: STRATONIKEIA ANCIENT CITY – ESKİHSAR VILLAGE

Just as any object, phenomenon or formation has an identity, every city has own identity. This identity makes them stand out from the whole by making them different from the others. Factors that bring unique qualities to cities and affect the formation, development and change of these qualities are also different for each city. In this thesis study; the concepts related to the identity of the city were privatized in the example of the **Stratonikeia Ancient City – Eskihsar Village**, and it was tried to be conveyed the reader.

Every city with a historical past develops, changes and transforms in the process. Historical cities contain the traces of every evolution they have undergone over time, in layers. Layers sometimes become a part of urban development and transformation by being deleted, collapse, destroyed and sometimes added, moved and multiplied. With each architectural layer formed, the identity belonging to the city and the period is transferred from generation to generation or disappears. Thus, the study examined the concepts of historical city, stratification, identity and the relationships of these concepts with each other.

In thesis; the change, transformation and evolution of the ancient city of Stratonikeia – Eskihsar Village, which still keeps the traces of many civilizations alive throughout the ages, are examined. In the city; Hellenistic, Roman, Byzantine, Principalities, Ottoman and Republican Period structures exhibit a nested settlement.

In this way, it also includes a deep architectural layering. In study, it was investigated to what extent the architectural stratification of the city affected the formation of urban identity in different periods. In conclusion; the physical, historical and social change along with the periodic diversity that occurred in the long-term were also examined, and the distinctive effects of the stratified structure on the identity were revealed. Thesis; it reveals that the effect of stratification on the formation of urban identity is inevitable and it have positive-negative effect on the urban identity the may.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZ

ABSTRACT

ŞEKİLLER LİSTESİ	iv
RESİM LİSTESİ.....	v
PLANLAR LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR	x
SÖZLÜK.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KENT ve KENTE AİT KAVRAMSAL - KURAMSAL ÇERÇEVE

1. KENT KAVRAMI	13
2. KENT İMGESİ	17
3. KENTSEL BELLEK	19
4. KENT KİMLİĞİ KAVRAMI	21
5. KENTSEL KİMLİK FAKTÖRLERİ.....	25
5.1. Fiziksel Kimlik.....	27
5.1.1. Doğal Çevre Kimliği	28
5.1.2. Yapay Çevre Kimliği.....	34
5.1.3. Biçimsel Kimlik	44
5.2. Tarihsel Kimlik	45
5.3. Toplumsal Kimlik	47
5.3.1. Sosyo-Kültürel Kimlik	48
5.3.2. Sosyo-Ekonomik Kimlik.....	51

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHİ KENT, KİMLİK ve KATMANLAŞMA İLİŞKİSİ

1. TARİHİ ÇEVRE KAVRAMI.....	53
1.1. Tarihi Çevrelerin Ögeleri ve Özellikleri	55
1.2. Tarihi Çevrelerin Önemi	57

2. TARİHİ DOKU VE TARİHİ KENT KAVRAMI	58
3. TARİHİ KENT VE KİMLİK İLİŞKİSİ.....	59
4. KENTSEL KATMANLAŞMA KAVRAMI.....	62
4.1. Tarihi Kentlerde Katmanlaşma Kavramı	63
5. TARİHİ KENT, KİMLİK VE KATMANLAŞMA İLİŞKİSİ	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

STRATONİKEİA ANTİK KENTİ – ESKİHİSAR KÖYÜ

TANIMLANMASI ve TARİHSEL SÜRECİ	68
1. STRATONİKEİA ANTİK KENTİNİN KONUMU VE KISA TARİHÇESİ. 68	
1.1. Stratonikeia Antik Kent Planı	71
1.2. Stratonikeia Antik Kentinin Oluşumundaki Tarihsel Süreçler	74
1.3. Stratonikeia Antik Kenti Kazı Çalışmaları	76
2. STRATONİKEİA ANTİK KENTİNDEKİ MEVCUT YAPILAR VE ÖNEMLİ KALINTILAR.....	79
2.1. Şehir Surları	79
2.2. Tiyatro	80
2.3. Gymnasion	81
2.4. Bouleuterion.....	82
2.5. Roma Hamamı	84
2.6. Kuzey Şehir Kapısı ve Çeşme Yapısı	85
2.7. Kuzey Sütunlu Cadde.....	87
2.8. Batı Sütunlu Cadde	88
2.9. Kutsal Alan	88
2.10. Beylik, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Yapıları.....	89

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

STRATONİKEİA ANTİK KENTİ – ESKİHİSAR KÖYÜ

BULGULAR, ANALİZ ve DEĞERLENDİRME	92
1. TARİHSEL SÜREÇTE STRATONİKEİA ANTİK KENTİNİN KATMANLAŞMIŞ YAPISI	92

2. TARİHSEL SÜREÇTE STRATONİKEİA KENTİNİN KİMLİK İRDELEMESİ.....	121
2.1. Fiziksel Kimlik İrdelemesi.....	123
2.2. Tarihsel Kimlik İrdelemesi	141
2.3. Toplumsal Kimlik İrdelemesi	142
3. DEĞERLENDİRME	147
SONUÇ	152
KAYNAKÇA.....	156

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Çalışmada İrdelenen Kentsel Kimlik Faktörleri.....	27
Şekil 2. Çalışmada İrdelenen Fiziksel Kimlik Sınıflandırması	28

RESİM LİSTESİ

	Sayfa No.
Res. 1. Hollanda, Amsterdam.....	29
Res. 2. Türkiye, İstanbul.....	29
Res. 3. Türkiye, Rize	30
Res. 4. Yunanistan, Santorini	30
Res. 5. Norveç, Bergen.....	31
Res. 6. Türkiye, Muğla	31
Res. 7. Bali, Endonezya.....	32
Res. 8. Meksika, Sonora Çölü	32
Res. 9. Türkiye, Denizli, Pamukkale	33
Res. 10. Türkiye, Kapadokya, Peri Bacaları.....	33
Res. 11. Almanya, Bremen.....	37
Res. 12. Türkiye, Bursa, Cumalıkızık	37
Res. 13. Türkiye, Karabük, Safranbolu	38
Res. 14. Türkiye, İstanbul, Fatih, Balat	38
Res. 15. ABD, New York, Central Park	39
Res. 16. Hollanda, Amsterdam, Vondelpark	39
Res. 17. Fransa, Paris, Louvre Müzesi	40
Res. 18. Türkiye, İstanbul, Taksim Meydanı	40
Res. 19. Zeminde Su Oluğu	41
Res. 20. Sokak Lambaları Dizini.....	41
Res. 21. Fransa, Paris, Eyfel Kulesi	42
Res. 22. Türkiye, İstanbul, Galata Kulesi.....	42
Res. 23. Londra ve Telefon Kulübeleri	43
Res. 24. Beverly Hills ve Palmiyeler	43
Res. 25. Avustralya, Melbourne Kent Planı	44
Res. 26. Kanada, Toronto Kent Planı	44
Res. 27. Türkiye, Eski Mardin	45
Res. 28. İtalya, Volterra.....	45
Res. 29. Halloween, Hristiyan Bayramı	49
Res. 30. Koningsdag, Hollanda Bayramı	49

Res. 31. BAE, Dubai	52
Res. 32. ABD, New York	52
Res. 33. Muğla, Yatağan İlçe Sınırı.....	69
Res. 34. Güncel Eskişehir 3. Yerleşim Alanı ve Stratonikeia Konumu	70
Res. 35. Kadıkulesi Tepesi ve Stratonikeia Kent Sınırı	72
Res. 36. Kadıkulesi Tepesi, Kireç Taşı Sur Duvarı Detayı	80
Res. 37. Tiyatro Genel Görünüm.....	81
Res. 38. Gymnasion.....	82
Res. 39. Bouleuterion	83
Res. 40. Kuzey Anta Duvarı, Dış Cephe	84
Res. 41. Kuzey Anta Duvarı, İç Cephe.....	84
Res. 42. Roma Hamamı.....	85
Res. 43. Kuzey Şehir Kapısı, Çeşme Anıtı ve Meydan	86
Res. 44. Kuzey Sütunlu Cadde	87
Res. 45. Batı Sütunlu Cadde.....	88
Res. 46. Augustus Kutsal Alanı, Teras Genel Görünüm	89
Res. 47. Şaban Ağa Camii	90
Res. 48. Selçuk Hamamı'nın Güneydoğu Cephesi.....	90
Res. 49. Stratonikeia'da Bulunan Çeşitli Bezemeler, Gravürü	94
Res. 50. Tiyatro Planı Gravürü	95
Res. 51. Tiyatro, Batı Bölümündeki Çökme	96
Res. 52. Augustus Kutsal Alanı, Teras Duvarları.....	97
Res. 53. Augustus Tapınağı Gravürü.....	98
Res. 54. Augustus-İmparatorluk Tapınağı.....	98
Res. 55. Batı Sütunlu Cadde Görünüşü	100
Res. 56. Roma Hamamı, Kemerli Geçitler	101
Res. 57. Mehmet Eskişar Ağa Konağı.....	102
Res. 58. Bouleuterion, 3d Model	102
Res. 59. Bouleuterion, Avlu Üzerindeki Mekanların Planı	104
Res. 60. Kentte Bulunan Bir Kapı Görünümü.....	105
Res. 61. Stratonikeia Kapı Kalıntısı	105
Res. 62. Kapı Görünümü ve Sütun Detayı	106

Res. 63. Kuzey Şehir Kapısı, Restorasyon Sonrası Gönünüm	106
Res. 64. Kutsal Yol Kenarında Bulunan Nekropol, Yeni Konumu.....	107
Res. 65. Lagina Hekate Kutsal Alanı, Propylon, 19. yüzyıl Gravürü	108
Res. 66. Lagina Hekate Kutsal Alanı, Propylon, Restorasyon Sonrası Gönünüm ..	108
Res. 67. Kuzey Şehir Kapısı ve Çeşme Anıtı, 3d Model.....	109
Res. 68. Kuzey Cadde ve Kuzey Şehir Kapısı, Güneydoğudan Görünüm.....	110
Res. 69. Gezginler için Mola Gravürü.....	113
Res. 70. Eskişehir Ağa Evleri ve Bouleuterion Gravürü	113
Res. 71. Abdullah ve Celal Eskişehir Ağa Konağı	114
Res. 72. Bouleuterion, Abdullah ve Celal Eskişehir Ağa Konağı	114
Res. 73. Kentten Kuzeye Uzanan Taş Döşeli Yol ve Yapılar	115
Res. 74. Stratonikeia-Eskişehir 1. Köy Meydanı Planı	116
Res. 75. Merkezi Köy Meydanından Çizim	116
Res. 76. Merkezi Köy Meydanı Görünümü	117
Res. 77. Şaban Ağa Camii	118
Res. 78. Şaban Ağa Camii, Restorasyon Sonrası Görünüm	118
Res. 79. Stratonikeia-Eskişehir, Türk Kutlama Gravürü.....	119
Res. 80. Günümüzde Var Olan Sokak ve Evler	120
Res. 81. Çınar Ağacı ve Çevresinde Oluşan Yapılar.....	125
Res. 82. Batı Girişi ve Zeytin Ağaçları	126
Res. 83. Meydanda Bulunan Devşirme Yapı Kalıntıları	128
Res. 84. Kuzey Sütunlu Cadde, 3d Model	129
Res. 85. Taş Döşemeli Sokak	130
Res. 86. Meydan ve Osmanlı Taş Döşemeli Zemin	131
Res. 87. Tuğla Malzemeli ve Mermer Blok Entegreli Cephe Görünümü	133
Res. 88. Abdullah ve Celal Eskişehir Ağa Konağı, Cephe Görünümü	134
Res. 89. Kuzey Sütunlu Cadde ve Kuzey Şehir Kapısı, Çeşme Yapısı, 3d Model .	135
Res. 90. Kuzey Şehir Kapısı ve Meydan Restorasyon Sonrası Görünümü.....	135
Res. 91. Stratonikeia Antik Kent ve Sur Planı	137
Res. 92. Gymnasium, Üsten Görünüm	138
Res. 93. Stratonikeia, Gladyatör Yazıtları	138
Res. 94. Gymnasium Planı	139

Res. 95. Kuzey Şehir Kapısı, Çeşme Yapısı, Plan ve Görünümü	139
Res. 96. Kuzey Şehir Kapısı ve Çeşme Yapısı, 3d Model	140
Res. 97. Stratonikeia ve Lagina Arasındaki Kutsal Yol	143
Res. 98. Şaban Ağa Camii ve 1. Köy Meydanı	144
Res. 99. Kuzey Sütunlu Caddedeki Paye, Mankala Oynayanlar	145
Res. 100. Bouleuterion, Dış Cephe Duvarı ve Merdivenler	146

PLANLAR LİSTESİ

Plan 1. Stratonikeia-Eskihisar Kent Planı ve Fotoğraflar	73
Plan 2. Stratonikeia-Eskihisar Kent Planı ve Kimlik İrdelemesi	122
Plan 3. Stratonikeia-Eskihisar Kent Planı ve Binalar.....	132

KISALTMALAR

Akt. : Aktaran

Bkz. : Bakınız

KVMGM : Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

KST : Kazı Sonuçları Toplantısı

Res. : Resim

TDK : Türk Dil Kurumu

s: Sayfa Numarası

vd. : Ve Diğerleri

vb. : Ve Benzeri

SÖZLÜK

Anta: Ante veya Anta, antik mimarlıkta sınırdaki yer alan duvarların köşelerinde bulunan bazen sütun ayağı olarak şekillendirilen uzantılardır.

Bouleuterion: Meclis binası, senato.

Cavea: Antik dönem tiyatrolarında oturulması için tasarlanan bölümlere denir.

Diazoma: Antik tiyatrolarda oturma sıralarını ayıran yatay geçittir.

Drahmi: Yunan drahmisi olarak bilinen bir para birimidir.

Greko-Romen: Roma döneminde yaratılan Yunan tarzı sanat ve tiyatro yapıları için kullanılan genel bir terimdir.

Hippodamian Plan: Caddelerin ve sokakların birbiri ile dik açı oluşturduğu ızgara plan ya da grid plan olarak nitelendirilen şehir planıdır.

İon düzeni: Sütun başlarında bulunan volüt adı verilen, iki yana doğru yuvarlak çizen, kaide üzerine konumlanan, klasik mimarlıktaki düzenlerden birine verilen addır.

Korinth düzeni: Sütun başlarında akantus yaprakları ve süslemeler bulunan, klasik mimarlıktaki düzenlerden birine verilen addır.

Nekropol: Arkeolojik kentlerde mezarlıkların ve toplu mezar alanlarının bulunduğu bölgeye verilen addır.

Opus Caementicium: Genellikle taş ve tuğla kırıklarının kireç harcı veya volkanik bir taş ile birleştirilmesiyle elde edilen Antik Roma'da yapıların inşasında sıkça rastlanan ve Roma betonu olarak da adlandırılan harca verilen addır.

Peribolos: Çevre duvarı.

Peripteral: Çevresi sütunlarla çevrili bir çeşit antik tapınak çeşididir.

Plateia: Şehir meydanı.

Postament: Antik Roma dönemine özgü, sütun kaidesinin altında yer alan kare veya çokgen tabanı olan prizma şeklindeki altlıktır.

Propylon: Antik Yunan mimarisinde anıtsal geçit.

Scaenea Frons: Roma tiyatro sahnesinin özenle dekore edilmiş kalıcı mimari arka planı veya sahne binasının zengin dekorasyonlu ön cephesidir.

GİRİŞ

İnsanoğlunun, toplu yaşama ihtiyacından doğan ve kentsel yaşantıya geçmesiyle başlayan bir sürecin var olduğu bilinmektedir. Geçmişten günümüze kadar var olan her dönemde, birey ve toplumların yaşadıkları alanları değiştirme, düzenleme ve kendisine ait bir çevre oluşturma gereksinimlerinden kaynaklanmaktadır. Bu durum çevrenin insana, insanın ise çevreye göre şekillenmesine yol açmaktadır.

Kentsel yaşamın başladığı dönemden günümüze kadar devam eden binlerce yıllık serüven boyunca birçok medeniyet kurulmuş, yaşamış ve yok olmuştur. Toplumlar sahip oldukları şekillendirme yeteneği ile hem maddi hem de manevi birçok olguyu kentlerde yaşatmış ve kentsel zenginliğin gelişmesini sağlamışlardır.

Dolayısıyla, birçok farklı disiplin tarafından anlam bulunmaya ve kurgulanmaya çalışılan kent kavramı da içerisinde pek çok olguyu barındırmaktadır. Kent ve kente ait olan her kavram sınırlandırılmaz ölçülerde, sürekli genişlemekte ve bir bütünün parçaları halinde değerlendirilmektedir.

Oluşmaya başladığı günden itibaren kentler, uygarlıkların geçmişinden kalan tarihle, kültürle ve coğrafyayla birlikte biçimlenmektedir. Kentler bu biçimlenme ile oluşurken aynı zamanda toplumsal etkileşimle, kendilerinin ve kentlerin imgelerini, belleklerini, kimliklerini de oluşturmaktadırlar. Böylelikle kentler birbirlerinden ayrıştırılabilmekte ve farklılaşabilmektedirler. Bu bağlamda kent kavramı, kent imgesi, kentsel bellek ve kent kimliği belirli ölçülerde birbirlerini tamamlar niteliktedirler.

İnsanoğlu, geçmişinden beslenerek hayatına devam ederken, geçmişinden öğrenme ve gelecek nesillere aktarma içgüdüsünü de içerisinde barındırır. Geçmiş, bugünün ve geleceğin nasıl şekilleneceğinin ipuçlarını bünyesinde barındıran bir olguyu kapsamaktadır. Tarihi kentlerde belirli bir süreç içerisinde oluşmakta, gelişmekte, değişmekte ve dönüşmektedir. Her dönem kentlinin değişen yaşam şeklini, mimari yapılarını, tarihi geçmişini bünyesinde barındırmakta ve katmanlaşmış bir yapıyı yansıtmaktadır.

Geçmişten günümüze varlığını devam ettiren kentler birbirlerinden oluşturdıkları kent kimliği ile ayrılmaktadır. Bu kimlik onları diğerlerinden farklı kılmakta ve bütünün içerisinde ayırt edilebilmeyi sağlamaktadır. Kentleri birbirinden ayıran onlara özgün nitelikler kazandıran; bu niteliklerin oluşumunu ve gelişimini etkileyen faktörler de her kent için farklıdır. Öyle ki kent kimliğine orada doğan, yaşayan ve yok olan herkes ve her şey dahil olmaktadır.

Çalışma kapsamında belirlenen, antik dönem Karia bölgesinin önemli bir merkezi niteliğine sahip olan Muğla ili, Yatağan ilçesinde bulunan, Stratonikeia Antik Kenti – Eskihsar Köyü’nün tarihi geçmişi M.Ö. 2. yüzyıla uzanmaktadır. Kentin bünyesinde o dönemden günümüze kadar gelen mimari yapılar ve kalıntılar halen izlenebilir durumdadır. Bu yapılar ve kalıntılar kent kimliğinin oluşumu ile ilgili veriler sunmakta ve belirleyici olmaktadır.

Çalışmanın Amacı

Tarihi kentler, oluştukları ve zaman içerisinde değişime, dönüşüme uğradıkları dönemlerin izlerini bünyelerinde katmanlar halinde barındırmaktadırlar. Tarihi kent kimliği güçlü olan kentler kendilerini diğer kentlerden ayırtılabilmektelerdir. Bu ayırım sayesinde tarihi kentler tanınabilir, duyulabilir ve öğrenilebilir olmaktadır.

Tarihi kentlerin oluşum süreci ve katmanlaşmış yapısının incelenmesi günümüzde daha olanaklı ve kapsamlıdır. Kentin değişim, dönüşüm ve gelişim sürecinin araştırılması kent kimliğinin irdelenebilmesine olanak sağlamaktadır. Tarihi kentlerin kimliklerini korumuş veya kaybetmiş olmalarında, kentsel katmanların okunabilmesinin önemi göz ardı edilmemelidir.

Bu tez çalışmasında, kent ve kente ilişkin kavramlar irdelenmiş, tarihi kent, kimlik ve katmanlaşma ilişkisi tartışılarak, Stratonikeia Antik Kenti – Eskihsar Köyü bu kavramlar ışığında incelenmiştir. Tarihi kentin kuruluşu, mimari yapısında meydana gelen değişimler, kentin katmanlaşmış yapısının algılanması ve kent kimliği üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesinde tarihsel süreçteki mimari katmanlaşmanın kent kimliği oluşumuna etkileri incelenmiş ve irdelenmiştir.

Çalışmanın Kapsamı ve Önemi

Tarihi kentler, farklı zaman dilimlerinin yan yana ve üst üste gelerek oluşturduğu alanlar bütünü olarak ifade edilmektedir. Bu alan bütünü oluşurken kimi zaman silerek, yıkarak ve yok ederek; kimi zaman ise ekleyerek, taşıyarak ve çoğaltarak bir katmanlaşma meydana gelmektedir.

Tarihi kentlerin katmanlaşmış yapısında, kent kimliği olarak belirlenen olgu veya olguların zaman içerisinde değiştiği, dönüştüğü veya yok olduğu gözlemlenebilmektedir. Tarihsel süreç içerisinde farklı zaman diliminde yaşamış olan topluluklar kendilerine özgü bir karakteri aynı alanda yaşatmak için uğraşmışlardır.

Değişmekte, kesişmekte ve eskimekte olan tarihi kentlerin katmanları gözlemlenebildiği sınırlarda keskin çizgilerle ayrıştırmak oldukça güçtür. Bu durumda katmanları birbirleri ile birlikte okuyabilmek, değerlendirmek, anlamlandırabilmek ve en önemlisi ayrıştırabilmek önem taşımaktadır.

Tarihi kentlerde farklı uygarlıkların ve farklı kültürlerin kesintiye uğramadan veya duraklama yaşamaksızın çağlar boyunca yaşamlarını aynı alanda sürdürdükleri bilinmektedir. Bu tez çalışmasın da çağlar boyunca birçok uygarlığın izlerini hala bünyesinde yaşatmakta olan değişim, dönüşüm ve evrimleri ile Stratonikeia Antik Kenti – Eskişehir Köyü irdelenmiştir.

Stratonikeia Antik Kenti – Eskişehir Köyü, şehircilik ve mimarlık açısından, değerlerin değişiminin iki bin yıl boyunca sürekliliği konusunda olağanüstü bir belge niteliğine sahiptir. Bölgenin politik ve kültürel gelişiminin ana evreleri olan Hellenistik, Roma, Bizans, Beylikler, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinin yapıları iç içe ve bir arada sergilenmiş olurken iyi şekilde mimaride dile getirilmiştir.

Bu bağlamda uzun bir tarihsel geçmişe sahip olan kent, derin bir katmanlaşmayı da bünyesinde barındırmaktadır. Çalışma, bu katmanlaşmış yapının bir bakıma ayrıştırılarak, kentin sahip olduğu ve uzun bir zaman diliminde biçimlenen farklı dönemlere ait kent kimliğine olan etkilerinin saptanmasını kapsamaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Tez çalışmasında; öncelikli olarak kent kavramı, kent ile ilişkili kavramsal ve kuramsal sınırlılıklar dâhilinde kent kimliği ve kentsel kimlik faktörlerinin belirlemesine odaklanarak kuramsal bir alt yapı hazırlanmıştır. Daha sonra, tarihi kent kavramı, katmanlaşma ve kimlik kavramı ilişkileri irdelenmiş ve yapılan kavramsal araştırmalara ve aktarımlara yer verilmiştir. Araştırma yöntemi olarak yazılı ve dijital kaynaklardan elde edilen teorik bilgilerin dahil edildiği nitel ve nicel bir araştırma yönteminin kullanıldığı karma araştırma modeli ile süreç içinde keşfedici bir yaklaşım yöntemi benimsenmiştir.

Çalışmada ilk olarak niteliksel araştırma yöntemi kullanımı hedeflenmiştir. Nitel araştırma; bir sosyal olayı doğal ortamı ve doğal oluşumu içinde tasvir eden bir araştırma yöntemi temelindedir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan; tarihsel araştırma ve durum tespiti çalışmalarının birincil yöntem olarak kullanılmıştır.

Tarihsel araştırma yöntemi; geçmişte var olan durum, olay ve olguların, nasıl ve niçinlerini gün yüzüne çıkartmak, etkilerini tanımlamak ve açıklamak, olayların oluş biçimleri ve eğilimlerine ilişkin sistematik ve objektif veriler toplayarak, günümüzdeki ve gelecekteki olgu ve olaylara ışık tutma amacı gütmektedir. Elde edilen veriler bu çalışma yöntemi ile, analiz edilmiş, sonuçlar değerlendirilmiş ve sentezi ile birlikte geçmişten geleceğe olan aktarımları açığa çıkartmak mümkün olmuştur.

Ayrıca, tez çalışmasında kullanılan nitel araştırma yöntemlerinden, durum çalışması ise bir olgunun zamana ve mekâna bağlı olarak tanımlandığı bir araştırma yöntemi olması nedeniyle tercih edilmiştir. Durum çalışması; ortam, bireyler ve süreçler gibi bütüncül bir yaklaşım ile araştırıldığında, ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanan bir araştırma yöntemidir.

Durum çalışması kapsamında; tarihsel örgütlenme, gözlemlene ve çoklu alan, çalışmanın bir diğer yöntemini oluşturması ve bu bağlamda geçmişten günümüze kadar geçen zaman içinde mimari yapılaşmasının ve yaşanmış olayların araştırılması, ortaya çıkarılması, gözlemlenmesi ve açıklanması hedeflenmiştir.

Stratonikeia Antik Kenti – Eskihsar Köyünün tarihi kökeninin ve günümüze gelene kadar ki uzun süreçteki hem fiziksel ve tarihsel hem de toplumsal olarak değişen koşullarının araştırılması ve gerek yazılı ve dijital kaynaklardan gerekse gözlemlerden elde edinilen bilgi birikiminin çalışma kapsamındaki sınırlılıklar dâhilinde çalışmaya yansması esas alınmıştır. Geçmişte yaşanan hem toplumsal hem de mimari bazlı değişimin ise geleceğe aktarımının hangi boyutlarda gerçekleştiğini belirlemeye çalışmak, katmanla an yapı ve kent kimliği oluşumuna etkileri hakkında verileri sunmaktadır.

Çalışmada kentin tarihsel geçmişi ile ilgili derin araştırma verilerinin elde edilmesi amacıyla; ikincil bir araştırma yöntemi olarak nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nicel araştırma yöntemi; yaşanılan ortam hakkında, sayısal verilerin formal, objektif ve sistematik bir biçimde aktarımı ile bilgi edinme temelli bir çalışma yöntemidir.

Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden biri olan tarama yönteminin (modelinin) kullanımı uygun görülmüştür. Tarama yöntemi; var olan durumu veya gerçekliği olduğu şekilde doğruluğunu veya yanlışlığını sorgulamadan ve değiştirmeden ortaya koyma temeline dayanmaktadır. Stratonikeia Antik Kenti – Eskihsar Köyü içinde geçmişte var olan, kentin tarihsel süreci içerisinde gerçekleşen, nesneye, yapıya, olguya, olaya, bireye vb. ilişkin geçmişteki verilerin tamamının değiştirilmeden aktarımına dayanan, tarama yöntemi kullanılmıştır.

Belirlenen yöntemler ışığında, konuyla ilgili literatür çalışmasında birçok bilgi ve görsel elde edilmiş, bu bilgilerin analizi ve değerlendirilmesi tez çalışmasının ana materyalini oluşturmuştur. Diğer taraftan, örneklem alan olarak belirlenen Stratonikeia Antik Kenti – Eskihsar Köyü’nün tarihsel süreçteki mimari katmanla masının kent kimliğe oluşumunun irdelenmesi amacıyla matris oluşturulmasında belirtilen yöntemlerden faydalanılmıştır.

Literatür Araştırması

Çalışmanın sınırlılıkları, kavramsal ve kuramsal çerçevesi dahilinde belirlenen literatür üzerinden yapılan çalışma önem arz etmektedir. Çalışmanın güvenilir ve bilimsel olarak sağlam verilere dayanması adına ilgili veri tabanları, bilimsel kitaplar, makaleler, dergiler, sempozyumlar, internet siteleri, vb. kaynaklardan faydalanılmıştır. Kaynak irdemesinde ulusal ve uluslararası verilere erişebilmek için başlıca İstanbul Beykent Üniversitesi e-kütüphanesi, YÖK Ulusal Tez Merkezi, Dergipark Akademik, Research Gate, Google Akademik, Academia vb. veri tabanları kullanılmıştır.

Bu tez çalışmasındaki literatür taraması; kent ve kentle ilişkili literatür çalışması ve Stratonikeia Antik Kenti - Eskişehir Köyü literatür çalışması olmak üzere iki ana başlık altında gerçekleştirilmiştir.

• Kent ve Kentle İlişkili Literatür Araştırması

Kent ve kentle ilgili literatür çalışması tez çalışmasının I. ve II. bölümlerinde irdelenen başlıklara göre kendi içinde yine iki farklı grup halinde gerçekleştirilmiştir. I. bölümü oluşturan kente ilişkin kavramsal ve kuramsal çerçeveyi belirleyebilmek ve irdelleyebilmek için; **“kent” kavramı**, **“kent imgesi”**, **“kentsel bellek”**, **“kent kimliği”**, **“kentsel kimlik faktörleri”** vb. kavram sınırlılıkları ile oluşan anahtar kelimeler dahilinde bir literatür çalışması gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın **“Tarihi Kent, Kimlik ve Katmanlaşma”** başlığı altındaki II. bölümü için de **“tarihi çevre”**, **“tarihi doku”**, **“tarihi kent” kavramları**, **“tarihi kent ve kimlik” ilişkisi**, **“kentsel katmanlaşma”** kavramları gibi kentin tarihine, kimliğine ve katmanlaşma ilişkilerine yönelik özelliklerinin irdelenmesi açısından, belirlenen sınırlılıklar dahilinde bir literatür çalışması gerçekleştirilmiştir.

Aşağıda çalışmanın temelini oluşturan başlıca kitap kaynakları tanıtılmış, içerikleri kısaca değerlendirilmiştir.

Lynch, 1960 yılı **‘The Image Of The City’** kitabında kentlerin görünimleri hakkında ve kent ile ilişkili insanların akıllarındaki imaj öğeleri hakkında sorular sormuştur. Bu soruların cevaplarını üç kent; Los Angeles, Boston ve Jersey City özelinde anlatmıştır. Bir mekanın zihinde kalıcı olmasını önemseyen Lynch, mekanların ve binaların bütünlük içinde olması gerektiğini; böylelikle kimlik ve yapılaşma birlikteliğini vurgulamıştır. Bir insanın yatay düzlemdeki çevreyi betimlerken hangi kent elemanlarını dikkate aldığından yola çıkarak; kentlerin görünümelerini ve akılda kalıcılığını beş temel imge ögesine ayırmıştır.

1960' da The Image of the City'nin yayınlanmasıyla Kevin Lynch, şehrin formunu keşfetmeye başlamıştır. 1981 yılı **‘A Theory of Good City Form’** kitabı ile de iyi şehir formunu kendi vizyonunun hem bir özetini hem de bir uzantısını aktarmıştır.

Aslanoğlu'nun 1998 yılında yayımlanan **‘Kent, Kimlik ve Küreselleşme’** kitabının odak noktası küreselleşme, sanayileşme süreci içerisinde kentlerin ve kimliklerinin değişimini ve mekâna yansımaları olmuştur. Kitap bu değişim ve gelişim sürecini yöntemle açıklamış ve örnek olarak Bursa özelinde aktarmıştır.

Karabey'in 1980 yılında yayımlanan **‘Kent Olgusu’** kitabında ise kent ve kent ile ilişkili kavramlardan kent olgusu çıkarımları yapılmıştır.

2000 yılı **‘Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu’** kitabında ise **Kuban**, kendisine ait 50 yıllık tecrübelerini aktardığını söylemiştir. Kitapta özellikle Türkiye'de karşılaşılan koruma sorunları ve cevapları işlenmiştir.

Çalışmada yararlanılan birçok makalenin yanında başlıca **Topçu'ya** ait 2011 yılı **‘Kent Kimliği Üzerine Bir Araştırma: Konya Örneği’** isimli çalışma yer almaktadır. Makalede Topçu, ‘Her kentin, her dönemin bir kimliği vardır.’ varsayımından yola çıkmıştır. Topçu, değişen ve gelişen Konya kentinin kimlik değişimini tarihsel süreçte incelemiş, geçmişteki ve günümüzdeki kimlik elemanlarını ortaya çıkartmıştır. Kentin var olan kimliğinin geliştirilmesinde ve devamlılığında etkin olabilecek öneriler sunmuştur. Ayrıca çalışmada; kimlik bileşenlerinin kent kimliğini geliştirmek ve kent imgesini yaşatmak bağlantısında önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Yararlanılan başlıca diğer makaleler arasında ise; **Kaya ve Akdemir**'e ait 2021 yılında yayımlanan 'Kentsel Değişim - Kent İmgesi Korelasyonu: Elazığ Örneği', **Sargın ve Demir**'e ait 2018 yılı 'İnsan Mekân İlişkisi Ölçeğinde Kent Kimliği ve Gümüşhane Örneği', **Ayyıldız ve Ertürk**'e ait 2017 yılı 'Kentsel Kimlik Bileşenleri ile Yerel Kimliğin İzlerini Sürmek: Kapanca Sokak Örneği', **Ünlü**'ye ait 2017 yılı 'Kent Kimliğinin Oluşumunda Kentsel Bellek ve Kentsel Mekan İlişkisi: Mersin Örneği', **Solak**'a ait 2017 yılı 'Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış', **Turgut, Özalp ve Erdoğan**'a ait 2012 yılı 'Artvin İlinde Doğal Çevrenin Kent Kimliğine Etkileri', **Küçüköner**'e ait 2007 yılı 'İmge ve Bellek İlişkisine Bir Bakış', **Akın**'a ait 1995 yılı 'İstanbul'un Tarihi Çevrelerinde Kimlik Değişimi ve Yitirilen Çevresel Kalite' olarak sayılabilir.

Kortan'nın 1996 yılı 'Mimarlıkta Kimlik Sorunu / Kimlik, Meşruiyet, Etik' isimli, **Suher, Ocakçı ve Karabay**'ın 1996 yılı 'İstanbul Metropolitan Kent Planlama Sürecinde Kent Kimliği ve Kent İmgesi', **Biket**'e ait 2011 yılı 'Kentsel Tasarımda Kentsel Bellek ve Kentsel Kimlik' gibi sempozyum bildirileri de kaynaklar arasındadır.

Tez çalışmasının I. - II. Bölümü kapsamında anahtar kelimeler çerçevesinde YÖK Ulusal Tez Merkezinden yüksek lisans ve doktora tezleri olmak üzere birçok kaynak elde edilmiştir. Elde edinilen sonuçlar ayrıştırılıp sınırlandırılarak geriye kalan 40 adet ilgili kaynak incelenmiştir. İlgili sınırlandırmalar dâhilinde başlıca aşağıdaki tez kaynakları ve içeriklerinden yararlanılmıştır.

Çöl'ün 1998 yılı 'Kentlerimizde Kimlik Sorunu ve Günümüz Kentlerinin Kimlik Derecesini Ölçmek İçin Bir Yöntem Denemesi' isimli doktora tezinde; kent ve kent ile ilgili kavramların tanımını aktarmış ve kimlik tanımı için saptamalar yapmıştır. Kent kimliğinin tanımı ve özelliklerini belirledikten sonra da kimliği etkileyen ve kimliğin oluşumunda rol oynayan etkenleri net bir dilde ortaya koymuştur.

Can, 1999 yılı ‘**Kent Kimliği**’ isimli tezinde kent kimliğinin tanımını ve kent kimliğinin oluşumundaki etmenlerini sınıflandırarak aktarmıştır. Kent kimliğinin mekansal ve sosyo-kültürel özellikleri ile etkileşimi sonucunda zamanla oluştuğunu saptamıştır. Kimlikli kentlerin o kentte yaşayanlar tarafından sahiplenildiği noktada ve oranda var olacağı sonucuna ulaşmıştır.

Hovardaoğlu 2009 yılı ‘**Tarih, Süreklilikte Kentsel Katmanlaşmanın Belgelenmesi Bağlamında Kayseri Kent Merkezi**’ isimli doktora tez çalışmasında her kentin geçmişiyle ilişkisini, katmanlaşarak günümüze ulaşan bir tarihi birikim olarak değerlendirmiştir. Kentlerin kentsel katmanlaşma bağlamında belgelenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Hovardaoğlu Kayseri kenti özelinde, kentin geçmişle bağlarını ortaya çıkarabilmek amacıyla, katmanlaşma ile kentin belgelenmesini amaçlamış ve öneri sunmuştur. Örnek ile tarihi süreklilikte fiziksel anlamda kentsel değişimi kronolojik olarak açıklanmaya çalışmıştır.

Gezen, 2021 yılı ‘**Tarihsel Süreçte Mimari Katmanlaşmanın Yerel Bir Örneği: Büyüka**’ isimli tezinde yapıli çevrelerin, tarihsel süreç boyunca sosyo-kültürel, ekonomik ve teknolojik dinamiklerin doğal dinamiklerle birleşerek bir yansıma oluşturduğunu ve dinamiklerin, zaman içerisinde sürekli değişerek çeşitli katmanlar oluşturduğunu aktarmıştır. Gezen, çok katmanlı bir yerleşim bölgesi olan ve katmanlarını koruyan Büyüka özelinde gerçekleşen mimari değişimleri işlemiştir.

▪ **Stratonikeia Antik Kenti - Eskihsar Köyü Literatür Çalışması**

YÖK Ulusal Tez Merkezi, ‘**Stratonikeia**’ anahtar kelimesi ile sadece tez adı ile arama yapıldığında **26 sonuç** vermektedir. Google Akademik ise aynı anahtar kelime ile toplam **3.740 veri**, ‘Stratonikeia Antik Kenti - Eskihsar Köyü’ anahtar kelimeleri ile ise **137 veri** sunmaktadır.

Tez çalışmasında, Stratonikeia Antik Kenti - Eskihsar Köyü üzerine; alanı tanımlamak ve çalışma kapsamında gerekli bilgilerin sunulması adına geçmişten günümüze olmak üzere kronolojik bir biçimde irdeleme hedeflenmiştir.

Boysal, Stratonikeia Antik Kenti kazı çalışması başkanlığını 1977 ve 1995 yılları arasında bir ekip ile üstlenmiştir. **Boysal**, 1983 yılında Selçuk Üniversitesi tarafından hazırlanan bir dergide ‘**Stratonikeia**’ isimli raporda hem antik kent ile ilgili tanımlamalarını hem de kazı çalışmalarını aktarmıştır.

Kazı çalışmalarını 2008’den günümüze kadar olan süreç içerisinde üstlenen **Söğüt** ise antik kent için Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile beraber yürütülen ‘**Stratonikeia Kazı Çalışmaları**’ isimli raporlar her sene için ayrı ayrı olacak şekilde yayınlanmıştır.

2008-2013 yılları arasındaki ‘**Stratonikeia Kazı Çalışmaları**’ isimli çalışmalar 6 adet, 2013 ve 2022 yılları arasındaki ‘**Stratonikeia ve Lagina Çalışmaları**’ isminde raporlanan toplam 11 adet çalışma mevcuttur. Aynı zamanda **Pamukkale Üniversitesi ve Söğüt öncülüğünde hazırlanan ‘Paü- Stratonikeia’** web sitesindeki verilerden de çalışma süresince faydalanılmıştır.

Ek olarak **Söğüt** tarafından hazırlanan 2014 yılında; ‘**Zaman Tünelinde Gezilen Kent: Stratonikeia**’, 2017 yılında ‘**Stratonikeia 2015 Yılı Çalışmaları: Yerleşim ve Kentleşme**’ ve 2018 yılında ‘**Geç Antik Çağ’da Stratonikeia**’ isimli makaleler de incelenmiştir. Aynı zamanda 2015 yılında editörlüğünü Söğüt’ün üstlendiği ‘**Stratonikeia ve Çevresi Araştırmaları**’ isimli kitaptan edinilen birçok notun yanı sıra Oğuzhanoglu’na ait ‘**Stratonikeia Antik Kenti Çevresinde Erken Yerleşim İzleri**’ isimli kaynak başta olmak üzere ilgili olan metinlerden de yararlanılmıştır.

Yurdugüzel’in 2011 yılı ‘**Stratonikeia (Eskihisar Köyü) Yerleşiminde Tarihsel Gelişim ve Sosyal Değişimin Kentsel Dokuya Etkilerinin İrdelenmesi**’ isimli makalesinde, Stratonikeia’nın (Eskihisar Köyü) yaşadığı olumsuz değişimlerin sonucuna ve kentin kuruluş tarihinden günümüze kadar geçirmiş olduğu fiziksel, sosyal değişim ve gelişimleri irdelenmiştir. Yurdugüzel; göç, deprem, maden yataklarının varlığı gibi yerleşim alanının fiziksel yapısının değişmesine neden olabilecek olayların kentsel dokuya etkilerini ve 2008 yılında gerçekleştirilen restorasyon uygulamalarının kente sağladığı kazanımları sorgulamıştır.

Gülmez'in 2012 yılı 'Geleneksel Yerleşmelerde Mekânsal Süreklilik Üzerine Bir Alan Çalışması: Stratonikeia - Eskişehir Köyü' isimli makalesinde, mimari mirası oluşturan yapıları çevrelerin belgelenmelerinin gelecek nesillere aktarılmalari açısından önemine değinilmiştir. Makalenin konusu Stratonikeia - Eskişehir Köyü özelinde oluşmuştur. Çalışma 2002 yılında yapılan Eskişehir Köyü belgeleme çalışmasının sonuçlarını içermektedir. Kentin büyük ölçüde genel yapısını koruyarak günümüze kadar gelmiş olduğu tespiti yapılmış, iç içe geçen yapıları ve sergilediği 'bütün' ile mekânsal sürekliliğe değinilmiştir. Çok değerli tespitler yapılmış olan bu çalışma, makalenin sınırlı yapısına ve belirli bir dönemin çalışmalarına odaklanmış olmasından dolayı kapsamı da sınırlı kalmıştır.

Özdemir 2015 yılı 'Kırsal Kimlik-Kültürel Miras-Turizm Etkileşimi: Stratonikeia Arkeolojik Sit Alanı Örneği' isimli bildirisinde; arkeolojik, tarihi, bilimsel, kültürel, eğitsel, ekonomik, turistik, politik ve sembolik değerleri, yerel/toplumsal önemi ile tarihi ve turistik potansiyeli, özgün yerleşim dokusuyla evrensel kültür mirasını yansıtan çok katmanlı kültürel peyzaj alanı niteliğinde olan Stratonikeia ve Eskişehir Mahallesi işlenmiştir. Özdemir, koruma-kullanma dengesi ve sürdürülebilirlik kavramlarını alan düzeyinde araştırmalar eşliğinde irdelenmiştir. Bildiri tarihsel geçmiş, koruma geçmişi ve yerin karakteristiği içerikleri çerçevesinde sınırlandırılmıştır. Sonuç kısmında yere özgü öneriler de bu sınırlar çerçevesinde getirilmiştir.

Çalışmanın Kurgusu

Tez çalışması giriş, dört ana bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır.

- Giriş kısmında; çalışmaya ait olan genel bilgilerin paylaşımı yapılmıştır. Çalışmanın; amacının, kapsamının, öneminin, yönteminin, ilgili literatür araştırmasının ve çalışmanın kurgusunun algılanabilir, açık bir dille aktarımı bu bölüm kapsamında gerçekleşmiştir.

- Birinci bölümde; çalışma içeriğini oluşturan ana kavramlar hakkında bilgi verilmesi, literatür taraması ve analizi kapsamında; kent kavramı, kent imgesi, kentsel bellek, kent kimliği kavramı ve kentsel kimlik faktörleri olarak belirlenen kavramsal - kuramsal çerçevenin aktarımı sağlanmıştır. Ulaşılan kaynaklar ile çalışma

çerçevesinde oluşturulan kentsel kimlik faktörleri ve alt başlıkları derlenerek, elde edilen bilgilerin incelenmesi gerçekleşmiştir. Tez çalışmasına dair kavramsal, kuramsal sınırların algılanabilmesi ve çalışma için artı oluşturabilir nitelikte olması bu bölüm kapsamında amaçlanmıştır.

- İkinci bölümde; tarihi çevre kavramının irdelenmesi ile tarihi kent, kimlik, katmanlaşma ve bu kavramların birbirleriyle olan ilişkisine dair elde edinilen bilgiler paylaşılmış ve çalışma kapsamı dahilinde bir aktarımı gerçekleşmiştir.

- Üçüncü bölümde; Stratonikeia Antik Kenti – Eskihsar Köyü örneği özelinde kentin tanımlanmasına dair kentin konumu, kent planı, oluşumundaki tarihsel süreçler ve kazı çalışmaları hakkında bilgiler irdelenmiş ve aktarılmıştır. Stratonikeia Antik Kenti - Eskihsar Köyü’nde var olan mevcut yapılar ve kalıntılar hakkında çalışmanın anlaşılabilirliği ölçütünde bilgiler sunulmuştur.

- Dördüncü bölümde; tarihsel süreçte Stratonikeia Antik Kenti – Eskihsar Köyü’nün değişimi ve katmanlaşmış yapısı aktarılmıştır. Bu değişim yazılı ve görsel olarak ifade edilmiştir. Ayrıca çalışmada belirlenen, kentsel kimlik faktörleri kapsamında irdelemesi yapılmış ve bu irdeleme kent planı üzerinde belirtilmiştir. Elde edinilen bulguların analizi ve değerlendirilmesi oluşturulmuştur.

- Sonuç kısmında ise çalışma, sınırları ve içeriği çerçevesinde bir sonuca bağlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KENT ve KENTE AİT KAVRAMSAL - KURAMSAL ÇERÇEVE

1. KENT KAVRAMI

Farklı disiplinler tarafından tarih boyunca mekan ve kent kavramlarının tanımları yapılmaya çalışılmıştır. Kent kavramı, günümüzde pek çok olguyu içinde barındırmakta ve birçok disiplinde sözcük anlamının karşılığı aranmaktadır. Birçok filozof, sosyolog, mimar, tarihçi, antropolog, sosyal bilimci, kendilerinin ve diğerlerinin öne sürükledikleri kent ve mekan kavramları üzerine düşünmüş ve kurgulamışlardır (Solak, 2017).

Kent kavramının mimari ve tasarımsal olarak da karşılığı aranmakta ve araştırılmaktadır. Kent birçok açıdan incelenebilir ve kavramlaştırılabilir ölçütlerden oluşmaktadır. Bu bakımdan çok çeşitli bir yelpazeyi oluşturarak farklı bakış açılarıyla geçmişten günümüze anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Kent, sözcük anlamı olarak incelendiğinde Türkçede bulunan uygarlık ve medeniyet sözcük kökleriyle anlam olarak yakın bir biçimde ilişkilendirilmektedir (Karaaslan, 2010).

Fransızca ‘civilisation’ kelimesi de benzer bir şekilde uygarlıktan türemektedir. İngilizce olarak karşımıza çıkan ‘city’ ise Latince bir sözcükten türemiş olup yurttaşların oluşturduğu birlik anlamına gelmektedir. Kent kelimesi her dilde farklı olgulardan oluşsa da belirli seviyelerde kalkınmayı, medenileşmeyi ve gelişmişliği yansıtmaktadır (Kaya, 2007 & Karaaslan, 2010).

Bir yerleşimin kent olarak tanımlanması için; yerleşimde tarım dışı üretim ağırlıklı olarak kullanılmalı, üretim araçlarıyla beraber nüfus bu alanda çoğalmaya ve gelişmeye başlamalı, tek düze, aynı, benzer olmamalı ve bütünleşme derecesi yükselmiş olmalıdır (Hasol, 1988).

Kentin sözcük anlamına en minimal açıdan bakıldığında ise ‘nüfusun çoğu ticaret, sanayi veya yönetim ile ilgili işlerle meşgul, tarımsal etkinliklerin olmadığı ya da az olduğu yerleşim alanı’ olarak tanımlanmaktadır (Url-1).

Kentler geçmişten günümüze farklı dönemlerin mekânsal, sosyal ve kültürel olgularını üzerinde barındırarak katmanlaşmış bir yapıyı oluşturmaktadır. Kent sadece mekânsal olarak değil sosyal ve ekonomik bir ortam bütünüdür. Kent bu olguların fiziksel olarak görünür kılındığı yerlerden oluşturmaktadır (Ercoşkun vd., 2016).

İnsanların toplu yaşama ve kentsel yaşantıya geçmesiyle başlayan bir sürecin var olduğu bilinmektedir. İnsan yaşadığı çevreye etki eden ve kendi gereksinimleri doğrultusunda biçimlendirmeye çalışan bir varlıktır. Fiziksel olarak her yeni oluşum belirli doğal çevre üzerinde şekillenmektedir. Doğal çevre orada bulunan ve yerleşim gösteren birey ve birlikte oluşturduğu toplum ile biçimlenmektedir. Birey ve oluşturduğu toplumun birlikte bir düzen kurma ihtiyacından kent olgusu doğmaktadır.

Her doğal çevreye yapılan bu biçimlendirmeye yönelik, kendi gereksinimleri için kullanma ve değiştirmeye çalışma hamleleri de birey ve toplumların, yapay çevre oluşumlarını meydana getirmektedir.

Kent, bahsedilen gereksinimlere yanıt veren örgütlü mekânlar topluluğunu meydana getirmiştir. Bir bakıma kent, içinde yaşayan insanların çevresinde oluşturduğu yapaylığın, doğal çevreye olan hükmünden doğan mekân veya mekânlardan oluşmaktadır (Can, 1999).

İnsanoğlunun değiştirme, düzenleme ve çevre oluşturma çabası çok eski tarihi dönemlerden günümüze kadar ulaşmıştır. İnsanların toplu olarak bir arada yaşaması M.Ö. 6000'e uzanmaktadır fakat ilk kentlerin kurulması M.Ö. 4000 yıllarındadır. Bu yıllarda kent kavramı, içinde yer aldığı bölgeden oluşan ekonomik, sosyal ve politik bir bütünün parçası olarak yalın bir ifade ile anlamlandırılmıştır (Çöl, 1998).

Günümüzde kent: coğrafya, demografi, kültürel, tarihsel, sosyal, ekonomik ve politik yapıların bir bütünlüde birbirini tamamlar nitelikte bir araya gelmesiyle oluşmaktadır (Can, 1999).

Bir beşeri yerleşimin kent olarak adlandırılabilmesi için; görsel farklılaşmaya sahip olması, belirli yoğunlukta yapılanmanın olması, belirli sayıda nüfus yoğunluğunun bulunması ve çeşitli meslek gruplarından faaliyetleri bünyesinde barındırması gibi özelliklerden bahsedilmektedir (Karabey, 1980).

Şehir plancısı; Kevin Lynch (1960), kentin ve kent formunun değerlendirilmesindeki temel unsurları; fonksiyon, yoğunluk, makroform ve bu faktörlerin birbiri ile ilişkileri şeklinde tanımlamakta ve belirtmektedir.

Lynch (1981)'e göre, iyi denilebilecek düzeydeki bir kent formunun oluşması için kentin sahip olması gereken kriterler bulunmaktadır. Bunlar: canlılık (vitality), duyu (sense), uyum (fit), erişim (access) ve denetim (control) olarak sıralanmaktadır.

Kent kavramı tanımında, insan ve toplum için işlevlerde mevcuttur. Bunlardan birincil olanlar; barınma, çalışma, yenilenme ve ulaşım. İkincil olanlar ise askeri, ticari, sanayi, kültürel ve devlet işlevleri şeklinde sıralanmaktadır. Fakat kent kavramını sadece bu özellikler dahilinde oluşturmak mümkün değildir. Çünkü kent kavramı toplumsal bir kavramı da oluşturmaktadır ve birçok konuyu içinde barındırmaktadır. Yani kent kavramı sınırlandırılmaz ölçülerdedir ve sürekli genişlemektedir. Çoğu kent tanımının toplum geliştikçe ortaya çıktığı, geliştiği ve değerlendirildiği belirtilmektedir (Çöl, 1998).

Bu bağlamlarda kent işleyen ve yaşayan bir birliktelikten doğar. Bu birliktelik ve bütünlükten oluşan tüm parçalar birbiri ile ilişkili olmalıdır. Aynı zamanda kent, sürekli bir değişim içinde oluşacağından dolayı yeniliklere açık ve zamanla evrim geçiren bir sürece sahiptir.

Toplum bilimcilerin birçoğu kenti, yer ve zamana göre yaşayanların bir ortaklıkta buluşarak, yapılar inşa ettikleri birliktelik olarak yorumlamaktadırlar (Karaaslan, 2010).

Özellikle; Emile Durkheim, Max Weber ve Louis Wirth, kent kavramını sosyolojik açıdan var oldukları dönemin getirilerine göre tanımlamış ve aktarmışlardır. Durkheim (1893) kenti, iş bölümü ve dayanışma kavramlarıyla bağlantılı olarak incelemiştir. Weber (1922)'e göre ise de kentin ekonomik ve siyasal örgütlenme biçimi önemli olmuştur. Wirth (1938) ise kentliliğin, ekolojik, örgütsel ve sosyo-psikolojik niteliklerini de içeren bir kent kuramı oluşturmuştur (Akt: Keleş, 1990, s:74-75 & Can 1990).

Wirth (2002), kentin sadece insana geniş kapsamlı iş ve yerleşim olanakları sunan bir yer olmadığını, aynı zamanda insanları ve meydana gelen etkinlikleri belirli düzene göre biçimlendiren, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamın öncüsü ve

denetleyicisi olan bir merkez olarak görülmesi gerekliliğini vurgulamaktadır (Akt: Serter, 2013).

İlk kent sosyologlarından olan R. Park, R. McKenzie ve E. Burgess (1925)'in oluşturdukları kentsel ekolojik kuram, kenti sistematik olarak inceleyen kuramlardandır. R. Park (1925), en temelinde ilkel güdülerin var olduğu insan tipi ve bu insan tiplerinin bir araya gelerek oluşturduğu toplum yapısına bağlı olarak kenti de insan özünün bir yansıması olarak tanımlamaktadır (Akt: Serter, 2013).

Kentin tanımı ekonomik ölçütlerde arayan araştırmacı ve bilim insanları içinse kent, dağıtım-tüketim sürecine bağlı olarak, bireylerin çeşitli ve sürekli değişken ihtiyaçlarını karşılayan ekonomik değer olarak görülmektedir. Başka bir açıdan ise insanların yaşadıkları ortamlardaki yapıların belirli fiziksel yönleriyle değerlendirilmesi yapılarak kentin fiziksel tanımı ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda kent aynı zamanda içinde yaşayanların sosyo-kültürel değişimlerinin içinde barındırdığı yer oluşumlarını da kapsamaktadır (Karaaslan, 2010). Kent kavramının farklı ölçütlerde tanımlanmasında, özellikleri, işlevleri ve yapıları ön plana çıkacak şekilde oluşmaktadır.

Sjoberg (1965), kenti tanımlarken, sanayi öncesi ve sonrası kent olarak tanımlamada bulunmaktadır. Pirenne (1994) ise kenti alım satım yapan insanlar grubunun oluşumu ile burjuvazinin doğuşu gibi iktisadi süreçle açıklamaktadır. Weber (2003)'e ise kentin vazgeçilmez oluşumları olarak belirlediği pazar ve kale etrafında kenti tanımlamaktadır (Akt: Cavcav, 2007).

Lefebvre (1998) kenti, farklı sosyal gruplardan, başka iş ve görevlere sahip yaşayanlardan oluşan, bireylerin ve grupların topluluk halinde buluştukları yer ve zaman vasıtası olarak tanımlamaktadır (Lefebvre, 1998).

D. Ringas, E. Christopoulou ve M. Stefanidakis (2011) ise kenti, geçmişte olayların yaşanmış olduğu ve farklı tecrübelerin ayrı biçimlerde ifade edildiği yerler bütünü olarak belirtilmektedir (Akt: Ateş, 2022).

2. KENT İMGESİ

İmge kelimesinin anlam olarak sözlükteki karşılığı üç şekilde yapılmaktadır. Birincisi; zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey, düş, hayal, hülya. İkincisi; duyu organlarının dıştan algılandığı bir nesnenin bilince yansıyan benzeri, imaj. Üçüncüsü; duyularla alınan bir uyaran söz konusu olmaksızın bilinçte beliren nesne ve olaylar olarak üç açıdan belirtilmektedir (Url-1).

İmge kavramı sadece bu sözlük anlamlarıyla değerlendirilmemektedir. Sınırlarının daha ötesine geçerek çeşitli disiplinler tarafından da karşılığı aranmakta ve yeniden anlam kazanmaktadır (Eyüpoğlu, 2019).

İmge kentsel bir bakış ile ele alındığında, biçim ve görünüm ile bütünleşmekte ve bu bütünleşme ile görsel ve algısal bir nitelik kazanmaktadır (Erton, 1995). Bu kazanım çevre ve insan arasındaki ilişkiden var olmaktadır. İmge, karşılıklı etkileşim sonucunda çevrede meydana gelen verileri filtreden geçirmekte ve anlık olarak bireylerin algılamasından oluşmaktadır (Suher vd., 1996 & Tepeli, 2015).

Kent kavramı algılanabilir ölçütlerde bir bütün halinde düşünülmektedir. Kent bölüm-bölüm veya kısım-kısım algılanmakta ve bu algılar bir araya gelerek imgeyi oluşturmaktadır (Erton, 1995).

Kent ve kente ait olan her kavram birbiri ile ilişkilendirilmektedir. Kent imgesi de kent ile ilgili olan birçok kavramı kapsamakta ve bir bütün halinde düşünülmektedir. Kentte var olan oluşumların çoğu kentte somut veya soyut birçok iz bırakmakta ve bu izlerin birçoğu kentte yaşayan ve bulunan insanlar tarafından algılanabilir nitelikte olmaktadır. Bireylerin bir olguyu algılama ve kent içerisinde yorumlamaları her zaman değişkenlik göstermektedir. Bireylerin algılarının toplumsal boyuttaki aynılığından kentte bulunan izler belirginleşmekte ve gelişiminden de kent imgesi doğmaktadır.

Topçu (2004)'ya göre kent imgesi, insan ve kent etkileşimi neticesinde kentin insan beyninde bıraktığı kalıcı izlerden oluşmaktadır. Bu izler duyuşsal ve düşünşeldir. Kentsel imgeyi, kentsel mekânların insan üzerinde algılama yoluyla yattığı izlenim, ona yüklenen anlamlar ve semboller bütünü şeklinde açıklamaktadır. Fakat bu izlenim

ve algılama insanın birikim, deneyim ve tecrübe ölçütlerinde değiştiği için imge de bireyden bireye değişmekte olan bir kavramı oluşturmaktadır (Göncü, 2007).

Kentbilim Terimler Sözlüğü'nde (1980) kent imgesi, yapıların tasarımı, düzenlenişi, görünümü ile birlikte bir kentin insanda bıraktığı izlenim olarak belirtilmektedir (Keleş, 1980).

İmge, çevrede oluşan verilerin insanların algılaması sonucunda onlarda bıraktığı izlerden meydana gelmekte ve bahsedilen bireysel algılama gücü ise ancak belirli bir topluluğun ortak sezgilerine dönüşmeye başladığı noktada kent imgesinden bahsedilebilmektedir (Eyüpoğlu, 2019).

Kentsel imge, kentin fiziksel özellikleri hakkında, tarihi, değişim ve dönüşümleri ile ilgili bilgiler de vermektedir. Kentsel çevrenin oluşma süreci ve şekillenmesi hem yaşayanların hem de doğal çevrenin etkisi ile olmaktadır.

Kent imgesi, çevrenin ve oluştuğu alanın yaşam şekli hakkında da veriler sunmaktadır. Kenti oluşturan her bileşenin kent imgesinde bir karşılığı ve anlamı bulunmaktadır (Topçu, 2011). Bu bileşenler birbirleri ile bir bütünlük gösterdikleri sürece kentsel imgeyi güçlendirmektedirler.

Lynch (1960)'e göre kent imgesinin bileşenleri ve öğeleri bulunmaktadır. Kent imgesinin üç bileşeni; "kimlik", "yapı" ve "anlam" olarak belirtilmektedir. Kimlik; birey ve çevre etkileşiminden çevrenin kendine özgü karakterinin ortaya çıkarılması olarak, yapı; herhangi bir objenin diğer objelere veya gözlemciye göre konumu olarak ve anlam; çevrenin verdiği sözsüz mesajların bireyin duygusal algısı ile kavranması sonucunda belirlenen nitelikler şeklinde tanımlanmaktadır.

Lynch (1960), kentsel imge öğelerini ise; bölgeler (districts), yollar (paths), düğüm noktaları (nodes), kenarlar (edges) ve nirengi noktaları (landmarks) olarak beş öge halinde çözümlemektedir.

Güvenç (1993)'e göre karakter, toplumsal açıdan bir boyut kazanarak nesnel, gözlemlenebilir bir gerçekliği, kimliği oluşturmaktadır. Bu gerçekliğin dışarıdan algılanabilmesi ise imgeleri meydana getirmektedir. Bu bağlamda kimlik ve imge kavramları aynı anlamları ifade etmemektedir. Kimlik, var olanın kendisini

tanımlaması, imge ise bu var olanın dışarıdan algılanması ile oluşmaktadır (Akt: Suher vd., 1996 & Tepeli, 2015).

Kentin her yerine ve her unsuruna sinen, onun kimliği hakkında ipuçları sunan, kenti okutan ve gezdirebilen, kentten anlamlar ve çeşitli veriler alan temel yapı kent imgesini oluşturmaktadır. Birey ve toplumların algılarının kesiştiği noktalarda kent imgesinden bahsedilmektedir. Fakat kent kimliği, bu imgelerin okunula bilirligi ve çözümlenmesi ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bu durumda kentin imgeler üzerinden anlamlandırılması ve okunabilir hale dönüşmesi bir açıdan kentin kimliğini meydana getirmektedir.

Kent imgesi ve kent kimliği çoğunlukla birbiri ile karşılaştırılmakta veya karıştırılmaktadır. Aslında iki farklı kavramda kent ile ilişkili ve birbirini tamamlar nitelikleri barındırmaktadır. İki kavram için iki farklı olgu ele alınsa da aslında bütün kent ile ilgili kavramların bir noktada kesiştiği gibi onlarda birbirleriyle anlam kazanmaktadır.

Kentsel imge, gözlem yoluyla var edilen zihinsel bir süreci ele almakta, kent kimliği ise kentin kişilere gösterdiği mekânsal, kültürel ve sosyal olguya dikkat çekmektedir (Topçu, 2011).

3. KENTSEL BELLEK

Bellek; yaşanılan ve öğrenilen konuların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü, dağarcık, akıl, hafıza, zihin olarak sözlükteki karşılığını bulmaktadır (Url-1).

İnsan ve bellek arasındaki bağlantı imge ile ilişkilendirilebilir. İnsan algıladığı imgelerin hepsini kendinde saklamakta ve bellekte depolamaktadır. Depolanan ve zamanı geldiğinde beliren imgeler çoğaldıkça bazıları arka planda kalarak unutulmaktadır. Fakat çoğu bilinçaltını inceleyen bilim insanlarına göre ise bellekten aslında hiçbir şey tam olarak yok olmamaktadır. Sadece yeni oluşan imgelerin çağrışımları daha hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir (Küçüköner, 2007).

İmgeyi harekete geçiren etmenler sonucunda hafızada hızlı bir aktarım işlemi gerçekleşmekte ve imgeyi çağrıştıran her şey bellekte ortaya çıkmaktadır. Bu olay anımsama olarak nitelendirilebilir. Çünkü daha önce bellekte imge olarak var olan şeylerin sonrasında tekrar görüldüğünde onun bellekteki izleri anımsanmaktadır. Bu izler zaman ve mekan dahil pek çok ayrıntıyı içinde barındırmaktadır (Küçüköner, 2007).

Kent imgelerinin algılanması ve daha sonrasında hafızada yer alarak korunması durumun da kentsel bellek devreye girmektedir. Kentsel bellek, bireylerin algılarının korunması olayını çoğu zaman farkında olmadan gerçekleştirmekte ve anımsama ile de gün yüzüne çıkartmaktadır. Bireysel ve toplumsal gerçekleşen her kentsel ölçekteki anımsama, kentsel bellekteki yerini korumakta ve zamanı gelince ise kullanmaktadır. Aslında her bireyin, kendine ait olan bütün algı çeşitlerinin biriktirildiği yer kentsel bellek olarak tanımlanabilmektedir.

Bellek yaşamdan oluşmaktadır. Bireylerin tanık olma, arşivleme, anlamlandırma ve geçmişlerinden meydana gelmektedir. Her bireyin, kendi yaşam deneyimlerine bağlı olarak, kişisel arşivleri oluşmaktadır (Kamhi, 2013).

Bireysel olarak karşılık bulan bellek kavramının toplumsal olarak da bir karşılığı bulunmaktadır. Toplumsal bellek söz konusu olduğu zaman kolektif yani ortak bir hafıza kavramından bahsedilmektedir. Toplumsal olan bellek, kentsel bellek olarak da ifade edilmektedir.

Kentsel bellek: birey ve toplumun ortak noktalarından oluşmaktadır. Geçmişten günümüze pek çok bilim insanı tarafından incelenmekte olan kavramın geçmiş (tarih), kültür ve kimlik ile ilişkilendirilmesinin önemi vurgulanmaktadır (Biket, 2011 & Eyüpoğlu, 2019). Aynı zamanda mekan ile de iç içe olması kaçınılmaz bir hal almaktadır. Bu bağlamlarda anlamlandırılan kentsel bellek kaynağını çeşitli gruplardan alarak farklı ve sınırsız bir bütünlük oluşturmaktadır (Kamhi, 2013).

Birey ve toplumsal oluşumda tarihsel sürecin, hangi oranda hatırlandığı ve unutulduğu ya da ne şekilde hafızasında tutulduğu önemli bir gösterge olarak kentsel bellekte karşımıza çıkmaktadır. Bilinçli bir şekilde bellekte depolanan olaylar, insanlar, görüntüler, mekânsal alanlar, sesler, kokular ve benzeri birçok öge bireysel ve kolektif bellekte yerini almakta ve geleceğe aktarılmaktadır (Ünlü, 2017).

Kentsel bellekte her depolanan olgu bir bakıma kent ve kentte bulunan topluma katkı sağlar niteliktedir. Hafızada yer alan ve aktarımı gerçekleşen her durum var olduğu dönemden taşıdığı imgeleri veya kimlik oluşumlarını, kentsel bellek sayesinde gelecekteki dönemlere aktarılabilme gücüne sahip olmaktadır.

Halbwachs (1992), kollektif bellek kavramını, toplumsal bellek ile ilişkili oluşmuş sınırlar dahilinde, bireysel anımsamaların buluşmasıyla oluştuğunu belirtmektedir. Bireyin tekil olan deneyimleri, toplumsal deneyimler ile etkileşim içinde olmakta ve birey, toplum içindeki yerinde kendine bir bellek inşa edebilmektedir. Anımsama ve anı, bireysel olmanın ötesine geçerek toplum içinde varoluşuyla değer kazanmaktadır. Aynı zamanda Halbwachs (1992)'ın kavramsallaştırması, kolektif belleğin ötesinde bireysel ve toplumsal olarak kimlik kavramının oluşmasına katkı sağlayan, yaşanmış tecrübelerden meydana gelen, etken bir geçmişinde olduğuna dikkat çekmektedir (Akt: Ünlü, 2017).

Ricoeur (2012), kişisel bellek ve kolektif belleğe ilişkin, toplumsallığın izinin kişisel hatırlama eyleminde bulunduğunu ve her bireysel belleğin kolektif belleğe ait bir bakış açısının olduğunu belirtmektedir. Russel da kendine özgü çevresi ile toplulukların yaşadığı deneyimin paylaşılan bir bellek ve kimlik ürettiğini aktarmaktadır (Akt: Ünlü, 2017).

4. KENT KİMLİĞİ KAVRAMI

Kimlik, bir insanın toplumsal bir varlık olarak, nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirtiler ve nitelikler bütünüdür. Sadece insanlar için geçerli bir kavram olarak kalmayan kimlik, herhangi bir nesneyi, olguyu vb. belirlemeye yarayan niteliklerin de tamamı olarak tanımlanmaktadır (Url-1).

Webster's Ninth New Collegiate sözlüğünde ise kimlik kavramı, insan veya nesnenin ayırt edici karakteri ya da durumu olarak aktarılmaktadır (Akt: Ocakçı, 2012).

Proshansky, Abbe, Kaminof (1983)'a göre; kimlik, yaşamdaki herhangi bir canlıyı veya objeyi diğer canlı ve objelerden farklılaştıran, ilk olarak görsel, işitsel vb.

duygularla algılanan, kendine özgü olma hali şeklinde tanımlanmakta ve teklik, özgünlük anlamında kullanılmaktadır (Akt: Topçu, 2011).

Kimlik, bir şeye ait özellikleri üstünde barındırmaktadır. Bütünün içinden sıyrılabilme ve fark edilebilme kimlik sayesinde gerçekleşmektedir. Kentlerde kendilerine has pek çok nitelik ile birbirlerinden ayrılmakta ve kimlik kazanmaktadır (Örer, 1993).

Kimlik kavramının kent ile ilişkilendirilmesi çok eski zamanlara dayanmaktadır. Bu ilişkilendirmeden çıkan kent kimliği kavramını, bir kenti diğer kentlerden ayırt etmeye, bir bakıma farklılaşma ve başkalaştırmaya destek olan niteliklerin bütünü şeklinde tanımlanmaktadır. Bu nitelikler ve kente özgü öğelerin toplamı, kentin kimliğinin oluşmasına yardımcı olmaktadır (Can, 1999).

Kent kimliği sadece görsel olarak nitelendirilmemektedir. İşitsel, dokunsal, kokusal, düşünsel vb. gibi pek çok duygusal ve zihinsel yolla da kent kimliği hakkında fazlaca bilgi edinilmektedir (Örer, 1993).

Kent ve kente ait olan bütün kavramların olduğu gibi kent kimliği de içinde pek çok olguyu barındıran bir kavramdır. Lynch (1960)'e göre kent kimliği, bir kenti diğerlerinden ayırmaya, bir bakıma farklılaşmasına yardımcı olan özellikler ve kente özgün olduğu kabul gören öğeler bütünü olarak anlam kazanmaktadır.

Çöl (1998)'e göre ise kent kimliği, pek çok faktöre bağlı olarak biçimlenmektedir. Bunlar: fiziksel, kültürel, sosyo-ekonomik, tarihsel ve biçimsel faktörlerdir. Bu faktörler her kentte başka ölçekte ve düşüncelerle kendine özgü nitelikler taşımaktadır. Kentte yaşayan insanlarla ve yaşam şekilleriyle sürekli gelişen, büyüyen ve geçmişten geleceğe aktarılan büyük bir sürecin sonucunda kent kimliği kavramı oluşmaktadır (Çöl, 1998, s:14).

Bir kent kimliğine orada doğan, yaşayan ve yok olmuş her şey katkıda bulunmaktadır. Hatta kentin geçmişindeki tarihi hikayeler, efsaneler, halkın arasındaki söyleşiler, müzikler ve ezgiler de bunlara dahildir (Örer, 1993). Çünkü insan kentin ayrılmaz bir parçasını oluşturmakta ve sosyal, kültürel, ekonomik ve politik bileşenler ile kent kimliğine anlam kazandırmaktadır (Yavaş, 2012).

Tekeli (1991) kent kimliğinin, bireylerin algısındaki belirli düşünce şekillerine göre oluştuğundan bahsetmektedir. Kentin kimliğinin, kentin kullanıcılarının o yerde buldukları değerler ve amaçlar bütünü olduğunu vurgulamaktadır. Kent kimliği yalnızca fiziki anlamda yapı ve mimarileri değil, kültürel ve toplumsal değerleri de kapsamaktadır. Bu bağlamda kent kimliği, deneyimleyenlerin mekânsal oluşumlara yükledikleri anlam ve değer bütünü boyutunda da bir karşılık bulmaktadır.

Kentsel kimlik, bir bakıma toplu yaşam tarzlarının ve bu tarzların çevre ile iletişim düzenlerinin fiziksel olarak bir mekana yansımaları olarak görülmektedir. Aslında kentte var olanların, kentte yaşayanlar tarafından nasıl ve ne ölçüde algılandığının da bir sonucu olmaktadır (Çöl, 1998).

Schulz (1979)'a göre kentte yaşayanların direkt olarak açıklayamadıkları fakat varlıklarının farkında oldukları şeyler kent kimliği olarak tanımlanmaktadır (Akt: İlgar, 2008). İnsanların algısı ve farkındalığı kent kimliğinin önemli belirleyicilerini oluşturmaktadır. Kentin hangi tür mimari ve işlevsel donatılara sahip olması bir açıdan insanların algısı ölçütünde şekillenmektedir.

Her kent kendine özgü bir biçimi, dokuyu, fiziksel ve sosyal yapıyı içinde barındırmaktadır. Kentlerin sahip oldukları bu nitelikler onları birbirinden ayırmakta ve kent kimliğinin oluşumuna yardımcı olmaktadır (Çöl, 1998).

Bott, Cantrill ve Myers (2003)'de, Schulz (1979) gibi, kimliğin, bireysel etkileşimler ve ihtiyaçlar dahilinde, yerin fiziksel ve kültürel karakteristiklerin bütünleşmesi ve ilişkilendirilmesi ile oluştuğunu vurgulamaktadır (Akt: İlgar, 2008).

Kent kimliği oluşumu için kentin uzun bir zaman dilimine sahip olması gerekmektedir. Bu zaman diliminde şekillenmekte ve gelişmektedir. Kentin coğrafi konumu, kültürel düzeyi, mimarisi ve geçmişi bu zaman dilimine etki eden ve kenti biçimlendiren unsurlardandır (Suher, 2006).

Bu değişim ve gelişim ile beraber kentte bir katmanlaşma oluşmaktadır. Her kentin ve her dönemin kendilerine ait kimlikleri vardır ve bu katmanlaşma ile değişmekte ve şekillenmektedir. Bu bağlamda kent kimliğinde bir katmanlaşma oluşturarak her tabakanın farklı bir özelliği de kente ve kimliğine aktarılması kaçınılmazdır (İlgar, 2008).

Kent kimliği, bütüncül bir perspektifle irdelenebildiği gibi, belirlenen bir bileşen grubuna ayrılarak da incelenmektedir. Bunlar; doğal çevre bileşenleri, yapay çevre bileşenleri, sosyo-ekonomik çevre bileşenleri vb. gibi ayrılmaktadır (Topçu, 2011). Kimlik olgusu bu bileşenlerden meydana gelmekte ve bu bileşenlerle olan etkileşimi ile değişmekte ve gelişmektedir. Oluşan tanımlar da kimliği meydana getiren bileşenler etrafında biçimlenmektedir (Turna, 2012).

Bu bağlamda kentlerin fiziki coğrafya özellikleri, beşeri özellikleri ve fonksiyonel özellikleri kentin kimliği ile doğrudan veya dolaylı yoldan ilişkilidir. Bu özellikler bir bakıma kentin fark edilebilir olmasına da katkı sağlamaktadır (Sargın ve Demir, 2018).

Bir kentin sahip olduğu, ona has ve ait olan coğrafi konumu, topografyası, iklimi, bitki örtüsü ve jeolojik yapısı doğal kimlik bileşenlerini oluşturmaktadır. Yapay kimlik bileşenleri ise kente yaşayanlar tarafından inşası gerçekleşmiş, her türlü yapısal müdahaleden meydana gelmektedir. Bunlar: yapılar, binalar, yollar, sokaklar, caddeler, meydanlar, anıtlar ve açık alanlar vb. gibi örneklendirilmektedir (Önem ve Kılınçaslan, 2005 & Ayyıldız ve Ertürk, 2017).

Kentler aynı zamanda birbirlerinden farklılaşmak adına onları birbirlerinden ayıran nitelikleri ile adlandırılmışlardır. Bu adlandırma bazen dönemsel bir atıf olarak, Bronz Çağı kenti, Orta Çağ kenti, Roma kenti gibi bazense ait olduğu medeniyet ya da ulusa bir yönlendirme olarak, Osmanlı kenti, Yunan kenti, Türk kenti ya da Arap kenti gibi, bazense İslam kenti gibi egemen olduğu dini inanca veya Akdeniz kenti gibi içinde yer aldığı coğrafyaya yönelik bir atıf söz konusu olmaktadır. Bu farklılaşan sınıflandırmalar kentlerin birbirinden ayrılmasına ve kendilerine özgü niteliklere sahip olmasına yardımcı olmaktadır. Bu sayılan sınıflandırma gibi kent için birçok ayırım ve farklılaşmaların doğuşu sonucu kimlikler oluşmaktadır (Ünlü, 2017).

Kent kimliği, aynı zamanda o kenti hiç görmeyen kimseler içinde çağrışım uyandıracak ve fikir sahibi olduracak niteliklerden oluşmaktadır. Her kentin kendine özgü ve o kent ile bütünleşmiş yalnızca onu biçimlendiren o kentte anlam bulan olguları mevcuttur. Bu olgular kişinin o yer ve kent ile ilgili bilinen ve duyulan şeyleri aklında canlanmasına yardımcı olmaktadır. Bazen sokak, bina, meydanlar bazense insan, hayvan, bitki, araç, müzik, ışık, renk, koku vb. gibi birçok etmeden meydana gelmektedir. Bu etmenler kent kimliği ile olumlu ve olumsuz etkileşim içinde ve kent kimliğinin bir parçası olmaktadır (Arabulan, 2008).

5. KENTSEL KİMLİK FAKTÖRLERİ

Kent ile ilgili olan kavramların tümü kimlik de dahil olmak üzere pek çok çevresel sınırlar ölçütünde kendilerine anlam bulmaya çalışmaktadır. Dünya düzeninin her geçen gün değişmesi ve gelişmesi, toplumların yaşam alışkanlıklarını da değiştirmekte ve bu değişimden toplumların yansıması konumundaki mimari ve kentler de etkilenmektedir (Turna, 2012).

Oluşmaya başladığı günden itibaren kentler, uygarlıkların geçmişinden kalan tarihle, kültürle ve coğrafyayla biçimlenmektedir. Kentler bu biçimlenme ile oluşurken aynı zamanda toplumsal etkileşimle, kendilerinin ve kentlerin imgelerini, belleklerini ve kimliklerini de oluşturmaktadır.

Her oluşumun bir kimliğinin olduğu gibi her kentinde kimliği bulunmaktadır. Kent, kimliğinin belirleyici olabilmesi açısından çeşitli faktörlere ihtiyaç duymaktadır. Bu faktörler sayesinde kent kimliğini tam olarak adlandırmaktadır. Bütün kentleri birbirinden ayıran ona özgün nitelikler kazandıran, bu niteliklerin oluşumunu, gelişimini ve değişimini etkileyen faktörler her kent için ayrılmaktadır.

Bir kentin kimliği; mekânsal öğeleri, mimari ve sosyal yapısı, coğrafyası, topoğrafyası, bitki örtüsü, iklimi, jeopolitik konumu, tarihi, kültürel değerleri ve seviyesi, yaşam biçimi, içinde yaşanmış uygarlıkları, gelenekleri, şu anda yaşayanları, ilk yerleşimden bugüne kadar geçirdiği evreleri, Doğu ya da Batı kenti oluşu, deniz veya karayolu bağlantısı, başka kültürlerle olan bakış açısı, ekonomisi, bünyesinde barındırdığı canlı türleri, geçirdiği işgal ve savaşlar, depremle, başkent olup olmadığı vb. birçok faktörden etkilenerek oluşmaktadır (Ayyıldız ve Ertürk, 2017).

Bahsedilen, fiziksel, kültürel, sosyo-ekonomik, tarihsel ve biçimsel faktörler sayesinde de kentler birbirlerinden ayrılmakta, kendine has özellikler oluşturup kimlik kazanmaktadır.

Kent kimliğinin oluşumu; her kentte farklı ölçek ve yorumlarla kendine özgü nitelikler taşıyan, faktörlerle biçimlenen, kentte yaşayanlar ve onların yaşam şekilleri ile oluşturduğu, sürekli gelişmekte ve sürdürülebilir kent kavramını yaşatmakta olan, geçmişten geleceğe aktarılan, uzun bir sürecin ortaya çıkarttığı anlam yüklü bütünlük olarak tanımlanmaktadır (Lynch, 1960 & Tekeli, 1990 & Çöl, 1998).

Kent kimliğini kavramsallaştıran tanımlar bütününe bakıldığında, kimliği oluşturan öğelerin; somut ve soyut öğeler olarak ayrıştırıldığı belirtilmektedir. Somut kimlik öğeleri; doğal ve yapılı çevreyi kapsamakta, soyut kimlik öğeleri ise kentin kendisine ait olan tarihsel, sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerinden oluşmaktadır (Aslan ve Kiper, 2016).

Pek çok araştırmacı ve bilim insanı kent kimliğine etki eden değişkenler hakkında tanımlamalar yapmaktadır. Literatür tarandığında bir kentin kimliğinin; kentin doğal çevresinin, yapay çevresinin, toplumsal kimliğinin, tarihsel kimliğinin, sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik bileşenler halinde bir bütün olarak değerlendirilmesinin gerekliliği meydana çıkmaktadır.

Ocakçı ve Southworth (1995), kent kimliğini oluşturan faktörleri üç ana başlık altında oluşturmaktadır. Bunlar; ‘Doğal Çevre Kaynaklı, Beşeri Çevre Kaynaklı ve Yapılaşmış Çevre Kaynaklı’ olarak ayrılmaktadır (Ocakçı ve Southworth, 1995 & Tepeli, 2015).

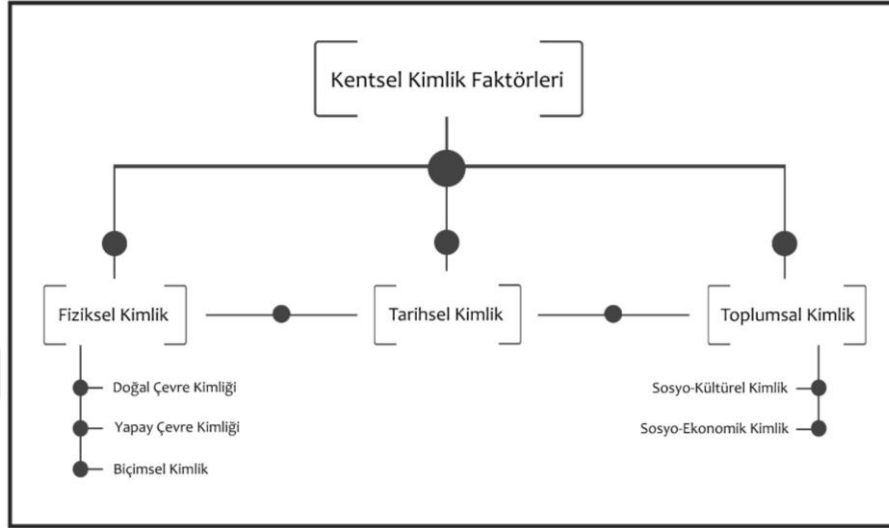
Çöl (1998), kent kimliğini, faktörler ile farklı yorumlanmasından yola çıkarak, ‘Fiziksel Kimlik, Sosyal Kimlik, Kültürel Kimlik, Tarihsel Kimlik ve Biçimsel Kimlik’ olarak ele almaktadır. Aynı zamanda kent kimliği belirleyicilerini de gruplar halinde tanımlamaktadır (Çöl, 1998, s:13-35).

Belirleyiciler; kentin fiziksel, sosyo-ekonomik, kültürel birikimi, kentin tarihi gelişimi, kentin mekânsal oluşumları, kentin biçimsel ve görsel karakteristikleri, kentte yaşayanların yaşam biçimi ve kalitesi, kentin işlevleri, kentin fiziksel çevresi ile toplumsal davranış ilişkisi, kent-doğa bütünlüğü, kentsel altyapı, kentin tipolojik özellikleri şeklinde ayrılmaktadır (Çöl, 1998, s:41).

Can (1999) ise kent kimliği faktörlerini: ‘Fiziksel Nitelikler, Doğal Nitelikler, Yapay Nitelikler, Sosyo-Kültürel Nitelikler, İşlevsel-Sektörel Nitelikler’ şeklinde ayırmakta ve bu niteliklerin çeşitli alt başlıkları dahilinde aktarmaktadır (Can, 1999, s:41-105).

Topçu (2011), kent kimliği faktörlerini çeşitli literatür verileri ışığında ‘Doğal Çevre Özellikleri, Yapay Çevre Özellikleri, Sosyo-Kültürel Çevre Özellikleri ve Sosyo-Ekonomik Çevre Özellikleri’ şeklinde sınıflandırmaktadır (Topçu, 2011, s:1053).

Elde edilen literatür araştırması ile bu çalışma kapsamında, kentsel kimlik faktörleri; ‘Fiziksel Kimlik, Tarihsel Kimlik ve Toplumsal Kimlik’ olarak incelenmekte ve alt başlıkları ile değerlendirilmektedir (Bkz. Şekil 1.).

Şekil 1. Çalışmada İrdelenen Kentsel Kimlik Faktörleri (Yazar Tarafından Oluşturulmuştur)

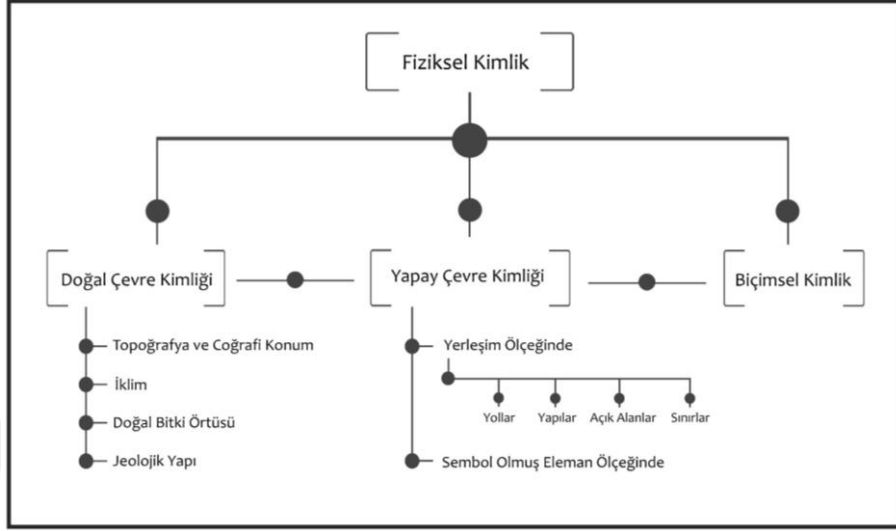
5.1. Fiziksel Kimlik

Çevre; insanı, yaşam tarzlarını ve her türlü eylemleri dışarıdan etkileyen koşullar ve faktörlerin bütünüdür. Fiziksel çevre; insanın içinde bulunduğunu, var olduğunu ve niteliğini fiziksel olarak algıladığı ortam olarak tanımlanmaktadır (Ocakçı, 1993 & Güngördü, 2016).

Bu bağlamda içinde yaşadığımız somut ortamlar fiziksel çevreyi oluşturmaktadır. Belirli bir süre içinde şekillenen ve birbirlerinden net çizgilerle ayrılmayan bu fiziki çevre, doğal ve yapay ortamlardan meydana gelmektedir (Turna, 2012).

Fiziksel kimlik ise bahsedilen, doğal ve yapay çevrelerden kaynaklanan faktörlerden oluşmaktadır. Bir başka açıdan bu faktörlerin her kent için ayrıştığı noktada fiziksel kimlikten bahsedilmektedir (Güngördü, 2016). Fiziksel kimliğin ortaya çıkmasında etkili olan faktörler o kente özgü olacak şekilde çeşitli unsurlardan meydana gelmektedir.

Bu bağlamda çalışma dahilinde de fiziksel kimlik üçe ayrılmakta; ‘Doğal Çevre Kimliği, Yapay Çevre Kimliği ve Biçimsel Kimlik’ olarak sınıflandırılmaktadır (Bkz. Şekil 2.).

Şekil 2. Çalışmada İrdelenen Fiziksel Kimlik Sınıflandırması (Yazar Tarafından Oluşturulmuştur)

5.1.1. Doğal Çevre Kimliği

İnsan doğanın bir parçasını oluşturmakta, fakat doğal çevrenin oluşumuna bir etkisi olmamaktadır. Doğal çevre, içinde yaşamakta olan bütün canlıların yaşam ve gelişimini etkileyen dış unsurlardan oluşmaktadır. Bu unsurlar tarih boyunca kent kimliğine etki eden önemli öğeleri meydana getirmektedir.

Doğal çevre, kentlerin kurulma sürecine, gelişmesine, değişen uygarlık seviyesine göre kenti biçimlendirmektedir. Doğal çevreyi oluşturan öğeler kentin içinde bulunduğu alanın topografyası, iklimi, su kaynakları, toprak yapısı, bitki örtüsü, jeolojik yapısı olarak tanımlanmaktadır (Can, 1999 & İlgar, 2008 & Şahin, 2010).

Elde edilen veriler ışığında bu çalışmada doğal çevre kimliği öğeleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- a. Topoğrafya ve Coğrafi Konum
- b. İklim
- c. Doğal Bitki Örtüsü
- d. Jeolojik Yapı

a. Topoğrafya ve Coğrafi Konum

Bireylerin ve grupların yaşam alanlarının nereye konumlanabileceği ve en uygun nerede faaliyet gösterebileceği gibi etmenler topoğrafik özelliklerden etkilenecek şekilde şekillenmektedir. Yüzeylerdeki değişkenlerin hepsi, her kent için farklı biçimler sunmaktadır.

Bahsedilen yüzey verileri ve kent, birbirleri ile ne ölçüde dengeli bir etkileşim ortaya koyarsa kentlerin kimlikleri de o derece kalıcı olmaktadır. Bu dengeli etkileşim sayesinde, orada bulunan bireylerin kimliği algılaması ve kent ile bütünleşmesini sağlaması da kolaylaşmaktadır (Can, 1999).

Topoğrafya ya göre biçimlenen kentler içlerindeki düz araziler, eğimli bölgeler, tepeler, vadiler, semerler ve su kenarlarından etkilenecek şekilde oluşmaktadır. Örneğin; Amsterdam şehri kanallar ile anılmakta ve kanallar sebebiyle de çok sayıda köprü içermektedir (Bkz. Res. 1.). Bir diğer örnek ise iki yakanın birleştiği yerde konumlanmış olan İstanbul şehridir (Bkz. Res. 2.).

Res. 1. Hollanda, Amsterdam (Url-2)

Res. 2. Türkiye, İstanbul (Url-3)

Herhangi bir noktanın dünya üzerinde kapladığı alan coğrafi konumunu belli etmektedir. Bir canlı, yüzeyin coğrafyasını ve topoğrafyasını değiştirebilir niteliklere sınırlı ölçülerde sahip olup, sadece onu etkileyecek şekilde biçimler üretebilmektedir. Bu etkilere, Rize’de bulunan eğim üzerine konumlanan konutlar (Bkz. Res. 3.) ve Santorini’ deki eğime uygun şekillenen yapılar örnektir (Bkz. Res. 4.).

Res. 3. Türkiye, Rize (Url-4)

Res. 4. Yunanistan, Santorini (Url-5)

Yer küreyi oluşturan yükseltiler, çöküntüler, eğimler ve düzlükler topoğrafik oluşum olarak adlandırılmaktadır. Topoğrafya bütünsel olarak, iklimsel etmenleri, toprak oluşumunu, su bilânçosunu, canlı varlıkların dağılımını ve kentsel mekanların olumlu veya olumsuz biçimlenmesini etkilemektedir (Özer, 1998 & Uçkaç, 2006).

b. İklim

İklim, kent kimliğini oluşturan doğal çevre özelliklerinden biridir. Yağış, ısı, nem ve rüzgâr gibi etmenler fiziki çevrenin oluşumunda rol oynamaktadır. Farklı derecede yağış alan bölgeler birbirleri ile farklılaşmaya ve bu farklılaşma ile üzerinde bulunan bitki örtüsü de dahil bütün canlıların da farklılaşmasına neden olmaktadır.

İklimdeki farklılaşmalar, kentin fiziki yapısının üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Kentlerdeki iklimlerden kaynaklanan bu değişiklikler, her kentin farklı biçimde algılanmalarına sebep olmaktadır. Soğuk iklime veya sıcak iklime sahip olan bölgelerin biçimsel olarak yapıları da değişiklik göstermekte ve örneğin; Norveç'te yapıların çatıları kar yağışlarına göre biçimlenirken (Bkz. Res. 5.), Muğla'da sıcak iklime uygun teras çatılar gözlemlenmektedir (Bkz. Res. 6.).

Res. 5. Norveç, Bergen (Url-6)

Res. 6. Türkiye, Muğla (Url-7)

İklim özelliklerine göre farklı bölgesel alanlarda inşa edilen oluşumlara ait yapı malzemesi, yapım tekniği, yapı biçimi değişiklik göstermektedir. Sert bir iklime sahip olan bir yerin daha sıcak iklimlere göre mimari tasarım, malzeme seçimi, yapı rengi ve yapıların farklı şekillerde konumlanması gibi özelliklerin değişmesi kentlerde dokuyu, doku da kentlere ait kimliklerin oluşumunu etkilemektedir (Can, 1999 & Turna, 2012). İklim ve atmosferik koşullar hem yerleşim kimliği hem de insan karakteri üzerinde bir etki göstermektedir. Aynı veya benzer iklimler de var olan veya olmuş canlıların, insanların zamanla daha benzer davranışlar sergilediği gözlemlenmektedir. Bu ortaya çıkan benzerlikten ise insanların birbirilerine benzer niteliklerde beklentileri meydana gelmekte ve bu bağlamda kentsel dokular ve formlar oluşarak kimliği ortaya çıkarmaktadır (Göncü, 2007).

c. Doğal Bitki Örtüsü

İklim etkileriyle oluşan doğal bitki grupları bitki örtüsü olarak adlandırılmaktadır. Doğal çevre kimliğini oluşturan öğeler bazı yönlerden birbirleri ile bağlıdır. Bitki örtüsünün oluşumu iklim koşullarına bağlı olarak gelişmekte ve değişmektedir. Bitki örtüsü ile oluşan bu farklılık kentlerde doku oluşturmaktadır. Bazı yerleşim bölgeleri de bu oluşan doku ile anılacak biçimde kimlik kazanmaktadır (Uçkaç, 2006 & Göncü, 2007).

Bitki örtüsü; yapısı, boyutu, çeşitliliği, gruplaşması, rengi ve mevsimlik oluşumuyla çevresinin doğal yoldan bir kimliğe sahip olmasını sağlamaktadır. Doğal çevre kimliğini oluşturan çoğu öğe kentlerin farklı algılanmasına sebep olarak o kente özgü kimlik oluşturmaktadır. Bitki örtüsündeki farklılaşma ile kimlik oluşumu da bunlardan biridir (Şahin, 2010). Örneğin; Bali'deki çeşitli bitki örtüsü ve yeşillik yoğunluğu (Bkz. Res. 7.), Sonara çölünde tam tersi bir şekilde oluşmakta ve bölge buna göre biçimlenmekte ve kimlik kazanmaktadır (Bkz. Res. 8.).

Res. 7. Bali, Endonezya (Url-8)

Res. 8. Meksika, Sonora Çölü (Url-9)

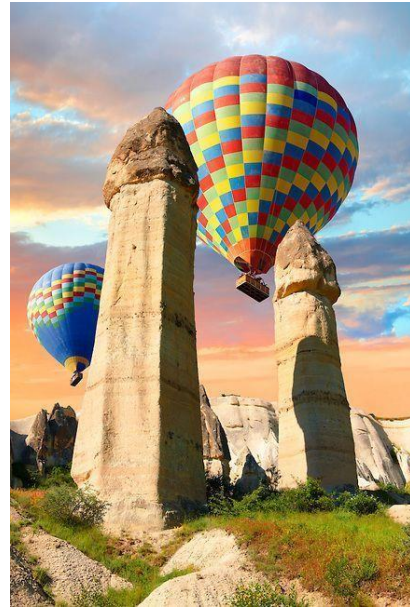
d. Jeolojik Yapı

Jeolojik yapı, doğal çevre özelliklerinden bir diğeridir. Yer kabuğu ve yüzey biçimleri oluşumu milyonlarca yıl süren bir değişimin ve evrimin sonucu olmaktadır. Tektonik, volkanik ve sedimenter olgular yer küredeki doluluğu ve boşluğu belirlemektedir. Bu belirleme geçmişten günümüze kadar uzun bir süreci kapsamaktadır. Kente ait jeolojik yapı, kentin yoğunluğu, karakteri ve o kentin ilerleyen zamandaki geleceği için önem belirtmektedir. Jeolojik yapının depremler, yer kaymaları, zemin oturmaları, çığ ve volkanik oluşumlar gibi olumsuz etkileri de mevcuttur. Bu olumsuzluk nedeniyle tarihteki çoğu uygarlığın tahrip veya yok olduğu bilinmektedir (Can, 1999).

Jeolojik yapı, o kente ait silüet, kentteki yapı malzemesini ve yapı boyutlarını belirlemede etkindir. Kentteki silüet o kentin yapı boyutlarıyla ilişkili olmakta ve o kentin genel görüntüsünü hakkında veriler sunmaktadır. Jeolojik yapı etkisinde çeşitli silüetler meydana gelmekte ve dokuyu oluşturmaktadır (Uçkaç, 2006). Olumlu veya olumsuz olarak jeolojik yapı içinde barındırdığı etmenler sayesinde bir yerleşime doku ve kimlik kazandırmaktadır. Turizm açısından gözde mekanlardan sayılan, jeolojik yapısıyla anılmakta ve ziyaret edilmekte olan Pamukkale ve Kapadokya jeolojik yapının olumlu etki gösterdiği örnekler içindedir (Bkz. Res. 9. & 10.).

Res. 9. Türkiye, Denizli, Pamukkale (Url-10)

Res. 10. Türkiye, Kapadokya, Peri Bacaları (Url-11)

5.1.2. Yapay Çevre Kimliği

Yerleşim yerlerinde yaşamlarını sürdüren birey ve toplumların ihtiyaçlarından doğan ve ortaya çıkan alanlar yapay çevreyi oluşturmaktadır. Bu alanların bütünü insanlar tarafından oluşurken aynı zamanda birbirleri ile karşılıklı etkileşim içinde olmaktadır (Ertürk, 1996 & İlgar, 2008).

Yapılaşmış çevre içinde, görsel etkileri; renk, form, oran, ölçek vb. gibi, kullanım; fonksiyonel faktörlerle, dini, yönetim, ulaşım vb. gibi, anlam; duygusal ve tarihsel vb. gibi öğelerin bütününe kapsamaktadır. Bu öğelerin oluşumu ve diğer yerleşim alanlarından farklı oluşu kente olumlu veya olumsuz yansımaktadır. Dolayısıyla kimlikte bu olumlu ve olumsuz yansımadan karşılığını almaktadır (Ocakçı ve Southworth, 1995 & Göncü, 2007 & Tepeli, 2015).

Çoğunlukla insanların barınma ihtiyacından ortaya çıkmakta olan yapay çevre oluşan dönemin kültürel ve toplumsal izlerini de barındırmaktadır. Barındırdığı olgularla beraber yapay çevre, kent kimliğinin oluşumunu etkilemektedir.

Kentsel veya kırsal olma özelliği önemli olmadan bütün yerleşim yerleri yapay çevre bileşenlerini içermektedir. Yapay çevre olduğu dönemdeki bütün izleri toplumsal ve kültürel olarak yansıttığı gibi aynı zamanda tarihsel açıdan da verileri bünyesinde barındırmaktadır.

Her dönem farklı biçimlenmiş yapay çevreleri meydana getirmekte ve bu farklılaşma kentlerde katmanlaşmış olarak yapay çevre kimliğinde gözlenebilmektedir. Kentteki yapay yolla oluşturulmuş her şey yapay çevre kimliğini etkilemektedir.

Yapay çevre bileşenlerinin sınıflandırılması ve ayrıştırılması adı altında birçok görüş ve çalışma mevcuttur. Bu çalışmaların geneli içinde aynı temeli ve anlamı barındırmaktadır. Ayrıştırılan bileşenler, her çalışma için farklı bir açıdan bakılmakta fakat özünde aynı yolda buluşmaktadır.

Ertürk (1996)'e göre yapay çevre bileşenleri olarak yapılanmış çevrenin, kent dokusu üzerinde, görüntü, konum ve anlam ön plana çıkmaktadır.

Lozano (1990), insan eliyle inşa edilen elemanlar olarak görülen, yerleşim ölçeğinde binalar/yapılar, yollar, meydanlar, açık alanlar, donatı elemanları ve sembol olmuş elemanları belirtmektedir (Akt: Turna, 2012).

Ünügür (1996), yerleşim ölçeğinde, donatı ölçeğinde ve sembol olmuş elemanlar ölçeğinde olmak üzere yapay çevre bileşenlerini üç grupta aktarmaktadır.

Rob Krier (1990), kentsel yapay çevrelerin iki ana elemandan meydana geldiğini belirtmekte; meydanlar ve sokaklar arasındaki ilişkiyi evlerdeki oda ve koridor ilişkisine benzetmektedir. Krier, sınıflandırma ve işlevsel benzeşmeden yola çıkarak; meydan ve sokak ayırımını, düğüm noktaları ve dağıtım alanları olarak ifade etmektedir (Akt: Topçu, 2011).

Worskett (1969), sokak dokuları, kapalı mekanlar, açık mekânlar ve görsel malzemeler ile kimliğin tanımlanabileceğini belirtmektedir (Akt: Topçu, 2011).

Shirvani (1985), bir kentin yapay çevre formunu belirleyen öğelerini; yapı formları ve kütlesi, açık alanlar, dolaşım alanları, fonksiyonlar ve işaretler olmak üzere beşe ayırmaktadır (Akt: Topçu, 2011).

Can (1999), yapay nitelikleri doku, mimarlık, meydan, referans noktaları, kent mobilyaları ve sokağın tanımlanması şeklinde çalışmasında belirtmektedir.

Bu çalışma kapsamında yapay çevre kimliği adı altında incelenen öğeler aşağıda verilen ölçeklerde ayırmakta ve sıralanmaktadır:

- a. Yerleşim Ölçeğinde
- b. Sembol Olmuş Eleman Ölçeğinde

a. Yerleşim Ölçeğinde

Yerleşim ölçeği, kentin yapay çevresinin ana hatlarını oluşturan kısım olarak tanımlanmaktadır. Kentsel yerleşmeler, yerleşim ölçeğinde adlandırılan birçok yapay bileşenden oluşmakta ve karmaşık bir hal almaktadır. Binaların vb. yapay ürünlerin araziler üzerine konumlanmasından oluşmaktadır.

Kente ait yapılar; biçimleri, konumları ve sokak dokusu gibi pek çok etmen içermektedir. Bu etmenler bir bütün, etkileşim oluşturmakta, bu etkileşim ve bütünlük kente kimlik kazandırmaktadır. Yerleşim ölçeğinde oluşan bileşenler farklı kişiler için farklı gruplardan oluşmaktadır (Örer, 1993 & Topçu, 2004).

Bu çalışma kapsamında yerleşim ölçeğindeki yapay çevre kimliği bileşenleri; yollar (sirkülasyon, cadde, sokak vb.), yapılar (bina vb.), açık alanlar (meydanlar, yeşil alanlar, avlular vb.) ve sınırlardan (kenarlar, belirleyiciler vb.) oluşmaktadır (Bkz. Şekil 2.).

- **Yollar**

Yollar; yerleşimde yaşayan, bulunan veya bulunmuş olan kişilerin alışkanlık ve olanaklarına bağlı olarak az yoğunlukta kullandıkları alanlar olarak tanımlanmaktadır. Bu alanlar; sokaklar, yaya yolları, caddeler, toplu taşıma alanları vb. şekilde adlandırılmaktadır. Aynı zamanda insanların yönlendirilmesine yardımcı olan hareket kanalları olarak da bilinmektedir (Lynch, 1960).

Yollar, yapılara ulaşan ve yapıların birleşimine yardımcı olan boşluklardan oluşmaktadır. Bir başka anlatımla, kent içinde ayrı oluşumlardan ve farklı konumlardan meydana gelen kentsel mekanları birbirine bağlamakta görevlidirler. Bahsedilen bağlanma gerçekleşirken aynı zamanda yollar da birbirleri ile kesişim noktaları oluşturmaktadır. Bağlam ve kesişimler kentsel mekanların daha anlaşılabilir düzeyde yansımaya neden olmaktadır. Ana akslar, bu aksların bağlandığı yapısal mekanlar, diğer öğeler ve ara akslar kentliler için bilinen unsurlardır (Özer, 1998 & Uçkaç, 2006).

Yollar sadece hareket ve yönlendirmek amaçlı bir fiziksel oluşum meydana getirmemektedir. Aynı zamanda sosyal yaşamında gerçekleştiği bir sirkülasyon oluşturmaktadır. Sosyal yaşam ve yollarda meydana gelen akım ile bireyler çevresel öğeleri daha iyi gözlemlemekte ve anlamlandırmaktadırlar.

Yollar kent içinde iz oluşturan yapay unsurlardandır. Özellikle eski kentte ait olan cadde ve sokaklarda rastlanan farklı ölçü, zemin kaplama malzemeleri vb. kentin kimliğini etkilediği görülmektedir (Uçkaç, 2006).

Örneğin; Almanya’da bulunan Bremen şehri (Bkz. Res. 11.) ve Türkiye’deki Cumalıkızık Köyü (Bkz. Res. 12.) eski sokak yapıları ile bütünleşmektedir.

Res. 11. Almanya, Bremen (Url-12)

Res. 12. Türkiye, Bursa, Cumalıkızık (Url-13)

Bireysel imge olarak bakıldığında pek çok kimsenin imgesinde yol baskın şekilde oluşmaktadır. Bu oluşum kentte ait yollar ile kent hakkında fikir sahibi olunmasını ve kentin anımsanmasını sağlamaktadır (Önem ve Kılınçaslan, 2005 & Turna, 2012).

- **Yapılar**

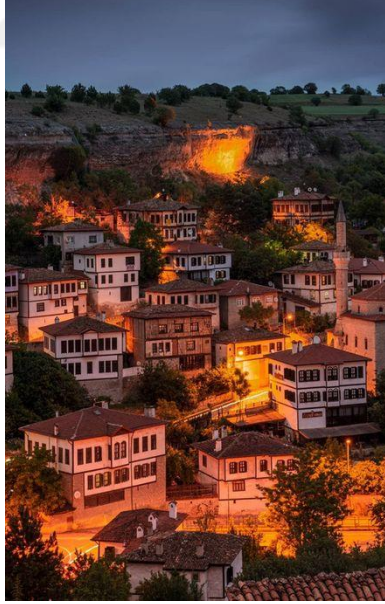
İnsanoğlu doğal çevre çerçevesinde içinde yaşamak, barınmak ve korunmak amaçlı, tarih boyunca mekânsal oluşum üretmekte ve yapı inşa etmektedir. Yapılar; içinde bulunan birey ve toplumların gereksinimlerini karşılamak adına meydana gelen yapay çevre oluşumlarıdır. Bu oluşumlar inşa edildiği dönemin özelliklerine göre biçimlenmektedir (Özer, 1998 & İlgar, 2008).

Konum ve kütle açısından yapılar, kentlerin temel öğelerini meydana getirmekte ve yolları, meydanları, açık alanları vb. biçimlendirmektedir (Turna, 2012).

Yapılar, kent içinde pek çok bileşenden etkilenecek oluşmakta ve bu bileşenleri ile ait olduğu çağ, dünya görüşünü, yaşam biçimini, yönetim şeklini/siyasi rejimi, ait oldukları toplumları, sembolleri, tasarım ideolojisini/mimari akımı, yaratıcılarının üsluplarını, niteliği, duruş ifadesini, kullanım amacını, kişileri/olayları yansıtmaktadırlar (Kortan, 1996 & Şahin, 2010). Belirtilen bu unsurlar kent ile beraber geleceğe taşınmaktadır.

Bulundukları kenti bir diğerinden ayrılmasına yardımcı olan yapılar, yapay çevre kimliğinin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Diğer yapay çevre bileşenleri gibi yapılarda insanlar üzerinde bir etki bırakmakta ve anımsanabilir olmaktadır. Bazen belirgin bir mimari stil veya belirgin bir yapı malzemesi elemanı kimliğe katkıda bulunmaktadır (Uçkaç, 2006).

Safranbolu'nun kendine has olan yapı malzemesi ve görünüşleri (Bkz. Res. 13.), Balat'ta gözlemlenen renk, doku bütünü belirgin mimari stil ve yapı malzemesi elemanları oluşturmakta ve kimliğe etki etmektedir (Bkz. Res. 14.).

Res. 13. Türkiye, Karabük, Safranbolu (Url-14)

Res. 14. Türkiye, İstanbul, Fatih, Balat (Url-15)

- **Açık Alanlar**

Açık alanlar, (kentsel boşluklar) insan eliyle düzenlenmiş veya kendiliğinden oluşum göstermiş sosyal etkileşim araçları olarak tanımlanmaktadır (Şahin, 2010). Aynı zamanda yapıların ve yolların sınırladığı boşluklar olarak da bilinmektedir. New York'ta bulunan Central Park (Bkz. Res. 15.) ve Amsterdam'daki Vondelpark (Bkz. Res. 16.) kent merkezlerinde bulunan önemli açık alan ve boşluk örneklerindendir.

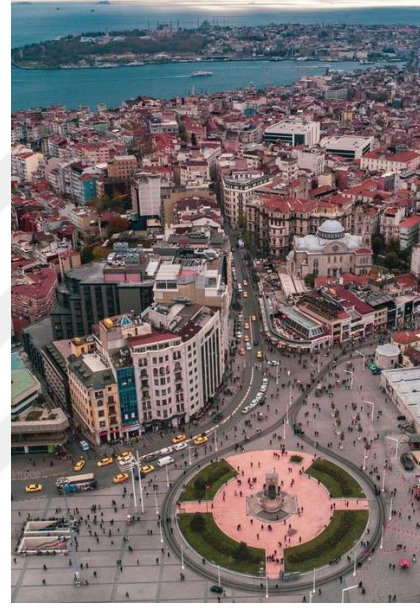
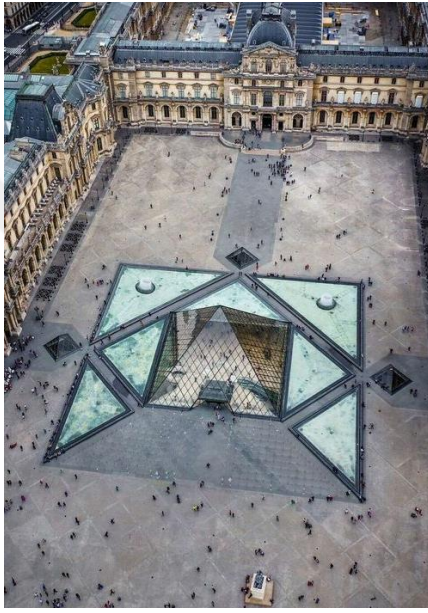

Res. 15. ABD, New York, Central Park (Url-16) Res. 16. Hollanda, Amsterdam, Vondelpark (Url-17)

Yapılar ve açık mekanlar genellikle bir bütünlük oluşturacak şekilde birbirlerini tamamlamaktadır. Aynı zamanda kentin fiziksel yapısını ortaya koyan unsurlardan biri olarak görülmekte ve diğer alan kullanımları arasında bir denge oluşturduğu belirtilmektedir (Güngördü, 2016).

Açık alanlar, farklı yoğunluklarda kullanılan mimari ile peyzaj elemanlarının bir arada bulunduğu biçimsel yorumlardan oluşmaktadır. Bu oluşumlar, her kent için farklı olacağı gibi her açık alanda da ayrışmaktadır. Dolayısıyla bu farklılıklar da kente ait yapay çevre kimliğine etki etmektedir (Şahin, 2010). Yapay çevre kimliğinin hissedildiği kentsel açık mekanlardan birisi de kent meydanlarıdır.

Meydanlar, yaşıyanların toplanabildikleri birey ve toplumsal etkinliklerin gerçekleşebileceği, birçoğu binalarla çevrili olan, genellikle düz, açık ve geniş alanlardan oluşmaktadır. Örneğin; Paris'te bulunan birçok insan tarafından tanınan Louvre Müzesi ve meydanı, yapı ile çevrili geniş bir alandır (Bkz. Res. 17.). Bir diğer örnek ise genellikle buluşma noktası olarak tanımlanan ve meydanı ile kent içinde toplanma alanı sağlayan Taksim Meydanıdır (Bkz. Res. 18.).

Res. 17. Fransa, Paris, Louvre Müzesi (Url-18) Res. 18. Türkiye, İstanbul, Taksim Meydanı (Url-19)

Meydanlar, toplumun ortak yaşam alanı olmakla beraber, aynı zamanda toplumun aynası niteliğine sahiptir. Kent içerisinde nefes alma mekânları olarak nitelendirilmektedirler. Meydanlar, geçmişten bugüne birçok toplumsal ve sosyal olaya sahne olmaktadır. Sahip oldukları işlevlere ve sahne oldukları yaşanmışlıklara göre kimliğe etki etmektedirler (Erkan, 2002 & Güngördü, 2016).

Bütün kültürlerin ve toplumların kent anlayışında meydanlar farklı açılardan yerini almaktadır. Örneğin; Avrupa kentlerinde, meydanlar kentlerin merkezi noktalarında oluşmakta ve etkinliklerin yapıldığı sosyal alanlar çevresinde konumlanmaktadır. İslam kentlerinde ise tek bir meydan az görülmekte, bunun yerine küçük, açık alanlardan oluşmuş meydanlar hiyerarşisi hakim olmaktadır (Bilgin ve Boysan, 1997).

- **Sınırlar**

Sınırlar; yerleşim yerlerinde yaşayan bireyler tarafından ulaşım aksları gibi kullanılmamakta, iki alan arasında bulunmakta ve sürekliliği doğrusal bölen elemanlar olarak tanımlanmaktadır (Lynch, 1960).

Sınırlar, yollar kadar baskınlık kurmamaktadır. Yollar; birleştirici ve bağlayıcı görev üstlenmekte, sınırlar ise ayırıcı ve belirgin elemanlardan oluşmaktadır. Genellikle forma paralel giden kenarlar, yüzeysel ve hacimsel karakteri sayesinde o çevrenin biçimselliğine önemli ölçüde etki etmektedir (Topçu, 2004).

Örneğin; zeminde yer alan su olukları belirgin nitelikte yollara paralel bir sınır meydana getirmektedir (Bkz. Res. 19.). Aynı özellikte fakat bir yükseklik ve yaydığı ışık sayesinde sokak lambaları da sınırlayıcı özelliklere sahiptir (Bkz. Res. 20.).

Res. 19. Zeminde Su Oluğu (Url-20)

Res. 20. Sokak Lambaları Dizini (Url-21)

Kent içindeki sur duvarları, su kıyıları, dağlar, demiryolları, kapılar, bina dizini ve ağaç dizini vb. sınırlayıcı öğelere örnek olarak gösterilmektedir (Lynch, 1960).

b. Sembol Olmuş Eleman Ölçeğinde

Görsel açıdan kolay anlaşılabilir, fark edilebilir ve gözlemciye kolay anımsaması için ipuçları veren referans noktaları bulunmaktadır. Bu noktalar çoğu zaman nirengi noktaları ‘Landmark’ olarak tanımlanmaktadır. Nirengi noktaları bir kenti simgelemekte ve aynı zamanda diğer kentlerden o kenti ayrıcalıklı kılmaktadır. Bu noktalar binalar, anıtlar, çeşmeler, kapılar vb. olabilmektedir (Topçu, 2004).

Sembol olmuş elemanlar genellikle yerleşimde yaşayan ve bulunan herkesin ortak olarak bildikleri ve gördükleri noktalardan oluşmaktadır. Genellikle kesişim noktalarında bulunmakta ve yön, mesafe gibi olguların hareket noktası olarak algılanmaktadır. Örneğin; herkes tarafından bilinen ve tanımlanan Paris’teki Eyfel Kulesi (Bkz. Res. 21.) ve İstanbul’daki Galata Kulesi (Bkz. Res. 22.) bulundukları kentler için nirengi noktaları olarak tanımlanmaktadır.

Res. 21. Fransa, Paris, Eyfel Kulesi (Url-22)

Res. 22. Türkiye, İstanbul, Galata Kulesi (Url-23)

Çoğu sembol olmuş elemanlar yapılış dönemi ve boyutları ile kimliklerini kazanmaktadır. Tarihi kentlerde de bu nirengi noktalarına uygun şekilde biçimlenme, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde gerçekleşmektedir (Topçu, 2004).

Kentle beraber anılmakta olan birtakım karakteristik özelliklerde sembol öğelerini oluşturmaktadır. Sembol olan öğe veya öğeler illa yapı olarak meydana gelmemektedir. Küçük ölçekli bir eleman da sembolik değere sahip olarak kent kimliğini etkileyebilmektedir. Bu semboller bazen bir televizyon anteni, bazen sokaklarda evden eve gerilmiş bir ipe asılı çamaşırlar, bazense bir caddeyi kaplayan reklam amacı güden levhalardan oluşabilmektedir (Arabulan, 2008).

Londra ile özdeşleşmiş olan telefon kulübeleri (Bkz. Res. 23.) ve Kaliforniya eyaletinde yer alan Beverly Hills ile bütünleşen palmyeler (Bkz. Res. 24.) yapı haricinde oluşan sembol örneklerini meydana getirmektedir

Res. 23. Londra ve Telefon Kulübeleri (Url-24)

Res. 24. Beverly Hills ve Palmyeler (Url-25)

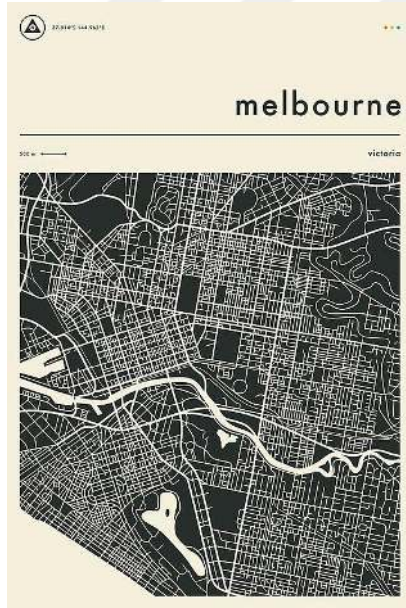
Sembol olmuş elemanlar taşıdıkları anlam ve özellikleri bakımından bireyler üzerindeki etkisi kaçınılmazdır. Bu etki tekliği, farklılığı bazense tarihselliğinden oluşmaktadır. Birey veya bireyler günümüzde o kentte hiç bulunmasalar dahi bu sembol olan elemanlar hakkında fikir sahibi olabilmektedir.

Bahsedilen yapay çevre özelinde sembol olmuş büyük veya küçük ölçekli elemanların hepsi kentin kimliğine etki etmekte fakat tek başına bu kimliği oluşturmamaktadır.

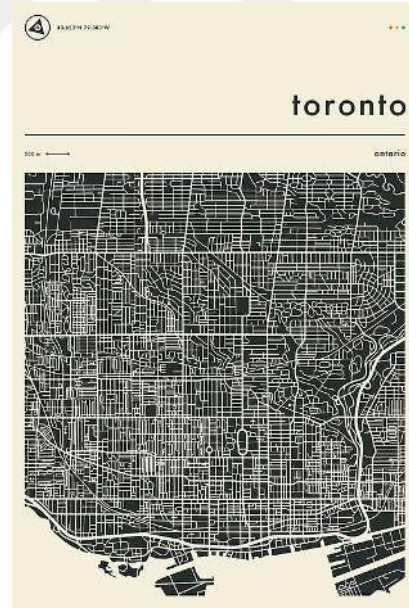
5.1.3. Biçimsel Kimlik

Tarih boyunca gözlemlenen bütün kentler, zaman içerisinde zorunlu veya isteğe bağlı değişikliklere uğrayarak, biçim kazanarak, gelişmiş ve kimlik kazanmışlardır. Bazı kentler geometrik forma uygun şekilde, tasarımcılar tarafından oluşurken, bazı kentler bulundukları yerleşim bölgelerinin doğal çevresinden etkilenecek biçimlenmektedir. Bazen ise kentler belli bir forma uygun olacak şekilde mekânsal biçimlenişlere göre gelişim göstermektedir (Çöl, 1998).

Bu oluşum ve gelişim sonucu hepsi bir kimlik kazanmaktadır. Bu kimlik de biçimsel kimlik olarak adlandırılmaktadır. Biçimin önceden belirlendiği, kare, dikdörtgen, yuvarlak veya ızgara sisteme göre planlanmış kentler, hiçbir faktöre bağlı olmaksızın, her türlü mekânsal yapılanma ve yönelmenin bu biçime göre meydana geldiği kentleri oluşturmaktadır. Melbourne ve Toronto kentleri biçimlenen geometrik form ile devamlılık sağlamakta olan kentlere örnektir (Bkz. Res. 25. & 26.).

Res. 25. Avustralya, Melbourne Kent Planı (Url-26)

Res. 26. Kanada, Toronto Kent Planı (Url-27)

5.2. Tarihsel Kimlik

Geçmiş, yaşayanlara ve bugüne, geleceğin nasıl biçimleneceği hakkında bilgi verir nitelikte olmaktadır. Her varlığın olduğu gibi kentlerinde oluşumundan bu zamana kadar aktarılmış tarihsel bir geçmişleri vardır. Geçmiş güçlü ve sağlam kentler diğerlerinden ayrılmakta, tarihsel dokusu ve mimarisiyle Dünya ölçeğinde kendilerini yansıtmaktadırlar (Aslanoğlu, 1998 & Karaaslan, 2010).

Tarih, uzun zaman içerisinde insanlara ait davranışların diyalektik gelişimiyle oluşan hareketli bir süreci meydana getirmektedir (Özer, 1998 & Çelik, 2019). Tarihsel süreç boyunca insan soyunun gelişimi; gereksinimlerinin ve imkânlarının değişimi, geçmişten geleceğe izler biriktirerek devam etmektedir. Tarihsel kimlik, kentlerin kuruluşundan bu zamana kadar geçirdiği süreçle ve bu süreç içerisindeki toplumsal eylemlerin birlikteliğinin tasarım ölçütüne yansımalarıyla oluşmaktadır (Çöl, 1998).

Bir başka söylemle geçmiş ile elde edilmiş olan bütün ifade ve oluşumlar geleceğe aktarılmakta ve tarihsel kimlikleri meydana getirmektedir (Demirsoy, 2006 & Çelik, 2019). Örneğin; Türkiye’de Eski Mardin ve İtalya’da Volterra kenti tarihi dokusu ile bilinen ve gözlemlenen kentler arasındadır (Bkz. Res. 27. & 28.).

Res. 27. Türkiye, Eski Mardin (Url-28)

Res. 28. İtalya, Volterra (Url-29)

Kent kimlikleri tarihlerinden ayrı düşünülmemektedir. Tarih boyunca oluşan kimlik anlayışlarının gelecek kuşaklara da aktarılması kent kimliğinin yaşanılabilir ve sürdürülebilirliği açısından önemli bir hal almaktadır (Aslanoğlu, 1998 & Karaaslan, 2010).

Bir kentin tarihsel sürecini ve kimlik oluşumunu; kentin kurulum nedenleri, günümüze kadar devamlılığını başardığı sosyal, idari, politik, ekonomik, kültürel ve dini yapılanması, kentleşme oranları gibi ögeler yansıtmaktadır. Bu ögelerin birlikteliği ve değişkenliği, formlara ve dolayısıyla kimliğe etki etmektedir (Çöl, 1998).

Kentlerin, ilk dönem yerleşimlerinin su kenarlarında, orta çağ döneminde sosyal ve politik güç merkezleri etrafında kurulmuş olduğu görülmektedir. Kentler dönemlerinin özellikleri, yapıları ve dini inançlarını baz alarak şekillenmekte ve kimliklerini de bu tarihsel yapılanmalardan almaktadır.

Geçmişten geleceğe taşınan tarihi kent dokusu ve yapıları gibi somut imgesel ögeler ile beraber, soyut imgesel kavramlarda tarihsel kimlik oluşumunda önemli bir yere sahip olmaktadır. Geçmişte yaşamış uygarlıkların kentsel somut öğelere yükledikleri anlam ve değerlerde o kentin kimliğine etki etmektedir. Tarihsel kimlik, bahsedilen somut ve soyut imgesel ögeleri bünyesinde barındırmakta olan kent kimliği belirleyicisidir.

Tarihi mirasının gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde ulaşabilmesi, kültürel sürekliliğin sağlanabilmesi, o kentin tarihsel kimliğiyle mümkün olmaktadır. Tarihsel kimliğin içinde barındırdığı bütün ögeler ve değerler ile geleceğe aktarımı, tarihsel ve kültürel miras korunarak yaşatılması kent kimliğine katkıda bulunmaktadır. Bu değerlerin çağdaş yaşam koşulları ile bütünleşerek devamlılığı oluşmaktadır (Şahin, 2010).

5.3. Toplumsal Kimlik

Toplum kelime kökü olarak; aynı toprak üzerinde birlikte yaşayan ve temel çıkarlarını sağlamak için iş birliği yapan insanlar bütünü, topluluk olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal kelimesi ise toplumla ilgili, toplumla ilişkin, içtimai ve sosyal anlamlarını barındırmaktadır. Toplumsal yapı, birey ve toplum bileşenlerinden meydana gelmektedir. Birey kelimesinin toplum biliminde karşılığı ise toplumları oluşturan, düşünsel, duygusal, iradeyle ilgili nitelikleri toplum içinde belirlenen insanların her biri, fert olarak tanımlanmaktadır (Url-1).

Her bireyin kendisine özgü bir karakteri vardır ve bireyler bir araya geldiklerinde bulundukları toplumların karakterini meydana getirmektedirler. Her bir grup bireylerinin bir araya gelerek toplumsal oluşumu meydana getirmesi tesadüf eseri olmamaktadır. Çünkü herhangi bir gruptan, toplum olarak bahsedebilmek için ortak bir yaşam şeklinin, ilişkiler bütünlüğünün ve iş birliğinin olması gerekmektedir.

Dünyanın her yerinde ve zamanında insanlar, ne olursa olsun bir grubun üyesi konumundadır. O şekilde doğmakta ve o şekilde yaşamına devam ettirme mecburiyeti içindedir. Bu mecburiyetin olduğu zaman, insan evriminin olduğu zaman ile aynıdır. İnsanlar tek bir birey olarak yaşayamamakta ve bu nitelik de toplum kavramını oluşturmaktadır. Topluluklar, aile, kabile, ulus vb. olarak birimlere ayrılarak adlandırılmaktadır (Göncü, 2007).

Bir kentin kimlik kazanımında toplum önemli bir olgudur. Kentlerin kimliği orada yaşayanların kimlikleri ile oluşmaktadır. Kentlerin toplumsal kimlikleri de bireylerin kimlik oluşum ve etkileşiminden meydana gelmektedir. Bu etkileşim benzer kimliklerden oluşuyorsa toplumsal kimlik, kentin kimliğini daha belirgin bir şekilde etkilemektedir (Can, 1999).

Toplumsal kimlik, sadece bireylerin kimliklerinin bir araya gelmesiyle oluşan kimlik olarak sınırlandırılmamaktadır. Aynı zamanda hukuk, ahlak, yasalar, örf ve gelenekler, yaşam tarzı, düşünce şekli, dini görüş, ideal ve eğitim öğelerinden oluşmakta ve bu öğelerin birbiri ile ilişkisi ve etkileşimi ile biçimlenmektedir. Bu bağlamda toplumsal kimlik, toplumun kültürel, ekonomik yapısına da bağlı olarak gelişmektedir (Çöl, 1998).

Elde edilen literatür verileri dahilinde, bu çalışma doğrultusunda, toplumsal kimlik bileşenleri sosyo-kültürel kimlik ve sosyo-ekonomik kimlik olarak ikiye ayrılmaktadır.

5.3.1. Sosyo-Kültürel Kimlik

Kent dokusu, içerisinde sadece dekorları barındıran bir yapı olgusu değildir. Aynı zamanda içinde var olan bireyler ve canlılarla şekillenen, yaşayan bir organizma niteliğindedir. Kente ait mekânsal alanların paylaşımının daha ötesinde paylaşılanların yaşanmışlıkları, alışkanlıkları, kültürel özellikleri, demografik profilleri ise kentin kimliğinin oluşum sürecini etkilemektedir (Ocakçı, 1993 & Güngördü, 2016).

Sosyo-kültürel kimlik içinde kurumsal yapı, demografik yapı ve kültürel yapı öğelerini barındırmakta, kimliğe bu öğeler ve bileşenleri ile etki etmektedir. Kurumsal yapı; bir kentin ve kentin bulunduğu bölgenin; politikselsel, yönetselsel, hukuksal, dini yapısı, ekonomik durumu, teknolojik seviyesi, eğitim, sağlık, sosyal hizmetleri ve bu yapıyı oluşturan kurumsal ilişkileri ile şekillenmektedir.

Demografik yapı; nüfus hareketlerinden oluşmaktadır. Nüfus hareketliliği bir topluma ait olan ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişikliklerinden doğmaktadır. Kentlerin kimlik oluşumunda etmen olan demografik yapı; nüfus büyüklüğü, yoğunluğu, nüfus artış oranı, yaş grupları dağılımı, çalışan nüfus oranı ve niteliği, doğum ve ölüm oranı gibi fizyolojik bileşenlere bağlı olmaktadır (Şahin, 2010).

Kültürel yapı ise daha geniş ve daha çeşitli kavramları birleştiren ve bütün halinde anlamlandırılması gereken bir kavramı meydana getirmektedir. Kültür kelime olarak da pek çok anlamı bünyesinde barındırmaktadır. Kültür; Türk Dil Kurumu sözlüğü özelinde; ‘Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmeye kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin.’ olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir kelime anlamı ise topluma veya belirli topluluğa özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü, zevk, eleştiri yeteneklerinin öğrenim, yaşantılar ve tecrübeler yoluyla geliştirilmiş bilgi birikimi olarak aktarılmaktadır (Url-1).

İnsanların yerleşik hayatı benimsemesi ile kentlere ait kültürler oluşmaktadır. Sosyal ve politik kapsamda birlikte yaşam tecrübelerinin zaman içerisindeki birikimi, kentsel kültürü oluşturmaktadır. Oluşan kültür, farklı bileşenlerin birleşimi ve homojen dağılmasıyla meydana gelmektedir (Çelik, 2019).

Kültür, belirli bir grubun özgün durumunu aktarmakta, o grubu tanımlamakta ve gruba kimlik vermektedir. Kültür; toplumun bir ögesi olarak bireyin kazandığı bilgi, beceri, gelenek, yetenek, alışkanlık vb. özellikleri kapsayan, karmaşık bir bütünü oluşturmaktadır. Kültür; dünya görüşü, değerler, yaşam şekli ve eylemlere kadar uzanan bir olgunun temeli niteliğindedir (Rapoport 1989'dan Akt: Topçu, 2004).

Örneğin; Batılı Hristiyanlar tarafından kutlanmaya başlanılan, dini görüş ile oluşan Azizler Arifesi olarak bilinen Hristiyan Bayramı sonrasında gelenek ve alışkanlığa dönüşmüştür. Günümüzde pek çok ülkede kutlanan 'Halloween' bir kültür oluşumu olarak varsayılmaktadır (Bkz. Res. 29.). Aynı şekilde her yılın belirli günü kutlanan 'Kral Günü' olarak tanımlanan Hollanda Bayramı'nda bir topluluğun değerlerinden oluşmaktadır (Bkz. Res. 30.).

Res. 29. Halloween, Hristiyan Bayramı (Url-30)

Res. 30. Koningsdag, Hollanda Bayramı (Url-31)

Kültür, kentsel yaşam seviyesi, kalitesi ve değerini, kentli olma durumunu ve kentte yaşam biçimini belirlemede önemli bir etkidir. Bu etken bireylerin bir topluluğa ve mekana ait hissetme ihtiyaçlarından doğmaktadır (Güley, 2001 & Uçkaç, 2006).

Kent kimliği kavramı da bireylerin bulundukları çevreleri algılama, yorumlama ve tanımlamaları ile başlamaktadır. Bu bağlamda kültürler kentte doğmakta, kentte yaşamakta ve kentte etki yapmaktadır. Bir kente ait kimliği sadece yapıların mimari değerinde veya doğal çevre ölçütünde belirlemek doğru olmamaktadır. Kimlik oluşumuna katkı sağlayan unsurlar yaşam ile beraber değer ve anlam kazanmaktadır.

Sosyo-kültürel kimlik kavramının oluşumu, gelişimi ve değişimi tarihsel bir süreç içerisinde gerçekleşmektedir. Nesilden nesile aktarılan yaşam deneyimleri, tecrübeler, inançlar ve alışkanlıklar zaman içerisinde katlanarak sosyo-kültürel kimlik bileşenlerini oluşturmakta ve toplumsal kimliğe şekil vermektedir. Böylece her toplumun farklı özellikleri ve ihtiyaçlarına göre kentsel mekânlar oluşmakta, toplumların kendi özelliklerini yansıtan kimlikleri meydana gelmektedir (Yavaş, 2012).

Kente ait olan kentlilerin sosyo-kültürel özelliklerinden kent kimliği şekillenmektedir. Fiziksel kimlik ile birlikte sosyo-kültürel kimlik beraber oluşturdukları etkileşim ve iletişim ile kent kimliğini oluşturmaktadır.

Kentte var olan bireysel ve toplumsal etkileşimler, kültürel eylemler ve değişimler, toplumlararası iletişim, sosyo-kültürel kimlik çerçevesinde tanımlanabilir niteliğe sahip olmaktadır. Bu öğelerin bir araya gelmesi, toplumsal davranışın sağlanması ve bahsedilen davranışın kent toplumu içerisinde kalıplaşması, sosyo-kültürel yapıdaki verilerin ve tanımlamaların bir kentin kimliği oluşturmalarını sağlamaktadır (Güvenç, 1991 & Şahin, 2010).

5.3.2. Sosyo-Ekonomik Kimlik

Kentlerin tarihsel gelişimleri izlendiğinde çeşitli dönemlerde farklı ekonomik işlevleri üstlendiği görülmektedir. Ekonomik açıdan her toplumun her işlevi için farklı alan ve konum seçtikleri gözlemlenmektedir. Örneğin; yakın tarihte sanayi yerleşimlerinin kentin merkezinden daha uzakta konumlanması gibi.

Toplumun ihtiyaçları ve gereksinimleri doğrultusunda ekonomik konumlanmaya yönelik yaklaşımlar ile konut, sanayi, turizm gibi işlevlerde kente özgü bir nitelik kazanımı meydana gelmektedir. Kentteki ekonomi ve işlev kentin özgünlüğünü ve değerini arttırmaktadır. Bu durum kentin kimlik kazanımına fayda sağlamaktadır (Can, 1999).

Bazı kentler o kentin yaşamının devam etmesini sağlayan ekonomileri ve işlevleri ile anılmaktadır. Bu tip kentlerde genellikle tek tip fonksiyon ve iş alanı mevcuttur. Kent, bu iş alanlarına göre şekillenmekte ve kimlik, o işleve bağlı ortaya çıkmaktadır (Çöl, 1998).

Ekonomik değişimler, mekânsal, politik ve toplumsal boyutlarla karşılıklı etkileşim içinde olmaktadır. Ekonomik süreçlerle birlikte kentte de gelişim, değişim ya da dönüşümler gözlenmektedir. Kentlerin ekonomisini şekillendiren birçok işlev vardır. Bu işlevler kente kimlik kazandırarak kentin o şekilde anılmasına katkı sağlar nitelikte olmaktadır.

Kentler kimlik kazanımı için; tarım kenti, liman kenti, sanayi kenti, ticaret kenti, finans kenti, turizm kenti, üniversite kenti, fuar kenti, enerji kenti şeklinde belirlenmekte; bu işlevlere göre gelişim hedefleyerek, kimliklerinin bu işlevler ile biçimlenmesini hedeflemektedir. Bu bağlamda, kentlerin ön plana çıkartmak istediği işlevler ile oluşan ekonomik kimlikler, diğer kentlerden ayırt edilerek farklı algılanmalarını sağlamaktadır (Güngördü, 2016).

Örneğin; 18. yüzyılda küçük bir balıkçı köyü olarak kurulan Dubai kenti, 21. yüzyılın başlarında turizm ve lükse odaklanarak hızla gelişmiştir. Dünyanın en iyi otellerine ve en yüksek binası olan Burj'a sahip olan kent, bilinen en gözde turizm kentlerindendir (Bkz. Res. 31.). Bir diğer örnek ise Dünya'da ve ABD'de bilinen en kalabalık metropoliten alanlardan biri olan New York kentidir (Bkz. Res. 32.).

Res. 31. BAE, Dubai (Url-32)

Res. 32. ABD, New York (Url-33)

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHİ KENT, KİMLİK ve KATMANLAŞMA İLİŞKİSİ

1. TARİHİ ÇEVRE KAVRAMI

İnsanoğlunun, oluşumuna ve değişimine sınırlı bir katkısının bulunduğu ortamlar doğal çevre olarak adlandırılmaktadır. İnsan ve doğal çevre arasındaki bağ, insanların doğal çevreye sahip olma isteklerinden oluşmaktadır. Bu istek ile şekillenen bilgi ve gelişmeler ışığında ise yapay çevre meydana gelmektedir. Birey ve toplumsal mekanları kapsayan yapay çevreler yüzyıllar boyunca yaşadığı uygarlığın özelliklerini anlatmakta ve eserlerini ortaya koymaktadır (Akkuş ve Efe, 2014).

Çevre kavramı; Türk Dil Kurumu sözlüğünde, isim anlamı olarak; kişinin içinde bulunduğu toplumu oluşturan alan, dil bilgisi olarak; belirli bir birimden önce veya sonra gelen aynı türden birimlerin tümü, bunların oluşturduğu grup, kontekst ve son olarak toplum bilimine karşılığı; yaşamın gelişiminde etkili olan doğal, toplumsal, kültürel dış faktörlerin birleşimi şeklinde tanımlanmaktadır (Url-1).

Tarih ise kelime anlamı olarak; toplumları, kuruluşları etkileyen hareketlerden doğan, olayları zaman ve yer göstererek anlatan, bu olaylar arasındaki ilişkileri, daha önceki ve sonraki olaylarla bağlantılarını, karşılıklı etkilenmeleri, her toplumun kurduğu medeniyeti inceleyen bilim olarak tanımlanmaktadır (Url-1).

Tarihi çevre kavramı anlam olarak ilk defa Venedik Tüzüğü'nde yer almaktadır. Kavramın çıkış noktası, tek yapı düzeyindeki mimari çalışmaların ötesinde, geçmiş dönem ve uygarlıklara, önemli gelişmelere, tarihi olaylara tanıklık etmekte olan kentsel ve kırsal yerleşimlerinde tarihi değer olarak kabul görmesi ile önemli bir hal almaktadır (Url-34 & Hazır, 2019).

Tarihi çevre, geçmişten günümüze kadar uzanan maddi ve manevi değerler sürecini içinde barındıran bir dizge olarak tanımlanmaktadır (Akın, 1988). Bu sistem yaşayan ve değişen dinamik bir kent parçasıdır. Başka bir söylem ile tarihi çevreler; dönemleri ve uygarlıkları günümüze aktaran soyut ve somut belge birikimi şeklinde belirtilmektedir (Toka, 2008). Aynı zamanda yüzyıllar boyunca insanların ve diğer canlıların yaşadığı bir alanda bıraktıkları izler ve eserler bütünü olarak meydana

gelmektedir. İnsan soyunun yaşamının başladığı dönemden günümüze kadar devam eden binlerce yıllık serüven boyunca birçok medeniyetin kurulduğu, yaşandığı ve yok olduğu bilinmektedir.

Tarihi mekanların oluşumu uzun süreç içerisinde gerçekleşmekte ve kentteki hem somut hem de soyut olgularla bağlantılı bir biçimde geçmişten geleceğe aktarılmakta veya aktarılamamaktadır. Kent, bahsedilen uzun süreçte üzerinde barındırdığı bütün olgularıyla beraber gelişmekte, değişmekte ve dönüşmektedir. Oluşturduğu veya koruduğu tarihi çevresine ait izleri de bu süreç kapsamında yaşanmışlıklardan ortaya çıkartmaktadır.

Bütün yaşanmışlıklar, üzerinde bulundukları toprakla özdeşleşmektedir. Bulundukları alanlara isimlerini vermekte, kültürlerini, örf ve adetlerini, yaşam tarzlarını, bilim ve teknolojilerini o topraklara bırakmaktadır (Altunsoy, 2005).

Tarihi çevre; geçmişe ait olan izleri günümüze kadar aktaran, doğal ve kültürel değerlerin ve anlamların oluşturduğu yer olarak bilinmektedir. Tarihi çevreler geçmişe ait verileri ortaya çıkaran, taşınabilir veya taşınamaz her türlü öğeyi kapsamaktadır (Ahunbay, 2004).

Aktaş ve Özden (2016) tarihi çevre kavramını; tarihsel geçmişleri, fiziksel homojenlikleri, kültürel, sosyal, ekonomik, arkeolojik ve estetik değerleri ile korunması ve irdelenmesi gerekmekte olan kent dokularını ve yapı gruplarını kapsamakta olan alanlar şeklinde tanımlanmaktadır (Aktaş ve Özden, 2016).

Zaman içerisinde barındırdığı bütün dönemlerin ve toplumların geçmişlerine ait mimari, toplumsal, ekonomik, teknolojik, kültürel vb. verileri, oluştukları dönemlerin duygu, düşünce, eğilim, sosyal yaşam, deneyim, beğenileri, anlayışlarını, birikimlerini bugüne aktararak o topluma ait ekonomik koşulları, sanatsal duyarlılıkları, yaşam tarzlarına dair her türlü bilgiyi tarihi çevreler yansıtmaktadır (Ahunbay, 2004).

Avcıoğlu (2009)'na göre her dönem toplulukların yaşamakta olduğu uygarlıklar ve zamana ait ipuçlarını kapsamaktadır. Geçmiş ve bugün arasında kuvvetli bir bağ kuran kültür varlıkları bütünü tarihi çevrelerde mevcut olmaktadır (Avcıoğlu, 2009 & Hazır, 2019).

Avrupa Kültürel Miras Envanteri çalışmasında, tarihi çevre; “Doğa ya da kişi tarafından oluşturulan, bütünlüğü ve artistik, estetik, tarihsel, etnografik, bilimsel, edebi veya efsanevi özellikleri ile korunması ve değerlendirilmesi gereken bütünlüdür” şeklinde tanımlanmaktadır (Özyaba, 1999 & Kan, 2009).

Bir toplumun kültür birikimiyle oluşan ve biçimlenen, geçmiş ile gelecek arasında ilişki oluşturan geleneksel, görsel değer ve anlam taşıyan kentlerin kendilerine özgü karakterini ortaya koyan tüm öğelerin bir arada değerlendirildiği mekanlar bütünü, tarihi çevre olarak adlandırılmaktadır (Kan, 2009). Bu bağlamda bahsedilen tarihi çevre, tarihi verileri ve mimarisi ile günümüze kadar ulaşabilmiş olan kültür varlıklarını meydana getirmektedir. Toplumların, yeryüzündeki yaşamlarını ve medeniyet izlerini taşıyan, yollar, hanlar, hamamlar, köprüler, dini mekanlar, eğitim alanları vb. kültür varlıkları içerisinde ve tarihi çevre kavramı kapsamında değerlendirilebilmektedir (Altunsoy, 2005).

1.1. Tarihi Çevrelerin Öğeleri ve Özellikleri

Birey ve toplumların yeryüzündeki yaşam ve uygarlık izlerini taşıyan her öğe tarihi çevre içerisinde değerlendirilmektedir. Kendi başlarına anıt niteliği taşımayan fakat tarihi, geleneksel ve görsel değerleri barındıran kentin kendine özgü karakterini yansıtan tüm öğeler bütünüyle tarihi çevreyi oluşturmaktadır (Özer, 2020).

Somut ve estetik farklılıklar içermesine karşın, tarihi çevreler kendi içerisinde homojen bir yapıyı oluşturmaktadır. Tarihi çevrelerde ölçek ve boyutlar bütüne uygun biçimde fakat ayrıntılarda çeşitliklerini yansıtan mimarlık gözlemlenmektedir (Ahunbay, 2004).

Yol dokularını, yapı dokularını veya yapıların parsel içindeki konumlanmalarını ve silüet öğelerini tarihi çevre içerisinde değerlendirmek ve incelemek gerekmektedir. Her bir öğe kendi başına değerlendirilmesinden çok bir bütün halinde değerlendirildiğinde tarihi çevrelerde anlam bulmaktadır. Yerleşimin sahip olduğu karakter, yapıların ayrık nizamda ya da birbirlerine bitişik olarak araziler üzerinde konumlanmaları, tarihi çevre ile yakından ilişkilendirilmektedir. Örneğin surlarla çevrili olan yerleşim alanlarının küçük ve dar bir bölgeyi, sur dışı

yerleşimlerde ise geniş bahçeler ve ayrılmış düzende kurulmakta olduğu gözlemlenmiş bir tarihi çevre ögesidir. Bu ve bunun gibi birçok örnek tarihi çevre bileşenleri kapsamında yerini almaktadır (Özdemir, 2007).

Bütünün etkisi ile bireyin ilgisini çekmekte ve onu araştırmaya yönelmekte olan farklı mimari olaylar dizini tarihi çevrelerde bulunmaktadır. Mimari olaylar dizini ile etkileşim içinde olan yerleşim alanı; yaşamsal ihtiyaçlar, yapı geleneği ve ekonomik olanaklar çerçevesinde de şekillenmektedir (Ahunbay, 2004).

Tarihi çevre oluşumlarında genellikle topoğrafya ile birleşim ve uyum söz konusu olmaktadır. Pek çok tarihi çevrede yüksek ve erişilmesi güç alanlara konumlandırılmış yapıların var olduğu gözlemlenmektedir. Kimi yerleşimler topoğrafların en üst noktalarını daha kutsal alanlar için ayırmaktadır (Kuban, 2000).

Topoğrafya ile birleşen yerleşime ait geleneksel yapı teknikleri de genel görünümüne egemen olan özelliklerdendir. Çatı şekilleri, kütle ve boyut biçimi, dış yüzeylerde kullanılan malzeme ve renkler, yaygın inşa geleneğine bağlı olarak şekillenmekte ve bütün bu özellikler bir arada var olduğunda kent için karakteristik olan homojen görünüm meydana gelmektedir (Ahunbay, 2004).

Bahsedilen öğelerin oluşması ve bir arada bulunması ile ortaya çıkan silüet, kent için tanımlayıcı bir nitelik oluşturmaktadır. Yerleşim alanının temel öğelerinden vazgeçilemeyeceği gibi, onların bir bütün oluşturması ile meydana gelen ve kentle özdeşleşen genel görünüm de bozulmaması gereken özelliklerdendir (Kuban, 2000).

Eski yerleşim alanları ve kentler bugünü anlamlandırmaya, tanımlamaya yardımcı olarak görünen özellikleri ile var olmaktadır. Tarihi çevreler, mekanlar öğretici ve çoğu zaman bireye özgü ilgi çekici özelliğe sahip olmaktadır. Aynı zamanda sosyal ilişkilerin kurulması ve temellerinin atılmasına yardımcı nitelik taşımaktadırlar (Ahunbay, 2004).

Tarihi çevrelerin karakterini, gelişimini ve niteliğini belirlemekte yardımcı olan öğeler ortak bir bütünü meydana getirmektedir. Bu bütünün tanıklarına geçmişin değer ve anlamı olarak saygı duyulması gerekmektedir. Aynı zamanda tarihsel ve duygusal değerleri de göz önünde bulundurularak, tarihi çevreler önemsenmekte ve toplumun ortak mirası olarak kabul görmesi olağan olmaktadır (Özen, 2005). Bu

bağlamlarda tarihi çevreler, gelecekteki nesillere geçmişin kimler tarafından devralındığı hakkında fikir sunar niteliklere sahip olan alanlar bütünüdür.

1.2. Tarihi Çevrelerin Önemi

Tarihi çevre öğeleri ve barındırdığı nitelikler ile birlikte bir oluşum halinde düşünülmektedir. Bu oluşumun kaybedildiği noktada ise yerine konulması zor olan kültürel birikimi de yok olmaktadır. Birey ve toplumların yerleşim alanlarına özgü olan nitelikleri kaybetmemesi tarihi çevreler için doku ve karakter oluşumunu etkilemektedir. Dokunun, karakterin var olması ve devamlılığı gelecek nesillere aktarımı noktasında önemlidir (Middleson 1978'den Akt: Toka, 2008).

Bahsedilen devamlılık tarihi, kültürel ve estetik değerlerden oluşarak tarihi çevre için önemli kavramları kapsamaktadır. Tarihi çevrelerde barınan bütün dönem, uygarlıklar tarihi ve kültürü biriktirerek aynı zamanda süzerek şekillenmektedir. Bu birikim ve süzüm ile oluşturulan değerler ise yapılara yansımaktadır. Yansıma hem biçim hem de estetik bir düzen oluşturmakta ve bu ilişki gelecek toplum için esin kaynağı niteliği taşımaktadır. Aynı zamanda toplumların kökenlerini hissetmesini sağlamak açısından tarihi çevreler önem oluşturmaktadır.

Tarihi çevreyi oluşturan alanların bugüne kadarki kullanıcıları, hem sosyo-kültürel hem sosyo-ekonomik hem de daha farklı sebepler ile ya çevreyi benimsemekte ya da çevreye alışmakta zorlanmaktadır. Tarihi çevreler, kentler ve mekanlar tarihi, kültürel ve anlamsal özellikler ile daha hızlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma yerleşim alanlarına olumlu ve olumsuz etkenlerle yansımaktadır. Bu yansımalar sonucunda ise tarihi çevrelerin korunma ve yaşamsal sürekliliği önem oluşturmaktadır (Toka, 2008).

2. TARİHİ DOKU VE TARİHİ KENT KAVRAMI

Doku kelime anlamı olarak bir bütünün yapısı ve özelliği olarak tanımlanmaktadır (Url-1). Tarihi doku kavramı ise pek çok veri dahilinde tanımlaması yapılmakta ve anlaşılmaktadır.

Tarihi çevrelerin, sahip olduğu nitelikler aracılığıyla kentin diğer fiziksel bölümlerinden ayrıldığı ve kendini belli eden bir yapısının oluştuğu noktada dokudan bahsedilmektedir. Tarihi alanlar, kentin kültürel üretiminin yoğunlaşmakta olduğu mekânsal yansımalar ve dokular olarak düşünülmektedir.

Kentin tarihi olmayan bölgelerinden daha ayrıcalıklı bir yapıya sahip olan tarihi çevreler; değer ve anlam açısından, kentin tarihinin bir varlık olarak yer aldığı alan ve dokuyu meydana getirmektedir (İpek, 2020).

Bir diğer söylem ile tarihi çevre içerisinde barınan tekil veya grup yapılar, açık alanlar, insan yerleşimleriyle oluşan, arkeolojik, tarihi, estetik ve sosyo-kültürel anlamda değerlerle bağlantılı alanlar, tarihi doku olarak tanımlanmaktadır.

Çoğu literatürde tarihi doku kavramı, içerisindeki fiziksel öğeler üzerinden değerlendirilmektedir. Tarihi dokunun; kentsel tarihi çevreleri ve diğer kayda değer tarihi özellikleri koruyan, tarihi değere katkı yapan, özelleşmiş alanlar, anıtsal yapılar, özel alan kullanımları, peyzaj vb. bileşenleri içeren alanlar olduğu belirtilmektedir (İpek, 2020). Bahsedilen bileşenler ışığında ise tarihi dokular, tarihi birer belge niteliği taşımaktadır.

Bu söylemlerin yanı sıra tarihi doku; toplumun geleneksel, kültürel değerlerinin somutlaşmış hallerini yansıtmaktadır. Aynı zamanda kültürün bir ürünü olarak görülmektedir. Toplum ve bireyin dönemseller çeşitliliğinden oluşmakta, devamlılık ile çevrenmekte ve kente kendine özel bir kimlik katmaktadır.

Tarihi kent; tarihsel, mimari, arkeolojik ve anıtsal değerleri ile bütünlük gösteren dokulardan meydana gelen, kent yerleşmeleri olarak tanımlanmaktadır (Özdemir, 2007). Tarihi kentler, geçmişte var olan uygarlıkların sosyo-kültürel yapısı, mimari ve estetik özelliği ve yaşam tarzına ait eserlerden oluşan anıtsal nitelikte çevreler olarak bilinmektedir. Soyut ve somut doku mirasının merkezi olan tarihi

kentler sadece tarihi yapılar ve bir parçası oldukları fiziksel çevreler ile ilişkilendirilmemektedir.

Tarihi kentler bahsedildiği üzere, somut ve soyut öğelerden oluşmaktadır. Somut öğeler, kentin strüktürü, mimari öğeleri, kentin içi ve çevresindeki peyzaj alanlarını, arkeolojik kalıntıları, panoramaları, silüetleri, bakı noktalarını ve anıtsal sitleri kapsamaktadır. Soyut öğeler ise tarihi değerin özünü oluşturan etkileşimlerden, simgesel ve tarihi işlevlerden, göreneklerden, geleneklerden, anılardan ve kültürel kaynaklardan meydana gelmektedir (Ahunbay, 2014).

Tarihi kentler, bir toplumun ve onun kültürel kimliğinin, evrimini ve gelişimini en iyi şekilde yansıtmayı hedeflemekte ve anlatmakta olan mekânsal oluşumlar bütünüdür. Aynı zamanda tarihi kentler onları biçimlendiren geçmişin yaşayan kanıtları niteliğini taşımakta ve günlük hayatın bir parçası konumuna erişmektedir.

Rodwell (2002) ve Riegl (2015) tarihi kentlerin geçmişinin yüzyıllar öncesine dayandığını, içinde bulunan insanların her dönem de toplumsallaştığını, kentin kendine özgü bir ruh barındırdığını ve kültürel kimliği yansıtan yapılanmaları içerdiğini dile getirmektedir (Akt: Özer, 2020).

Tarihi kentler bünyelerinde barındırdığı öğeler, özellikler ve doku bağlamında taşıdıkları eskilik önemi, tarihi değer ve anımsatma ile bütünlük kurmakta, insanlığa ait mirası oluşturma özelliği kazanmaktadır. Bahsedilen bütünlük oluşumu zaman içerisinde devamlı bir evrim geçirmektedir (Özer, 2020).

3. TARİHİ KENT VE KİMLİK İLİŞKİSİ

Kimliğin; doğal çevre koşulları, yapay çevre koşulları ve toplumsal alt bileşenler ile şekillendiği aynı zamanda imge, anlam gibi boyutların yanı sıra tarihsel bir boyutunun da var olduğu göz önüne alındığında; tarihi kentlerin biriken deneyimleri ve uygulamaları, kimlik kavramı ile etkileşim içermektedir.

Gürsel (1993)'e göre kimlik, belli koşulların sürekliliği sonucunda oluşmaktadır. Kültürel değer ve gelenekler, toplumun nitelik ve karakteri, coğrafya,

topoğrafya, iklim ve doğa şartları bunlardan birkaçını oluşturmaktadır. Değişen bu koşullara gelişen teknoloji ile ayak uydurma kimlik ile etkileşim içermektedir.

Kimlik kavramı, bağlamsal faktörlerden etkilendiği gibi zaman ile ilgili koşullardan da etkilenmektedir. Akkar Ercan (2016), zaman ve mekan arasındaki sürekliliğin bir alana ait kimliğin oluşumunda bağlamsal ve evrimsel olacak şekilde, iki yönünün olduğunu vurgulamaktadır. Evrimsel yönü ile kimlik tarihsel bağlam içinde biçimlenmektedir. Kimliğin oluşumu tarih aracılığıyla sağlanmakta, iletilmekte ve gözlemlenebilmektedir. Evrimsel yön ile tarih ve kimlik bir ilişki kurmaktadır (Akın, 1995).

Bu bağlamda incelendiğinde bir yerin kimliği o yerin geçmişine bakılarak da değerlendirilmekte ve tarihsel bir süreç içerisinde izlenmektedir. İzlenimler sonucu oluşan anlam, kimlik ve tarihi değer üçgeni o yere ait bir ruh oluşturmaktadır. Bu ruh tarihi kentlerin kimlikli olma özelliği ile ilişkilendirilmektedir.

Yerin ruhu ve yerin hissi kolektif bir kimlik oluşturmaktadır. Mekanın biçimi, tarihi ve toplumlara yansıttığı ile bağlantı kurmakta ve zaman içerisinde ise kendine ait kültürünü ve tarih koşullu karakterini var etmektedir (Jiven ve Larkham 2003'ten Akt: Ant, 2018).

Kültür tarihi kentler temelinde; genellikle birey ve toplumların aile yaşantısına, yeme, giyinme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarına, politika ve ekonomi gibi konuları içeren sosyal aktivitelere, bilim ve sanata dayalı yaratıcı aktivitelere, dini ve toplumsal gelenek görenek gibi inanışlara dayanan kavramları içermektedir.

Etimolojik olarak kültürün tanımı, olgunlaşmış ve yere özgünleşmiş insan üretimi şeklinde belirtilmiştir. Bir başka açıdan ise paylaşım ve öğrenme biçiminde meydana gelen kültür, nesilden nesille geçerek kültürel mirasın oluşmasını sağlamaktadır (Ito 2004'ten Akt: Hovardaoğlu, 2009). Kültürün sosyal yapı ile ilişkilendirilmesi hiçbir şeyin aynı kalmayacağının göstergesi olmaktadır. Sosyal değişim ve değişimlerin bütün toplumlarda sürekliliği vardır. Sosyal yapı ile ilişkili olarak değişim ve süreklilik bağlamında kültürde ele alınmaktadır.

Tarihi kentler fiziki olarak benzerlik gösterebilirler dahi birbirinden farklı biçimlenmektedir. Toplumsal değerleri ve ilişkileri birbirinden farklı olmaktadır. Bu

bağlamda, zaman içerisinde oluşmakta olan her tarihi kentte kendi kimliğini ve karakterini ortaya koyma durumundadır (Hovardaoğlu, 2009).

Tarihi kentlerin, biçimsel yapıları, oraya ait olan kültür, ekonomi ve mekânsal tasarımları arasındaki ayrılmaz bir bütünlük ile beraber okunabilir kimlik sağlamaktadır. Tarihi kentler her dönemin mimari özelliklerini sunması açısından biçimsel ve geleneksel dokunun izlenimini gün yüzüne çıkarabilirler. Bu izlenim kentin okunabilirliği açısından bir artı sunmaktadır. Okunabilirlik kentte yaşamış olan veya yaşamakta olan uygarlık ve toplumları aydınlatmakta kimi zaman yol gösterici olmaktadır (Ant, 2018).

Tarihi kent ve kimlik ilişkisinde, tarihi geçmişlerinin önemini kavramakta olan ulusların, yüzyıllar boyunca oluşan kimliklerini yitirmemekte ve benliklerini korumakta oldukları vurgulanmaktadır. Geçmişlerini yok sayan toplumların dağılımı ve kaybolmuş olmaları kimliksizlik kavramı ile ilişkilendirilmektedir (Altunsoy, 2005).

Tarihi kentler geçmişle beraber bir sürekliliğe sahiptir. Bu bağlamda, yaşanmışlıklar ile de ilişkilidir. Öyledir ki tarihi kentler, tarihsel arka plana ait geçmiş insan işlevlerini ve kanıtlarını içermektedir. Tarihi yapıları, kendilerine has sokak düzen ve dokusu, meydanları ve kutsal alanları ile tarihi kentler, kimliğin tanımlanması, var olması veya yok olması gibi önemli veriler sunmaktadır.

Tarihi kentler hem biçimsel hem de geleneksel özellikleri ve işlevleri ile yerel karaktere ve tarihsel kimliğe sahip olmaktadır. Aynı zamanda tarihi kentlerdeki kimlik okunabilirliği, düzen ve sürekliliğin oluşumunu sağlamaktadır (Doratlı vd. 2004'ten Akt: Ant, 2018).

Lynch (1960)'e göre kent içerisinde geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman kavramı birbirine bağlanmaktadır. Süreklilik ve devamlılık sağlayan aynı zamanda bağlılık üretmekte olan tarihi kent bunları yerleşik miras ile sağlamaktadır. Bir nesilden diğer nesillere zaman kavramı ile yerleşik miras da geçiş yapmaktadır. Bu geçiş aynı zamanda tarihi kent kimliği bileşenleri içinde önemli bir rol oynamaktadır (Tweet ve Sutherland 2007'den Akt: Ant, 2018).

Tarihi kentlere ait düzenlemeler, belirli amaçlar için oluşturulmakta, geliştirilmekte ve dönüştürülmekte olduğu varsayılmaktadır. Yerleşik miras da yerel kimliğin üretilmesi, pekiştirilmesi ve yükselmesiyle ilişkilendirilmektedir. Graham'a göre yerleşik miras kavramı; geçmişe ait korumak amaçlı seçtiklerimizden oluşmaktadır (Gospodini 2004'ten Akt: Ant, 2018).

4. KENTSEL KATMANLAŞMA KAVRAMI

Kentleşme kavramı sonu olmayan bir değişim ve dönüşüm sürecini oluşturmaktadır. Bu süreç içerisinde planlı veya plansız, hızlı veya yavaş farklı değişim evrelerini barındırmaktadır. Her kentin kendi özelinde bir değişim serüveni olmaktadır. Bu değişim serüveninde en büyük etkileşim gösteren varlıklar ise insanlar ve yapılarıdır.

Bourdieu (1997) bir alanın özgünlüğünün; içerisinde barındırma, dönüştürme ve yansıtma kabiliyeti kadar kuvvetli olacağını vurgulamaktadır (Akt: Kaya ve Akdemir, 2021).

Kentlerdeki geçmiş yaşanmışlığı ve günümüz gerçekliği arasındaki ilişkiyle kentsel katmanlaşma bağlantılıdır. Bu ilişki ortaya çıkarılmakta, sorgulanmakta ve değerlendirilmektedir. Bütün dönemler mekanlarının birlikte ve birbiriyle olan etkileşimleri bu değerlendirmelerde göz önünde bulundurulmaktadır.

Biçimsel ve toplumsal olarak geçmişin ve bugünün örüntüsünü ortaya koymakta olan katmanların okunula bilirliliği ve değerlendirilebilirliği daha sonra da belgelene bilirliliği önemli bir aşamayı meydana getirmektedir. Belgeleme kavramı kentsel katmanların belirlenmesi açısından güvenilir yazılı, çizili, sözlü bilgi ve kaynakların bir arada toplanılmasıyla oluşmaktadır.

Zaman içerisinde kentlerin katmanlaşma eğilimleri biçimsel açıdan dikey ve yatay olmak üzere iki farklı gelişim ile sağlanmaktadır. Dikeyde gelişim gösterme eylemi, mevcudu yok edip ya da var olanın üzerine dikey bir açı ile biçim oluşturmaktadır. Yatay ise mevcudu dönüştürerek veya yeni fonksiyonlarıyla aynen kullanımı sonucu oluşan gelişim olarak değerlendirilmektedir (Hovardaoğlu, 2009).

Katmanlar oluşabilmesi ve gözlemlenebilmesi için kentin, birçok farklı topluluk ve dönemin yaşantısına şahitlik yapmış olması gerekmektedir. Bu bağlamda kentsel katmanlaşmadan bahsedilmesi için gereken zaman dilimi uzun bir süreci kapsamaktadır. Bireyler ve toplulukları yaşadıkları mekanları zaman içerisinde benimsemekte ve o alanlarda izler bırakmaktadır. Bu izler zaman içerisinde olduğu gibi farklı dönemler kapsamında da biçimlenmektedir. Her dönem kendisine ait birikimi mekanlara yansıtmaktadır. Bu durum uzun bir zaman diliminde meydana gelmektedir. Öyledir ki süreç boyunca da zaman, mekan, insanın sürekli ve çok boyutlu etkin bir bütünlük kurmaktadır.

Kentsel katmanlaşma kavramı her kentin geçmişiyle kurduğu bağ ile ilişkilendirilmektedir. Bu bağın katmanlaşarak geleceğe aktarılması tarihi bir birikimi oluşturmaktadır. Bu tarihi birikim içerisinde yeraltında veya üstünde açığa çıkmış veya gizlenen tarihin izlerini barındırmaktadır (Hovardaoğlu, 2009).

Bu bağlamlarda, çok katmanlı kent kavramı; biçimsel dokunun farklı dönemlere ait toplumsal, kültürel, ekonomik gereksinimler etkisiyle şekillenmesi, değişmesi, gelişmesi ve birikmesidir. Bu durumundaki dokuların çakışması ve yığılmış halde bir arada var olması dolayısıyla da tarihi kentler oluşmaktadır.

4.1. Tarihi Kentlerde Katmanlaşma Kavramı

Her farklı zaman dilimine ait topluluklar ve dönemler kendilerine özgü bir karakteri aynı alanda yaşatmak için uğraşmışlardır. Dolayısıyla farklı yüzyıllarda yapılmış her biçimsel ve toplumsal oluşumun katmanlaşma ile bir bağı vardır (Dağabakan, 2012).

Tarihi kentler, farklı zaman dilimlerinin yan yana ve üst üste gelerek oluşturduğu alanlar bütünü olarak ifade edilmektedir. Bu alan bütünü oluşurken kimi zaman silerek, yıkarak ve yok ederek kimi zaman ise ekleyerek, taşıyarak ve çoğaltarak bir katmanlaşma meydana gelmektedir. Bazen ise sadece orada yaşamış olan insanların bellekteki izlerini kapsamaktadır (Yılmaz Saygın vd., 2004).

İçindeki farklı zamanların yaşamsal kültürlerini ve izlerini barındırmakta olan tarihi çevre, doku ve kent bu izleri fiziksel bir şekilde aktarmaktadır. Bu aktarım

karşımıza katmanlaşmış bir biçimde çıkmaktadır. Katmanlaşma kavramı zaman içerisinde bir süreci kapsamakta ve dünden bugüne değışmekte, dönüşmekte ve üremektedir (Yılmaz Saygın vd., 2004).

Zaman içerisinde değışen ve dönüşen bir dizgeden oluşan kent geçmişin izlerini hem yapısal hem de toplumsal olguları kapsayarak bünyesinde barındırmaktadır. Kent, bu oluşumların ve etmenlerin izlerini geleceğe aktarmakta veya aktaramamaktadır.

Bu bağlamda tarihi kentler için katmanlaşmış yapı hem fiziki hem de sosyal boyutta birçok olgudan beslenerek ortaya çıkartmaktadır. Bu olguların üst üste gelerek birbirlerine eklenmeleri, birbirlerini yok etmeleri veya birlikte dönüşüm sergilemeleri de muhtemel olmaktadır.

Altınöz (2002)'e göre kentin birikim haline getirdiğı fiziksel formu ile yeni kentsel yerleşim arasında bir bağ olmaktadır ve bu durum süreklilikleri, kesintileri ve dönüşümleri içerisinde barındırmaktadır. Bütün fiziksel oluşumların üst üste binerek çok katmanlılık kavramının tanımlana bilirlğini belirtilmektedir (Altınöz, 2002).

Lynch (1972)'e göre tarihi kalıntılardan oluşan bir birikim belirli bir düzeni de beraberinde getirmektedir. Her yeni dönem ise o düzenin üzerine kurulmaktadır. Düzenin bozulmadan devamlılığı ve gözlemlenebilir olması da katmanlaşma ile meydana gelmektedir. Her katmanlaşma ise bu devamlılığı sağlayamamakta ve kentsel bozulmalar, gerilemeler, çürümeler oluşabilmektedir (Akt: Ant, 2018).

Karabağ (2008)'a göre geçmişten günümüze kalıntı ve izler ile aktarımı sağlanmış farklı dönemlere ait yapılar, tarihsel bir sürekliliğin ve kültürel gelişmenin sonucunda olmaktadır. Gelişim ve süreklilik ile her dönemin kendinden bir önceki dönem üzerine kurulumu gerçekleşmektedir.

Madanipour (1996) ve Siregar (2019); tarihi kentler için katmanlaşmanın, fiziksel doku ve onu şekillendiren sosyal, psikolojik ve kültürel değışimlerden meydana gelmekte olduğunu belirtmektedir (Akt: Özer, 2020). Bu durumda hem toplumsal hem de biçimsel yapının katmanlaşma ile ilişkilendirilmiş olduğu vurgulanmaktadır. Birey ve toplum tarafından yaratılmış yapma çevre ile sosyal formların beraber gözlemlenebileceğı katman yığını tarihi kentler barındırmaktadır (Özer, 2020).

Cole (2013)'e göre fiziksel kalıntılar, mekanlar bir yerin karakteristikleridir ve bu karakteristikler sosyal olan her şey ile iç içe bulunmaktadır. Sosyal nesnelerin, zaman içerisinde gelişmekte olan izleri olmaktadır. Bu izlere ise farklı jenerasyonlar ve farklı zaman dilimindeki topluluklar birbirinden farklı anlam yüklemektedir.

Dobson (2011), kentlerdeki tarihsel değişim sürecini okuyabilmek ve değerlendirebilmek için tarihsel karakterler ile ilişki kurmak ve değişimi bünyelerine katabilmek ve geleceğe aktarabilmenin önemini vurgulamaktadır. İnsanlar ve mekanlar arasındaki bağın azalması durumunda aktarım tam olarak gerçekleşmemektedir. Çünkü ortak hafıza, algı ve anlam yeni gelenlere iletilmemiş olacaktır (Dobson, 2011 & Ant, 2018).

Jeong ve Almeida (2004) göre ise tarihi kent katmanlarının hem tarih hem fiziksel hem de sosyo-kültürel dokunun yansıması ile anlamlandırmak ve değerlendirmek gereklidir. Bu değerlendirme ile kentlerin geleceklerinin ve planlamaların daha uygun şekilde yapılacağı vurgulanmaktadır (Akt: Özer, 2020).

5. TARİHİ KENT, KİMLİK VE KATMANLAŞMA İLİŞKİSİ

Tarihi kent, katmanlaşma ve kimlik aralarında bağlantılı bir sistemi oluşturmaktadır. Tarihi kentleri kavrama, çok boyutlu bir bütünlük gerektirmektedir. Bu kavrama noktası zaman ile de ilişkilidir. Zaman boyutu bize tarihi kentlerin geçmiş yaşamlarını sunmaktadır. Geçmiş yaşamlar her dönem kendilerine özgü bir şekilde var olmakta ve birikmektedir. Dolayısıyla kavrayışın bütünü katmanlaşma ile de ilişkilendirilmektedir (Yılmaz Saygın vd., 2004).

Katmanlar, kentin karakteri ve kimliği ile etkileşim içindedir. Bu etki genellikle fiziksel varlıklar yoluyla olmaktadır. Fakat hem sosyal hem fiziksel kente ait katmanların kümelenmesi ve birbiri ile ilişkisi sayesinde çok katmanlı tarihi kentler oluşmaktadır (Özer, 2020).

Ward (1968); 'Eski binaları olmayan bir şehir, hatıraları olmayan bir adama benzer.' cümlesini belirtmektedir (Akt: Dağabakan, 2012, s:7).

Kroessler (2015), somut ve dokunsal tarihin önemini vurgulamaktadır. Dokunsal tarihe sahip olmayan, kullanıcı ve misafirleri için şu anı yaşarken geçmişe ulaşabilme kapasitesi olmayan hiçbir şehrin hayati olmadığını belirtmektedir (Kroessler, 2015).

Biddle (1980)'e göre zaman, insan ve mekana bağlı şekillenen ve yığılan tarihsel katmanlar uzun bir süreç gerektirmektedir (Akt: Özer, 2020). Bu farklı tarihsel katmanların geleceğe aktarımı önem taşımaktadır. Geleceğe aktarım ve gelecekteki oluşumları da zaman, insan ve mekan üçgeninde şekillenecektir.

Geçmiş, değişime karşı koyabilecek güce sahip değildir. Aksine değişim ve döngüleri iyi yönetebilecek ve bilgilendirme ile uygun bir bağlama yerleştirme sağlayacak bir potansiyeli barındırmaktadır (Ant, 2018).

Tarihi kent kavramı, geçmiş ile zamanın fiziki yapıları içerisindeki değişim ve döngülerle ilişki kurmaktadır. Bu ilişki birey ile etkileşim içerisinde gerçekleşmektedir. Fiziksel çevre yapısı ve birey benliği üzerinden geçmiş algılanırken aynı zamanda bu okumaya imkan veren kimlik kavramı da ortaya çıkmaktadır (Dobson, 2011).

Bir alana ait kimlik, bireyin zihin haritaları, yeri tanıdık yapan noktalar, geçmişteki oluşan süreçler, geçmişi öğrenme ve çözümleme ile bağlantılıdır (Bridge ve Watson, 2002).

Rossi (2004)' ye göre de tarihsel geçmişe ait sembollerin çözümlenebildiği noktalarda bireysel kimliklerin, toplumsal kimliklerin ve birbiri ile ilişkilerinin mekânsal varlıkların kapsayıcıları olarak tanımlanabileceği vurgulamaktadır. Çözümlemenin gerçekleşmediği noktaları ise 'yer yok' (non-place) olarak ifade etmektedir (Akt: Ant, 2018).

Kentlerin yaşam döngüleri içerisindeki her katman; bireysel imge, kentsel bellek ve kentsel kimlik ile etkileşim halindedir. Kentsel bellek kavramının güçlenmesi, kimliğinde güçlenmesi anlamına gelmektedir. Bu durumda da katmanların devamlılığını sağlamaktadır (Gezen, 2021).

Powell (2008), üzerinde durduğu katmanlaşma kavramının, etkileşim içerisinde olan ve şekillenen tarih, insan deneyimi ve kültürün analizine odaklanmakta ve olanak sağlamakta olduğunu belirtmektedir (Akt: Özer, 2020).

Biçimsel yapı, bireysel deneyim, toplumsal yaşam döngüleri ve kültür, süreç ve etkileşim ile birbirlerine bağlanmaktadır. Bu süreç ve etkileşim zaman içerisinde değişen yerel sosyal ve kültürel algıları meydana getirmektedir. Bu bağlamda fiziksel olarak zaman içerisinde bir sürece bağlı olarak değişmekte olan kent beraberinde kentsel yaşam ideolojisini de değiştirmektedir (Ant, 2018).

Katmanlar; fiziksel ve dönemsel farklılıklar ile beraber tarihsel ve toplumsal farklılıklar ile de oluşmaktadır. Bu oluşum bahsedilen unsurların iç içe geçmesiyle ve yansımasıyla anlaşılmaktadır. Tarihi kentlerde katmanlaşma kavramı, kronolojik olarak üst üste binişi ve farklı unsurların beraber iç içe geçişi olarak belirtilmektedir (Gezen, 2021).

Değişmekte, kesişmekte ve eskimekte olan tarihi kentlerin katmanlarını gözlemlenebildiği sınırlarda keskin çizgilerle ayırtmak oldukça güçtür. Katmanlarını birbirlerinden ayrı bir şekilde değerlendirmek, anlamlandırmak ve ayırtmak geleceğe aktarım açısından da önem taşımaktadır.

Fiziksel çevreler, sosyal, kültürel ve tarihsel anlamlar ve hatıralar taşımakta ve süreç boyunca da her bir dönem bu oluşumları yansıtmaktadır. Kimlik kavramını oluşturan bu unsurlar her dönem farklı izleri bünyesinde barındırmakta ve bir sonrakine aktarım sağlamaktadırlar. Süreç içerisindeki aktarımın ve yığının üst üste gelmesiyle katmanlaşmış bir tarihi kent oluşmaktadır. Tarihi kentlerin ve içinde barındırdıkları unsurların devamlılığı, kentsel değişim ve tarihi katmanların anlaşılması ile ilişkilendirilmektedir.

Zaman içerisinde gelişen kent, kendine bir geçmiş yaratmakta ve kimlik veya kimlikler barındırmaktadır. Bu durum ise geçmişin günümüze, bugünün de yarına yansımasını sağlamaktadır. Bu oluşum katmanlaşmayı meydana getirmektedir. Tarihi kent, kimlik ve katmanlaşma birbiri ile ayrı düşünülememekte ve birbiri ile olan bağları ile değerlendirilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

STRATONİKEİA ANTİK KENTİ – ESKİHİSAR KÖYÜ TANIMLANMASI ve TARİHSEL SÜRECİ

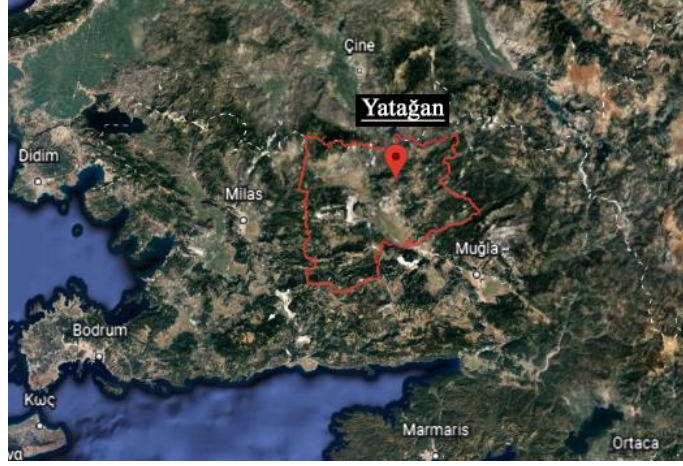
1. STRATONİKEİA ANTİK KENTİNİN KONUMU VE KISA TARİHÇESİ

Anadolu topraklarında yaşamın, çağlar boyunca, kesintiye ve duraklamaya uğramadan günümüze kadar devam ettiği birçok yerleşmenin mevcut olduğu bilinmektedir. Topraklarının bir kısmı Ege Bölgesinde, diğer kısmı Akdeniz Bölgesinde olan Türkiye'nin güneybatısında yer alan ve hem Akdeniz iklimi hem de Akdeniz dağ ikliminin görüldüğü Muğla şehri de uzun bir tarihi geçmişe sahiptir (Yıldız Özşamanlı, 2014).

Literatürde, Muğla'da ilk yerleşimin ne zaman başladığı hakkında kesin bir bilginin olmadığı ifade edilse de ilk çağda Karia bölgesine ait olduğu iddia edilmektedir (Url-35 & Url-36). Kent geçmişten günümüze; Karia, Mısır, İskit, Asur, Dor, Met, Pers, Makedon, Roma, Bizans, Beylikler, Osmanlı ve Cumhuriyet egemenliği altında varlığını sürdürmüştür. Bu kavimler dahilinde antik çağda özellikle kıyılarda Helenistik yerleşkelerin varlığı bilinmektedir (Url-37).

Günümüzde Muğla'da tarihi kalıntıları ile bilinen 103 ören yeri bulunmaktadır (Yıldız Özşamanlı, 2014). Stratonikeia Antik Kenti - Eskihisar Köyü de bu ören yerlerinden biridir.

Stratonikeia Antik Kenti, Muğla İli, Yatağan İlçesi'nin yaklaşık olarak 7-8 km batısında yer almaktadır (Bkz. Res. 33.). Kentin kuzeydoğusunda Yatağan İlçesi, batısında Yeni Eskihisar Mahallesi, kuzeyinde Yeşilbağcılar ve Turgut Mahalleleri ile Lagina Hekate Kutsal Alanı ve güneyinde ise Yatağan - Milas Karayolu bulunmaktadır (Özdemir, 2015).

Res. 33. Muğla, Yatağan İlçe Sınırı (Url-38)

Antik dönemde kentin bulunduğu alan Karia bölgesi olarak adlandırılmış ve kent Karia'nın gözde merkezlerinden olmuştur (Yurdugüzel, 2011 & Özdemir, 2015). Kralların güçlü olduğu dönemde kurulmuş olduğu iddia edilen kentin, sahip olduğu özellikler ve anıtsal yapılar bir zamanlar gösterişli bir merkez olduğunu kanıtlamaktadırlar (Gülmez, 2012).

Kent, günümüzde Arkeolojik Sit statüsündeki koruma alanı sınırları içerisinde. Ayrıca oldukça zengin bir kültürel mirasa da ev sahipliği yapmaktadır (Yurdugüzel, 2011 & Özdemir, 2015).

Stratonikeia Antik Kenti ile 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başında şekillenen ilk Eskihisar Köyü iç içe var olan bir yerleşim yeridir (Yurdugüzel, 2011). Böylelikle Eskihisar Köyü'nün ilk yerleşimi antik kent ile birlikte gözlemlenmektedir. 1957 yılındaki depremde çok hasar gören Eskihisar Köyü, daha kuzeyindeki, ikinci yeni yerleşim alanına taşınmış, daha sonra bu alanda kömür ocağı çalışmaları başlatılmasına bağlı olarak günümüzde bulunduğu, yeni (modern) olarak adlandırılan üçüncü yerine kurulmuştur (Söğüt, 2010) (Bkz. Res. 34.).

Res. 34. Güncel Eskişehir 3. Yerleşim Alanı ve Stratonikeia Konumu (Url-38)

Antik kentin günümüzdeki ‘Stratonikeia’ adlı giriş tabelasında, aşkın ve gladyatörlerin şehri olduğu belirtilmektedir. Kent, sahip olduğu Gymnasium ile Anadolu’nun en büyük arenasına ve önemli gladyatörlere ev sahipliği yapmıştır. Ayrıca ismini de yaşadığı sansasyonel bir aşk hikayesinden aldığı ve bu sebeple aşıkların şehri olarak tanımlandığı düşünülmektedir. Aynı zamanda kent, Hekate ve Zeus’a adanmış olduğu bilinen iki kutsal mekana sahip tek şehir devleti statüsündedir (Gülmez, 2012).

Stratonikeia’nın, Antik Dönemde yaklaşık olarak 1000 dönümlük bir alan üzerinde, neredeyse tamamı mermerden yapılmış dünyanın en büyük antik mermer kentlerinden biri olduğu da belirtilmektedir (Gülmez, 2012).

M.Ö. 3. yüzyıldan 20. yüzyıl ortalarına kadar sürekli gelişim ve ilerleme gösteren kent ve çevresinin, 20. yüzyıl sonrası kısmen terk edilerek ve parçalanarak gerileme sürecine girmiş olduğu ifade edilmektedir (Yurdugüzel, 2011).

Araştırmalar, bölgede sıklıkla görülen depremlerin tarihi dönemler içinde de yaşandığı ve birkaçının da 7-8 şiddetleri arasında olduğunu göstermektedirler. Kentte birçok yıkıcı depremin gerçekleştiği de ifade edilmektedir. Bilinen en yakın tarihli ve etkili deprem ise 1957 yılındadır (Url-39).

Yaşanılan olumsuzluklar, daralma ve gerilemeye rağmen, antik kenti ve evini terk etmeyip, halen aynı alanda yaşamaya devam edenlerin olduğu görülmektedir (Url-39). Köy mevcut durumda, sadece bir sokak üzerindeki binalardan oluşan, sürekliliğini ancak bu şekilde sürdüren bir yerleşim bölgesine dönüşmüştür (Yurdugüzel, 2011).

Kazı başkanı Söğüt (2009)'ün aktardığı üzere: “Mevcut durumuna göre Stratonikeia, uzun süreli kesintisiz bir yaşantının devam ettiği, bir “Arkeoloji Köyü” görünümündedir” (Söğüt, 2011, s:194) ifadesi kentin tarihsel gelişimini özetlemektedir. Bu şekilde bahsedilmesinde şüphesiz her döneme ait kalıntı ve izlerin kentte gözlemlenebilmesi önemli bir yer tutmaktadır.

Söğüt (2014), tüm bu kalıntıların Osmanlı Dönemine ait tarihi taş döşeli yollarda yürünerek gezilebilmesinin de önemini vurgulamaktadır (Söğüt, 2014, s:21). Antik Dönem kalıntıları ile Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi mimari oluşumlarının yan yana bir duruş sergilendiğini ve bu anlamda uzun soluklu bir birlikteliğin de kanıtlandığı ifade edilmektedir (Söğüt, 2011, s:194).

Stratonikeia Antik Kenti - Eskişehir Köyü 2015 yılında yapılan başvuru sonucunda, UNESCO Dünya Kültür Mirası Geçici Listesine girmiştir (Söğüt, 2017).

2008 yılından bu yana Stratonikeia, yapılan kazı ve restorasyon çalışmalarından sonra aktif ve daha düzenli bir biçimde kullanılmaya başlanan, antik kent ziyaretçilerine de hizmet veren kahvehanelerin kullanım yoğunluğu ile beraber yaşayan bir köy statüsündedir (Söğüt, 2013 & Yurdugüzel, 2011). Bu durumun antik kenti daha ayrıcalıklı hale getirdiği aşîkârdır.

1.1. Stratonikeia Antik Kent Planı

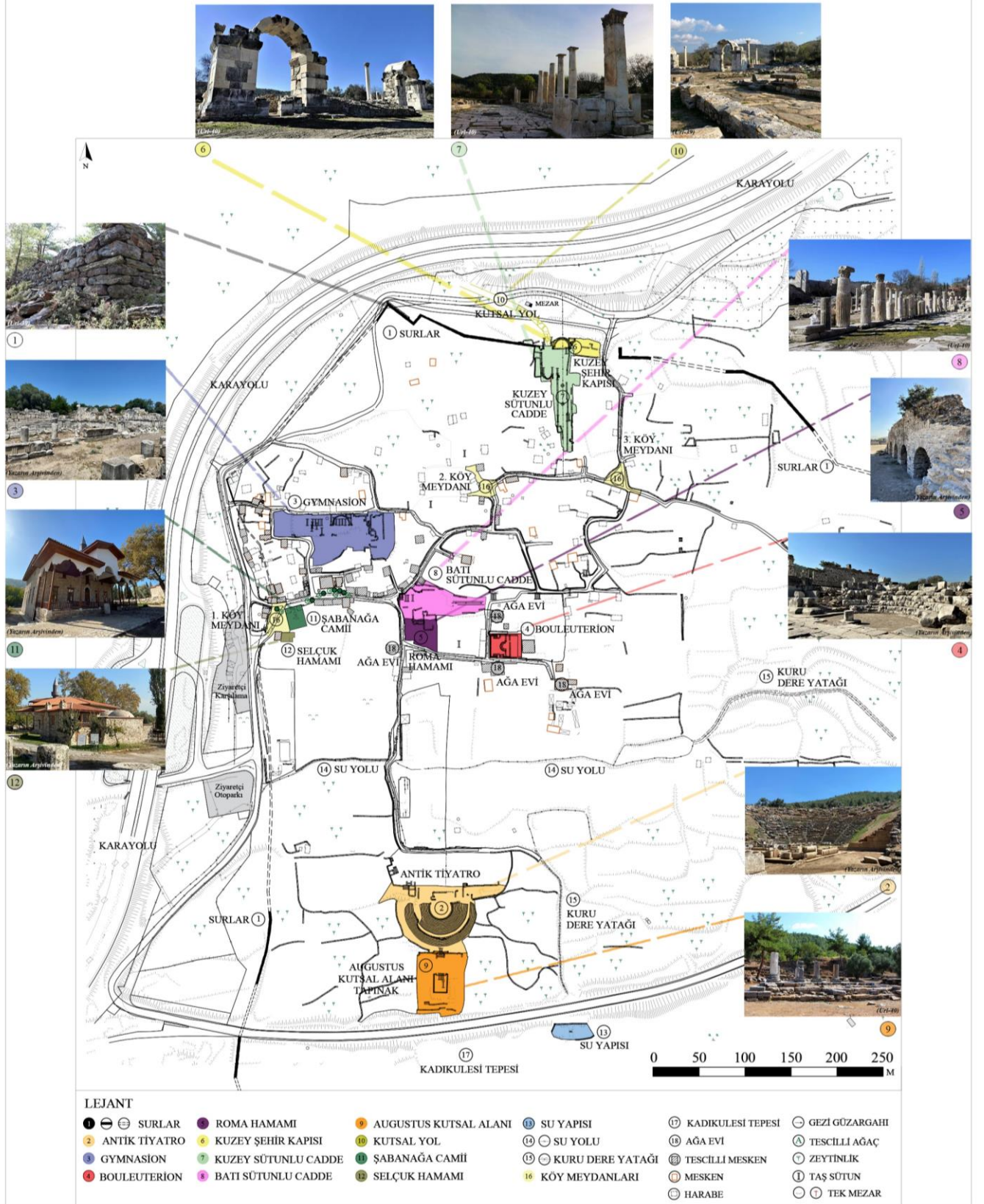
Stratonikeia Antik Kenti ve yakın çevresindeki alanın topografyası genel olarak yüksek bir yapıya sahiptir. Kent, Akdağ ve Kurukümes dağlarının uzantısı üzerinde, Kadıkulesi Tepesi'nin kuzey eteklerinde, üç tarafı tepelerle çevrili olan alan bir vadi içerisinde konumlanmıştır (Yurdugüzel, 2011 & Oğuzhanoğlu, 2015) (Bkz. Res. 35.). Kentin doğusundaki ova içinden Çine Çayı ‘Antik Marsyas’ ve kentin merkezinin güneydoğusundan ise Işık Deresinin kolları geçmektedir (Oğuzhanoğlu, 2015). Kentte bulunan su kaynakları küçük dereler halinde birleşerek önce Arap deresi, sonra Yatağan çayı ve Çine çayına doğru akmaktadırlar (Tırpan, 1990).

Res. 35. Kadikulesi Tepesi ve Stratonikeia Kent Sınırı (Url-38)

Yalın bir ifade ile şehrin kurulduğu tepe eteği doğuya doğru meyilli bir çanak şeklindedir ve bu sebeple de çok sayıda su kaynağına sahip verimli topraklardan oluşmaktadır (Tırpan, 1990).

Stratonikeia Antik Kenti, kent planından da (Bkz. Plan 1.) görüldüğü üzere surlar ile çevrilidir. Surların savunma gerekçesi ile arazinin stratejik noktalarını takiben oluşturduğu sınırlar bilindiği için kentin büyüklüğü de kolayca anlaşılabilmektedir. Surlar yaklaşık olarak 1 kilometre kare kadar bir alanı çevrelemektedir (Tırpan, 1990). Stratonikeia – Eskihisar kent planı (Bkz. Plan 1.), Plan 1.'de görüldüğü şekildedir.

Plan 1. Stratonikeia - Eskihsar Kent Planı ve Fotoğraflar

(Yatağan Belediyesi, Koruma Amaçlı İmar Planı Yazar Tarafından Alttık Olarak Kullanılmıştır)

1.2. Stratonikeia Antik Kentinin Oluşumundaki Tarihsel Süreçler

Antik kentin, M.Ö. 3. yüzyılda kurulmuş olduğu ve M.Ö. 2. yüzyıla varan bir geçmişinin olabileceği ifade edilmektedir (Yurdugüzel, 2011). Karia bölgesinde 1962 senesinden günümüze kadar yapılan araştırmalar sonucunda, bölge ve çevresinin Hellenistik Dönem hatta öncesine ait verileri ortaya konmuştur (Boysal, 1983).

Antik yazarlardan olan Herodotos, Strabon, Pausanias ve Bizanslı Stephanos'tan edinilen bilgilere göre de Hellenistik Dönem öncesine ait bir yerleşim vardır. Antik yazarlardan çoğu M.Ö. 276 yılında bölgenin Ptolemaiosların kontrolünde olduğunu, kentin kuruluşunun M.Ö. 276-268 arasına tanımlanabileceğini ve tarihlenebileceğini dahi belirtmektedirler (Söğüt, 2010).

Antik kentte Erken Hellenistik Dönem sonrasındaki gelişmeler ile devam eden süreç daha çok bilinmektedir. Oysaki Söğüt (2012), antik kentin Hellenistik Dönem öncesine ait sürecinin de yadsınamaz nitelikte olduğunu belirtmektedir (Söğüt, 2012, s:396).

Hellenistik Dönem ve sonrasına ait izlerin daha belirgin durumda olduğu görülse de kentte, Erken Tunç Çağı ve Geç Tunç Çağı'na ait çeşitli kalıntıların ve yaşam izlerinin de mevcut olduğu belirtmektedir (Boysal, 1983 & Söğüt, 2017). Kentin sahip olduğu en eski buluntunun ise, Batı Nekropolünde tespit edilen Kyklad tipi mezarlar olduğu aktarılmaktadır (Söğüt, 2017).

Araştırmacılar, yerleşim tarihinin Arkaik Dönemden daha eski dönemlere uzandığına ilişkin verilerin her geçen gün artmakta olduğunu belirtmektedirler (Url-39). Antik kaynaklarda, Arkaik Dönemde kentin 'Khrysaoris' ismini aldığı ve bu isimle kurulduğu, sonrasında M.Ö. 430'dan önce 'Idrias' olarak değiştirildiği, daha sonrasında ise 'Hekatesia' olarak anılmış olduğu ifade edilmektedir (Tırpan (1998)'dan Akt: Oğuzhanoglu, 2015).

Hellenistik Dönem içerisinde kentin, Seleukos, Ptolemaios, Rodos ve Roma arasında sık sık el değiştirdiği bilinmektedir. Antik kent ve çevresinin Kral Seleukos yönetiminde ön plana çıkmış olduğu belirtilmektedir (Url-39). Buna bağlı olarak, Stratonikeia'daki en anıtsal yapılar da Kral Seleukos yönetiminde inşa edilmeye

başlamış ve kent bu dönem boyunca hem siyasi hem de sosyal pek çok olaya ev sahipliği yapmıştır (Url-39).

Antik kent 'Stratonikeia' adını da bu dönemde, Kral Seleukos'un oğlu olan II. Antiochos'un gizli aşk yaşadığı üvey annesi, Kraliçe Stratonikeia'dan almıştır. Kentin, M.Ö. 270 yılında Kraliçe Stratonikeia adına kurulmuş olabileceği ya da daha önceden var olan isimlerin Stratonikeia ile değiştirilmiş olabileceği de iddialar arasında yer almaktadır (Gülmez, 2012).

Stratonikeia'nın M.Ö. 188 yılında Rodos'un egemenliğine girdiği ve M.Ö. 167'den sonra kısa bir dönem için Roma idaresine geçtiği ve sık sık el değiştiren kentin bu dönem boyunca çok fazla yıkım ve zarar görmüş olduğu bilinmektedir. Ancak kentte, bu hasarların daha sonra kent için önemli bir dönemi temsil eden, Roma İmparatoru Augustus'un maddî desteği ile telâfi edildiğini kanıtlayan yazıtlar ve kitabeler bulunmaktadır (Söğüt, 2010).

Stratonikeia'nın Roma İmparatorluk Dönemi boyunca önemini hep koruduğu bilinmektedir. Kentteki birçok imar faaliyetinin, Erken İmparatorluk Dönemi ve M.S. 2. yüzyılda gerçekleşmiş olması, bu dönemdeki yapılaşmadan en iyi şekilde yararlandığının kanıtıdır. Ayrıca kaynaklarda, söz konusu gelişmelerin ve imar faaliyetlerinin Doğu Roma Dönemi'nde de devam ettiği aktarılmaktadır (Url-39).

Kentin, 'Stratonikeia' adını M.Ö. 268 yıllarından itibaren Bizans Dönemi de dahil olmak üzere kullandığı düşünülmektedir. Kent için önemli tarihlerden biri M.S. 325 yılıdır. Bu tarihte Hristiyanlık resmi din olarak kabul edilmiş, kentte yeni bir oluşum başlamış ve Bizanslılar döneminde bölge piskoposluk merkezi olmuştur (Url-39 & Gülmez, 2012).

M.S. 325 yılı ve sonrasında, Roma İmparatorluk Dönemi ve öncesine ait bazı yapıların fonksiyonlarının değiştirildiği, farklı konumlara taşındığı veya farklı kullanım amacıyla yeniden inşasının gerçekleştirildiği, bu yaklaşımın, özellikle M.S. 5-6. yüzyılda en üst seviyesine ulaşıldığı belirtilmektedir (Url-39).

M.S. 7. yüzyılın başlarından itibaren kentte gerileme ve küçülme başladığı, bu durumun M.S. 10. yüzyıla kadar sürdüğü iddia edilmekte, bu gerilemenin savaşlar, deprem ve salgın hastalıklar nedeniyle olduğu varsayılmaktadır. Kent, M.S. 11-12. yüzyılda yani Orta Bizans Döneminde yeniden bir dirilme ve kalkınma çabasında olsa

da hiçbir zaman Erken Bizans Dönemindeki yerleşim ve nüfus yoğunluğuna sahip olamamıştır (Url-39).

M.S. 13. yüzyıl başlarından itibaren kentte Beylikler Dönemi başlamıştır. Bu dönemde kentteki yerleşimin yeniden şekillendirildiği ve küçülmeye gidildiği anlaşılmaktadır. Kentin, Osmanlı Döneminde tekrardan genişlediği ve aşağı kentin tamamını kapladığı kalıntılardan gözlemlenmektedir. Bu dönem kentte dini ve sivil yapıların yanı sıra, boya atölyeleri, ışıkları, sokakları, meydanı ile birlikte kentin bu zamana kadar en iyi ikinci sürecini geçirdiği düşünülmektedir.

Osmanlı Döneminde yerleşim ‘Eskişar’, Cumhuriyet Döneminde ise ‘Eskihisar’ olarak adlandırılmıştır. Bu isim günümüzde ‘Stratonikeia’ ile birlikte ve üçüncü yerleşim yeri için de kullanılmaktadır. Osmanlı Dönemi yerleşimi, Cumhuriyet Döneminde olduğu gibi korunmuş ve bazı yeni yapılar eklenerek yerleşimin sürekliliği sağlanmıştır (Url-39).

1.3. Stratonikeia Antik Kenti Kazı Çalışmaları

Günümüze kadar çok sayıda gezgin ve bilim insanının dikkat çektiği Stratonikeia Antik Kenti hakkında birçok yazı yazılmış, yayınlanmıştır. Araştırmacıların hem kentin geneli hem de kent içindeki yapılar ile ilgili çalışmaları mevcuttur. Çalışmalardan konuyla ilgili olanlarına kısaca bu kısımda değinilmiştir.

Kenti 1670 yılında ziyaret eden kişilerden biri olduğu bilinen Evliya Çelebi, kent ve yapılarla ilgili bilgi vermiştir. 1709 yılında bazı kalıntıları ve yazıtları kopyalayan W. Sherard, 1728 yılında E. Chishull “Monumentum Stratonicense” olarak adlandırdığı çalışmada yayınlamıştır. 1740 yılında kente gelen R. Pococke yapılar ile ilgili bilgi verirken, R. Chandler ise 1764-1766 yılları arasında nekropoller hakkında bilgi vermiştir. 1776 yılında M.G. F. A. Choiseul-Gouffier beraberinde bir ekip kente gelerek mevcut yapıların gravür çizimini gerçekleştirmiştir. 1800 yılında W. M. Leake, 1817 yılında W. J. Bankes ve 1838 yılında C. Fellows kentte gelmiş ve burada yaptıkları araştırmalarla ilgili yayınlar yapmışlardır. Birçok seyyah ve araştırmacının geldiği ve bilgiler verdiği kentin planını ilk kez, 1862 yılında, P. Tremaux çıkartmıştır. 1891-1892 yıllarında Osman Hamdi Bey kent ve çevresine ait

alışmalar yürütmüş ve elde ettiği eserleri İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne götürmüştür (Gümeli, 2020).

Stratonikeia Antik Kentinde ilk bilimsel, arkeolojik kazılara 1977 yılında Yusuf Boysal'ın liderliğinde bir ekip ile başlanmıştır. alışmalara ilk olarak Kuzey Şehir Kapısı'nda başlanmış ve daha sonra Gymnasion'da devam edilmiştir. Boysal başkanlığındaki ekibin çalışmaları 1995 yılına kadar sürmüştür (Söğüt, 2010). 2003-2006 seneleri arasında M. etin Şahin'in başkanlığındaki ekip tarafından arkeolojik kazı çalışmalarına devam edilmiştir (Söğüt, 2010).

Arkeolojik kazı çalışmaları 2008 yılından itibaren günümüze kadar olan süreçte, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Pamukkale niversitesi adına Bilal Söğüt başkanlığındaki ekip tarafından yürütülmektedir (Söğüt, 2010). Böylece, Stratonikeia antik kentindeki arkeolojik kazılar 1977 yılından itibaren sistematik bir biçimde yürütülmekte, ünik sıfatı ile adlandırılabilcek özellikteki yapılar ve kalıntılar ortaya çıkarılmaktadır (Tırpan, 1990).

Arkeolojik kazı çalışmalarında, mimari kalıntıların birçoğunun ve duvarların üzerinin yoğun toprak tabakası ile örtülü olduğu belirtilmektedir (Boysal, 1983). Osmanlı Dönemine ait yoğun inşaa faaliyetleri sebebiyle oluşan toprak örtüsünün altındaki birçok dönem kalıntıları ve özellikle Bizans Dönemi yerleşim dokusu, kazı çalışmaları sayesinde gün yüzüne çıkartılmıştır (ztaşkın, 2015).

Günümüze daha yakın tarihte Söğüt'n önderliğinde gerçekleşen kazı çalışmaları hakkında edinilen veriler geçmişteki kaynaklar kadar önemli bir yer tutmaktadır. 2008 yılından günümüze kadar olan süreçte gerçekleşen çalışmalardan ve elde edilen bilgilerden kronolojik bir biçimde aşığıda bahsedilmiştir.

2008 yılı kazı raporuna göre ilk olarak çoğunlukla yüzey temizliği ve önceki dönem kazılarından kaynaklanan dolgu toprakların uzaklaştırılmasına ağırlık verilmiş, Kuzey Şehir Kapısında yapılan yüzey temizliğin ve dolgu alanların boşaltılmasından sonra arkeolojik kazılar yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca Kuzey Stnlu Cadde ve Sur Duvarı alanlarında yüzey temizliği çalışmalarına önem verildiği de söz konusu raporda sunulmuştur.

2009 yılındaki arkeolojik kazı raporlarında Kuzey Şehir Kapısı ve Cadde, Kadıkulesi Tepesi, Basamaklı Yapı, Roma Hamamı-1, Bazilika ve Selçuk Hamamı'nda yapıldığı belirtilmektedir (Söğüt, 2010 & 2011).

Devam eden kazılara 2010 yılında ek olarak, Bouleuterion ve Tiyatro dahil edilmiştir. İlgili dönemin kazı raporlarında, Geç Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi yapılarının restorasyonu konusunda plan tespit ve rölöve çalışmalarına önem verildiği de aktarılmıştır (Söğüt, 2012). 2010 yılında başlanan kazı ve belgeleme çalışmalarına 2011 yılında da devam edilmiştir.

2012 yılında, çalışmalar aynı alanlarda devam ettirilirken, programa Batı Sütunlu Cadde ve kentte bulunan mezar kazıları da eklenmiştir. 2013 yılı ve 2014 yılı raporlarında alanda yürütülen kazı çalışmaları ve belgeleme faaliyetlerinin dışında kent içinde ve Müzelerde Stratonikeia buluntusu eserlerin belgelenmesi ve korunması ile ilgili çalışmalar gerçekleştirildiği belirtilmektedir (Söğüt, 2013 & 2014 & 2015).

2015 yılı raporlarında; Batı Sütunlu Cadde, Gymnasion Propylon, Latrina, Roma Hamamı ve Tiyatroda kazı ve alan düzenlemeleri yapılmasının yanı sıra Roma Hamamı, Latrina ve Batı Sütunlu Cadde ile Kuzey Cadde portik mozaiklerinde koruma ve onarım çalışmalarının da gerçekleşmiş olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca kent içindeki arkeolojik çalışmalar devam ederken Muğla Müzesi'nde bulunan Stratonikeia Antik Kentine ait eserlerin temizlik ve konservasyonu ile ilgili Müze Müdürlüğü ile ortak çalışmaların yürütülmüş olduğu açıklanmaktadır (Söğüt, 2017).

Antik kentin yapılarındaki kazı ve restorasyon çalışmalarına 2016, 2017 ve 2018 tarihlerinde de devam edilmiştir. Bu yıllar içinde özellikle 2018 yılında Semerci Ömer, Mustafa Tosun evleri gibi geç dönem yapılarında çalışmalar devam ederken, Kutsal Alan içerisindeki tapınak ve kuzey stoa ile Ağa Evlerine bağlı alanlarda rölöve çizimi ile restitüsyon ve restorasyon projelerine yönelik çalışmalar yapıldığı, ayrıca kazı alanındaki faaliyetlere ek olarak kent içinde ve müzelerde bulunan Stratonikeia eserleri ile ilgili katalog çalışmaları oluşturulduğu da aktarılmaktadır (Söğüt, 2020).

Günümüze daha yakın tarihlerde yapılarda kazı ve restorasyon çalışmalarına devam edildiği, 2019 yılında köy meydanı, çeşitli evler ile Lagina Kuzey Stoa alanlarında çalışmalar yapıldığı aktarılmaktadır. 2020 yılında, ek olarak, Kuzey ve Batı sütunlu caddelerin birleşim noktasında arkeolojik kazı ve konservasyon

alışmaları yapılmış, bunun yanı sıra çeşmeler ile Osmanlı Dönemi Köy Meydanı'nda belgeleme, restorasyon ve alan düzenlemesi gerçekleştirildiği belirtilmektedir (Söğüt, 2022).

2. STRATONİKEİA ANTİK KENTİNDEKİ MEVCUT YAPILAR VE ÖNEMLİ KALINTILAR

Kentte, Antik Dönemden bugüne kadar var olan farklı dönemlere ait yapılar karşılıklı bir biçimde durarak tarihsel birliktelik ve devamlılığı ortaya koymaktadır (Söğüt, 2014). Stratonikeia Antik Kenti uzun bir zaman dilimine ait mimari kalıntıların birlikte ve ayakta görülebildiği nadir kentlerden birisidir. Bu bağlamda kentte Arkaik, Klasik, Hellenistik, Roma, Bizans, Beylikler, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine ait kalıntıları i içe bulmak mümkündür (Söğüt, 2021). Aynı zamanda kentin bahsedilen bu dönemler boyunca kendi sürecinin gerekliliğinde inşalara devam ettiği de anlaşılmaktadır (Söğüt, 2014).

Kentteki yapılar; surlar, tiyatro, Gymnasion, Bouleuterion, Roma Hamamları, Kuzey şehir Kapısı, Kuzey ve Batı sütunlu caddeler, kutsal alan ve tapınak şeklinde sayılabilir (Bkz. Plan 1.). Ayrıca Beylikler Döneminden hamam ile M.S. 19. ve 20. yüzyıla ait cami, köy meydanları, sokak dokusu, kahvehaneler, ağa evleri ve çeşitli dükkanlar bulunmaktadır (Söğüt, 2021).

2.1. şehir Surları

Stratonikeia Antik Kenti surları kentte bilinen en eski yapıların başında gelmektedir. Konum olarak Kadıkulesi Tepesi'nin (Bkz. Plan 1.) st noktalarından itibaren kuzeydeki düz boşluğa kadar geniş bir alana yayılmaktadır. Ayrıca surların kentin sınırlarını belirleyici bir niteliğe sahip olduğu gözlemlenmiştir (Url-39).

Kazı alışmaları raporlarında surların yaklaşık olarak 3600 metre uzunluğunda olduğu ifade edilmektedir. Aşağı şehir Surları ve Yukarı şehir Surları olarak iki bölümde incelenmiş olduğu ve Yukarı şehir Surlarının daha güneyde ve tepenin st bölümünde bulunduğu görülmektedir (Söğüt, 2010) (Bkz. Res. 36.).

Res. 36. Kadıkulesi Tepesi, Kireç Taşı Sur Duvarı Detayı (Url-39)

Geç Klasik Dönem ve Hellenistik Dönemde sur duvarlarının aynı şekilde devam ettiği hatta Roma İmparatorluk Döneminde de aynı duvarların sağlam bir şekilde var olduğu anlaşılmaktadır. Doğu Roma Döneminde ise surların sınırlarına ek bir alan inşa edildiği ve bu alandaki yerleşimin Beylikler Dönemine hatta daha sonraki dönemlere kadar devam ettiği belirtilmektedir (Url-39).

2.2. Tiyatro

Stratonikeia kentinin güneyinde doğal eğime sahip olan yamaçta Tiyatro bulunmaktadır (Bkz. Plan 1.) (Bkz. Res. 37.). Yapının, doğal yamaca Greko-Romen tarzında bir diazomalı ve çift bölümlü inşa edildiği anlaşılmaktadır. Tiyatronun yaklaşık olarak 12.000 kişilik cavea kısmı kuzeye bakmaktadır (Söğüt, 2012 & Url-39).

Res. 37. Tiyatro Genel Görünüm (Url-40)

Tiyatro yapısından kentte gelen birçok seyyahın bahsettiği bilinmektedir. Kente ait olan ilk planlar içerisinde bulunan yapının, kentte gelen gezgin ve seyyahlar tarafından da çizimlerinin yayımladığı anlaşılmaktadır. Bu yapının hemen üst bölümünde yer alan kutsal alanın teras duvarı kısmında Hellenistik Dönem öncesine dayanan mimari izlere rastlanılmaktadır (Url-39).

Bu bağlamda tiyatronun, M.Ö. 2. yüzyıl ve Augustus Döneminde ciddi düzenlemelerden geçtiği belirtilmektedir. Yapının M.S. 365 yılındaki depremten sonra ise kullanılmadığı tahmin edilmektedir (Söğüt, 2022 & Url-39).

2.3. Gymnasion

Gymnasion, antik dönemde bazı kimselerin fikri ve bedeni eğitimlerini yaptığı yerler olarak bilinmektedir. 1977 yılında Stratonikeia’ da ilk kazı başlatılan yerlerden birisi Gymnasion’dur (Söğüt, 2014) (Bkz. Plan 1.).

Kentteki yerleşimi kuzey suruna yakın tarafta ve kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlı inşa edildiği görülmektedir (Bkz. Res. 38.). Gymnasion’un büyük ölçekli bir yapı olup toplam uzunluğu 267 metredir. Bu ölçülere göre yapı, bilinen en büyük Gymnasion’lardan birini oluşturmaktadır (Url-39 & Söğüt, 2010)

Res. 38. Gymnasion (Url-41)

Kentteki alışmalar arkeolojik ve epigrafik buluntuların ışığında sur duvarları haricinde belirlenen en eski yapı olduğu ve M.Ö. 166 yılından sonra halkın bağışları ile inşa edildiği bilinmektedir. M.Ö. 2. yüzyılın 2. eyreğine tarihlenen ve inşası daha sonraki dönemlerde de devam ettiği anlaşılan yapı, bilinenlere göre Augustus Döneminde, M.S. 2. yüzyılın 3. eyreğinde yeniden düzenlenme ve yenileme evresinden geçtiği belirtilmektedir (Url-39).

2.4. Bouleuterion

Stratonikeia’da var olan yapılardan bir çoğunluğunun inşasının başlangıç yılı Hellenistik Dönem olarak bilinmektedir. Bouleuterion’nun da bu döneme tarihlenen yapılardan biri olduğu ve önceki zamanlarda tapınak olarak varsayıldığı belirtilmektedir. Bouleuterion, antik kentin merkezinde bulunan yapılardan birisi olarak varlığını sürdürmektedir (Söğüt, 2012) (Bkz. Plan 1.).

Elde edilen kalıntılar ve özellikle yapının üzerinde bulunan yazıtlar nedeniyle 18. yüzyıldan itibaren birçok seyyahın kente gelmesine neden olan yapının Bouleuterion olduğu anlaşılmaktadır. Bouleuterion, pek çok gravür ve çizimleri yapılan, ilk kent planı oluşturulurken de yeri işaretlenen yapıların başında gelmektedir (Url-39).

Yapının kent merkezinin doğu-batı yönüne yerleşmiş dikdörtgen plan biçimine sahip olduğu (Bkz. Plan 1.) ve batı kenarında yarım daire şeklinde oturma basamaklarının var olduğu görülmektedir (Bkz. Res. 39.). Yakın çevresinde ise Osmanlı Döneminde inşası gerçekleşen çeşme ve yolların yanı sıra 18. ve 20. yüzyıl arasında tarihlenen Ağa Evleri bulunmaktadır (Söğüt, 2010 & 2012).

Res. 39. Bouleuterion (Yazarın Arşivinden, 28.10.22)

Kazı çalışmalarında elde edilen veriler, bu alanın M.S. 4. yüzyıldan M.S. 7. yüzyıla kadarki olan süreçte kullanımının aktif olduğunu göstermektedir. Yapının sahip olduğu mekânların ilk kullanımının tahminen Diokletianus Döneminde olduğu belirtilmektedir (Url-39). Bouleuterion'nun kuzey anta duvarının iç-dış cephesinde, Grekçe ve Lâtince yazıtların yer aldığı gözlemlenmektedir (Bkz. Res. 40. & 41.). Güney duvarında ise Osmanlı Dönemine ait olan yazıt ve bitkisel bezemelerin var olduğu anlaşılmaktadır (Söğüt, 2010).

Res. 40. Kuzey Anta Duvarı, Dış Cephe (Url-41)

Res. 41. Kuzey Anta Duvarı, İç Cephe (Url-41)

2.5. Roma Hamamı

Stratonikeia’da bulunan yazıtlara göre Roma Dönemine ait olan birden fazla hamamın olduğu bilinmektedir. Bu yapı komplekslerinden sadece ikisinin kalıntıları anlaşılabilir niteliktedir. Yapılardan biri kentin batı kısmına, diğeri ise doğu bölümüne daha yakın bir konumda bulunmaktadır (Söğüt, 2011).

Hamam komplekslerinden, kentin merkezinde bulunan Roma Hamamının daha fazla kalıntı ve buluntuya sahip olduğu görülmektedir. Yapı; Gymnasion, Batı Sütunlu Cadde, Bouleuterion ve Tiyatro arasındaki alanda bulunmaktadır (Bkz. Plan 1.).

Roma Hamamının, çevrede var olan dörtgen formlu taşlardan, opus caementicium tarzında inşa edildiği anlaşılmaktadır (Bkz. Res. 42.). Yapının kuzey-güney doğrultulu olduğu görülmektedir. Ayrıca birbirlerine paralel ve simetrik olarak en az altı mekandan oluştuğu ifade edilmektedir (Söğüt, 2015 & Url-39).

Res. 42. Roma Hamamı (Url-41)

2.6. Kuzey Şehir Kapısı ve Çeşme Yapısı

Kentin surlar ile çevrildiği dönemden itibaren, Klasik, Hellenistik ve Roma Dönemlerinde kentteki sur duvarlarında kapıların olduğu belirtilmektedir. Kuzey Şehir Kapısı olarak adlandırılmış yapı da kentin sahip olduğu kuzey suru üzerinde bulunmaktadır (Url-39 & Söğüt, 2014) (Bkz. Plan 1.).

Kapı antik dönemde kente giriş ve çıkışların sağlandığı en önemli noktalardan birini ve Stratonikeia ile dini merkez olarak tanımlanan Lagina Hekate Kutsal Alanı arasındaki Kutsal Yol'un başlangıcını oluşturmaktadır (Söğüt, 2014) (Bkz. Res. 43.). Kutsal Yol'un içerisinde ve çevresindeki nekropollerden geçerek kente ulaşıldığı söylenmektedir. Kuzey Şehir Kapısı'nın o dönemler de giriş ve tören kapısı olarak

kullanımı mevcut olduğu bilinmektedir. Bu sebep ile yapı antik dönemlerden gelen törensel fonksiyonuyla anılmaktadır (Url-39).

Res. 43. Kuzey Şehir Kapısı, Çeşme Anıtı ve Meydan (Url-40)

Kuzey Şehir Kapısı'na ait iki girişin ve girişlerin arasındaki çeşme anıtının varlığı, önünde ise 8 Korinth sütunun ve 42 metre genişliğinde bir meydanın olduğu belirtilmektedir (Söğüt, 2014). Kapının tam önündeki meydan olarak tanımlanan alan, dışarıdan kente gelenlerin veya kent içerisinden gelip, meydanı ve çeşmeyi kullanmak isteyenlerin buluştuğu bir noktayı tanımlamaktadır (Söğüt, 2014).

Elde edilen verilere göre ise kapı, cadde ve meydan düzenlemeleri, M.S. 139 yılında gerçekleşmiş olan depremde yıkıldığı ve daha sonra Kuzey Şehir Kapısı ve çeşme yapısıyla beraber planlanıp tekrar inşa edildiği anlaşılmaktadır (Söğüt, 2014 & 2022).

Kuzey Şehir Kapısı'nın tam önündeki meydandan kent merkezine doğru ilerleyen sütunlu bir caddenin varlığı belirtilmektedir. Bahsedilen çeşmenin de önünden başlayan ve bu caddenin ortası boyunca devam eden kanalizasyon sisteminin kent merkezine doğru devam ettiği gözlemlenmektedir (Söğüt, 2014).

2.7. Kuzey Sütunlu Cadde

Kuzey Sütunlu Cadde, Roma İmparatorluk Döneminde, Korinth düzeninde revakların olduğu anıtsal bir yoldur. Bahsedilen Kuzey Şehir Kapısı'nın önünde bulunan meydanın güney orta bölümünden kent merkezine doğru devam etmektedir (Bkz. Plan 1.) (Bkz. Res. 44.). Genişliği 8,70 metre olan yapı, antik dönemlerde kentteki dini tören ve günlük kullanımlar için önemli bir güzergahtır (Url-39 & Söğüt, 2022).

Res. 44. Kuzey Sütunlu Cadde (Url-40)

Sütunlu caddenin başlangıç noktasının doğu kısmında Hierokles adlı biri için oluşturmuş olan bir mezar konumlanmaktadır. Bu mezarın alanda bulunan yazıtlara göre ortaya çıktığı belirtilmektedir. Mezarın dış kısmının dörtgen, iç bölümü ise yuvarlak biçiminde olduğu gözlemlenmektedir (Url-39) (Bkz. Plan 1.).

Klasik Dönem öncesinde de Kuzey Sütunlu Cadde'nin olduğu alanda bir yolun bulunduğu fakat asıl planlanması ve oluşmasının M.Ö. 4. yüzyılda yapılmış olabileceği varsayılan düşüncelerden biridir. M.S. 365 yılındaki depremten sonra, kentteki birçok tahrip olan ve yıkılan yapı gibi caddenin de hasar gördüğü ve çeşitli dönemlerde düzenleme aşamalarından geçtiği anlaşılmaktadır (Söğüt, 2022).

2.8. Batı Sütunlu Cadde

Batı Sütunlu Cadde olarak isimlendirilen yapı, kentin merkezi ulaşım yollarından birisi ve ölçü olarak belirlenen en geniş olanı olarak belirtilmektedir (Url-39) (Bkz. Plan 1.). Yaklaşık olarak 10 metre genişliğe sahip olan cadde, kentin batı-doğu yönünde ana ulaşımın ve dağıtımın sağlandığı en önemli noktalarından biridir (Bkz. Res. 45.).

Res. 45. Batı Sütunlu Cadde (Url-40)

Caddenin kuzeyinde Gymnasion, başlangıç kısmının güneyinde Latrina ve Roma Hamamı yapısı bulunmakta ve caddenin doğu yönünde ise Bouleuterion yer almaktadır. Caddenin konumu ve başlangıç noktası, geçmişte kent içindeki sirkülasyonun ve devamlı hareketliliğin en çok bu alanda gerçekleştiğini ortaya koymaktadır (Url-39).

2.9. Kutsal Alan

Stratonikeia Antik Kentinde, tiyatronun bir üst kademesini oluşturan teras kısmı, Augustus-İmparatorlara ait olduğu anlaşılan tapınak sebebiyle, Augustus Kutsal Alanı olarak adlandırılmaktadır (Söğüt, 2022) (Bkz. Plan 1.). Terasta; tapınak, altar, stoa ve propylona ait kalıntıların var olduğu belirtilmekte ve batısındaki alanın Arkaik Döneme kadar uzanan bir geçmişinin olabileceği düşünülmektedir (Url-39 & Söğüt, 2022) (Bkz. Res. 46.).

Res. 46. Augustus Kutsal Alanı, Teras Genel Görünüm (Url-41)

Terasın ilk oluşturulduğu zamandan bugüne kadar, Klasik, Hellenistik ve Roma Dönemlerinde, yapısal imarlar geçirmiş olduğu bilinmektedir. Bulunan kalıntılarda tapınağın, peripteral, İon düzeninde ve üç basamaklı bir alt yapı üzerine inşa edildiği anlaşılmaktadır (Url-39 & Söğüt, 2010).

2.10. Beylik, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Yapıları

Beylikler Döneminin 13. yüzyıl başlarından itibaren bölgeye hakim olduğu belirtilmektedir. Kentteki Türk Dönemi yapılarının da 14. yüzyıldan itibaren varlığı bilinmektedir (Url-39).

Eskişehir için kentsel doku bütününde, kentte yaşayanların bir araya geldikleri ve birtakım gereksinimlerini giderdikleri köy meydanları, dini, sosyolojik, kültürel ve ticari anlamda önemli alanlarını oluşturmaktadır. Kentte 3 adet meydan gözlemlenmektedir (Bkz. Plan 1.). Beylikler Dönemi'nde kullanılmış olan ve odak yeri olarak görülen köy meydanı 1. Köy Meydanı olarak adlandırılmaktadır (Url-39). Beylikler Dönemine ait kalıntılar ve yapıların bulunduğu gibi köy meydanı aynı zamanda Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerine tarihlenen sosyal, dini, sivil ve ticari yapıları da barındırmaktadır. Beylikler Dönemindeki yapılaşmaların Osmanlı Döneminde de artarak devam ettiği belirtilmektedir (Url-39).

Günümüzdeki ismiyle Şaban Ağa Cami (Bkz. Plan 1.) olarak bilinen yapının Osmanlı Döneminde yanından çıkan su kaynağına sahip olması sebebiyle merkezi köy meydanında konumlandığı düşünülmektedir (Url-39) (Bkz. Res. 47.).

Res. 47. Şaban Ağa Camii (Url-40)

Caminin hemen güneyinde, cami ile bütünlük oluşturacak şekilde konumlanmış, orada yaşayan insanların “Selçuk Hamamı” olarak bildiği Beylikler Dönemi hamamı bulunmaktadır (Url-39) (Bkz. Plan 1.) (Bkz. Res. 48.).

Res. 48. Selçuk Hamamı'nın Güneydoğu Cephesi (Url-39)

Bahsedilen Selçuk Hamamı ve Şaban Ağa Camii dışında meydan; Cumhuriyet Dönemi de dahil olmak üzere, kahvehane, fırın, köy odası, terzihane, kasap, tütün deposu, çeşme ve bakkal gibi farklı mekanlardan oluşmuştur. Bir çarşı niteliğini de taşımış olan meydan, çoğu yapının tahrip veya yıkılmış olmasına rağmen Osmanlı taş döşemeli yollardan oluşan sokağı ve anıtsal çınar ağaçlarıyla birlikte düzenini korumaktadır. Köyde var olan diğer yapılar ise konak biçimlerindeki Ağa Evleri, Cumhuriyet Döneminde inşa edilen evler, boya atölyesi, çeşmeler, su kuyuları ve değirmenler olarak sayılabilir (Url-39).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

STRATONİKEİA ANTİK KENTİ – ESKİHİSAR KÖYÜ BULGULAR, ANALİZ ve DEĞERLENDİRME

1. TARİHSEL SÜREÇTE STRATONİKEİA ANTİK KENTİNİN KATMANLAŞMIŞ YAPISI

Batı, Orta ve Güney Anadolu'yu birbirine bağlayan ana yolların kavşağında ve Yatağan Ovası'nın batısındaki Kadıkulesi Tepesi'nin kuzey yamaçları üzerinde yer alan Stratonikeia, daha sonraki zamanlarda yamaçtan kuzeyindeki düzlüğe doğru yayılmıştır.

Böylece kent, yamaç ve düz alan yerleşiminin birlikte gözlemlendiği kentler arasında bulunmakta ve yaklaşık 3500 yıllık bir tarihi süreci ve kalıntıları bünyesinde barındırmaktadır (Url-42).

M.Ö. 1500 yılına tarihlenen Geç Tunç Çağından, günümüze değin kesintisiz olarak yerleşim gören Stratonikeia Antik Kenti tarihi geçmişinde, Karya'daki önemli şehir devletlerinden birisini oluşturmuştur. Ayrıca kent, dünyanın mermerden inşa edilmiş en büyük kentlerinden birisi olma özelliğine sahiptir (Url-42 & Söğüt, 2014).

Söğüt (2014)'e göre kent bir zaman tüneli niteliği taşımakta ve içinde gezen herkesin zaman tüneline hissettiğini belirtmekte, kenti diğer antik kentlerden ayıran özelliğin de bu olduğunu vurgulamaktadır (Söğüt, 2014, s:6).

Stratonikeia kentinde yapılan çalışmalarda, Neolitik ve Kalkolitik Döneme ait kalıntılar mevcut olmakla birlikte, kentte yapılan kazılardan elde edilen en erken tarihli buluntu, M.Ö. 3. bine tarihlenen Kyklad tipi mezarlardır (Gümeli, 2020).

Stratonikeia, Erken İmparatorluk Dönemi'nde yaklaşık olarak M.Ö. 2. yüzyıl ve M.Ö. 3. yüzyıl arasında çok ciddi imar faaliyetleri yaşanmış olduğu bilinmektedir. Erken yerleşimlere ait veriler ve bulgular kuzey yamaçlarındadır. Mevcut kalıntılara göre ise Arkaik Dönemde Kadıkulesi Tepesi'nin kuzey yamaçlarını çevreleyen bir savunma sisteminin var olduğu bilinmektedir. Daha sonra Klasik Dönem ile kent, yamaçtan düzlüğe doğru yayılmıştır (Url-39).

M.Ö. 4. yüzyıl başlarında Hekatomnidler idaresinin bölgede hakim olduğu ve hakimiyetin belirgin hissedildiği Klasik Dönem içerisinde kentin kuzeyindeki düzlüğü de içine katarak, geniş mermer Sur Duvarı ile bir savunma sistemi oluşturulduğu tespit edilmiştir (Söğüt, 2014).

Klasik Dönem ile birlikte hem erken dönem savunma sistemi yeniden onarılmış hem de aşağı kent komple sur ile çevrilmiştir. Aynı zamanda kent, surlar üzerindeki kapılar ile daha anıtsal bir hale getirilmiş, değiştirilmiş ve düzenlenmiştir. Kentin imarının büyük ölçülerde farklılaştığı, değiştiği ve birleştiği Klasik Dönemde, kentin bir bütün halinde gözükmesi sağlanılmıştır (Url-39 & Söğüt, 2014).

Klasik Dönem ayrıca Stratonikeia'nın siyasi anlamda güç topladığı bir zamana da denk gelmektedir. Kent alanı bu dönemde küçük yerleşimlerin bir araya gelmesi ile merkezi bir kent olarak anılmaya başlanmış ve çevredeki yerleşimler burada toplanarak bir birlik oluşturmuşlardır. Antik kaynaklarda, kentin yapılarının her dönem önemli buluşma ve toplanma alanları oluşturduğu, ayrıca kentin uğrak bir çekim merkezi olduğu vurgulanmaktadır.

Hellenistik Dönem ile daha da gelişen kent, birçok önemli yapının inşasına ve yenilenmesine şahitlik etmiştir. Bu durum günümüze kadar gelen kalıntılardan anlaşılmaktadır. Hatta kentin sahip olduğu en önemli ve en anıtsal yapıların bu dönemlere tarihlendiği söylenebilir. Kentin, Hellenistik Dönemde birçok önemli siyasî ve sosyal olaylarla gündeme gelmiş olması da o dönemdeki öneminin bir göstergesidir (Söğüt, 2014).

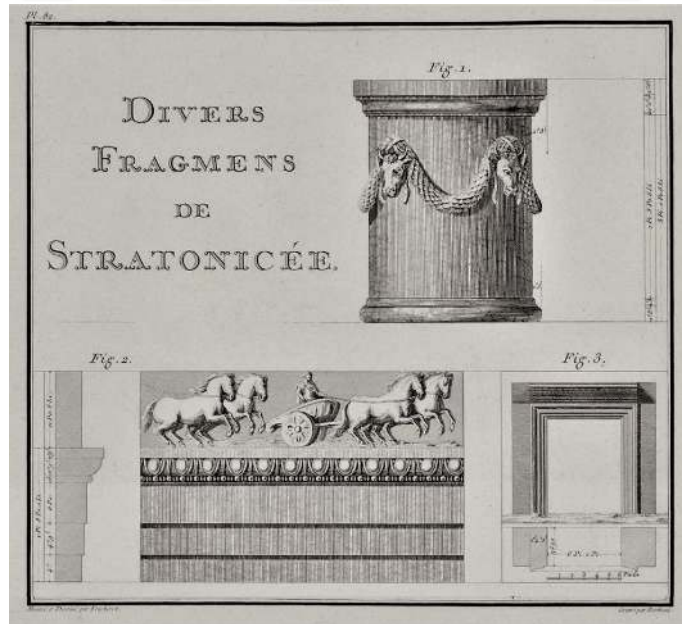
Stratonikeia'nın ön plana çıkması Hellenistik Dönem başlarında Kral Seleukos hakimiyeti ile birlikte olmuştur. Hellenistik kentin, M.Ö. 3. yüzyılın ilk çeyreğinde sansasyonel bir aşk ile gündeme gelerek adını aldığı, bu olayın hem siyasi hem de sosyal olarak kentin tanınmasına sebep olduğu düşünülmektedir. 'Stratonikeia' veya 'Stratonicee' olarak kullanılmaya başlanan kentin adının Beylikler Dönemine kadar ki süreçte ismi değiştirilmemiştir (Url-42 & Söğüt, 2010).

Hellenistik Dönem ile kentte, büyük anıtsal yapıların inşasına devam edildiği anlaşılmaktadır. Aynı şekilde Roma, Bizans, Beylikler, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi boyunca da yeni yapıların oluşumlarının ve eklemelerinin kentte devam ettiği kazılar, çalışmalar ve veriler sonucunda ortaya çıkmıştır (Söğüt, 2014).

Stratonikeia'nın bulunduğu bölgenin, Hellenistik Dönem süresince, Seleukos, Ptolemaios, Makedonyalılar, Rodos ve Roma arasında el değiştirdiği belirtilmektedir. M.Ö. 130 ve M.Ö. 129'da bölge Roma Cumhuriyeti'nin ve daha sonra da İmparatorluğun bir parçası olmuştur. Erken İmparatorluk Dönemi ile başlayan kesintisiz yapılaşma çalışmalarından kentin büyük ölçüde yararlandığı gözlemlenmektedir (Url-42).

M.Ö. 188 yılından M.Ö. 40 yılına kadar pek çok kısa süreli istilalar, yıkımlar ve saldırılar yaşayan kentin, Roma İmparatoru Augustus'un maddî desteği ile yeniden kalkınma çabasına geçtiği anlaşılmaktadır. Lagina Hekate Kutsal Alanı propylonunda merkezi kapı lentosu üzerindeki kitabenin de imparator Augustus'un yardımcıları ve destekleri ile ilgili olduğu ortaya çıkmıştır (Url-39).

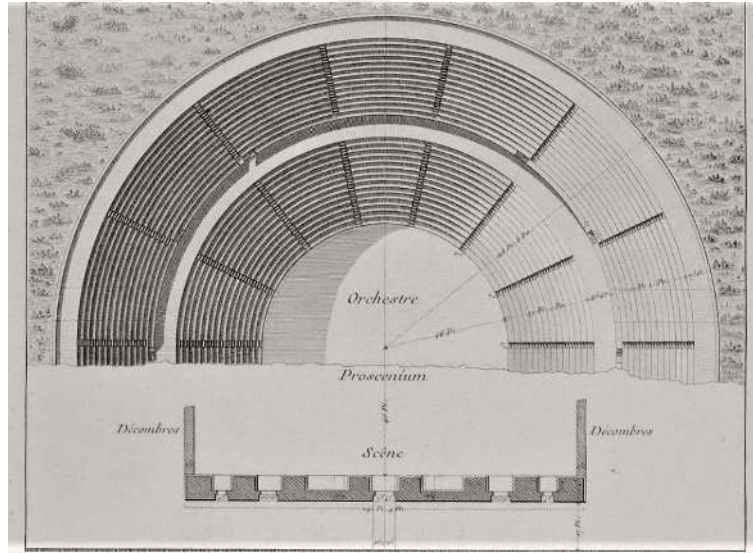
Stratonikeia kent merkezindeki birçok mimarî elemanda, bu dönemin imarı ve bu dönemde çalışan usta ve erbaplar ile ilgili bezemelerin var olduğu bilinmektedir (Bkz. Res. 49.). Ayrıca kentin, Augustus ve sonrası dönemlerde görülmeye başlayan barış ve imar hareketliliğinden olumlu yönde etkilendiği görülmektedir (Url-39).

Res. 49. Stratonikeia'da Bulunan Çeşitli Bezemeler, Gravürü (Choiseul-Gouffier, 1782) (Url-43)

Helenistik Dönemde varlığı bilinmekte olan tiyatro ve onun üzerindeki terasta konumlanan Augustus Kutsal Alanı, birlikte bütünleyici bir görünüm oluşturmaktadırlar. Tiyatronun Roma İmparatorluk Döneminde ilaveler ve değişikliklerle yenilenmiş olduğu bilinmektedir. Özellikle Augustus ve daha sonraki dönemde yapıda gerçekleşen birçok farklılık tiyatronun neredeyse komple değişimine sebep olduğunu göstermektedir. Değişime, tiyatronun Helenistik sahne binasının yenilenmesiyle başladığı aktarılmaktadır. Augustus Döneminde tiyatro ile üst terasta bulunan Augustus-İmparatorlar Tapınağına aks olarak uyumlu hale getirilmesi amacıyla, sahne yerine üç katlı bir scaenea frons inşa edilmiştir (Söğüt, 2014).

Sahnenin her iki tarafında, caveanın kuzey kenarına teraslar inşa edildiği ve Augustus Döneminden sonraki dönemlerde de bu alanlarda hem teras hem de tiyatro genelinde düzenlemeler yapılmış olduğu bilinmektedir. Tiyatro, doğal yamaca yerleştirilmiş, kuzey-güney yönünde ve Greko-Romen tarzında inşa edildiği anlaşılmaktadır (Url-39) (Bkz. Res. 50.). Kalıntılarına göre yaklaşık 12.000 kişilik, büyük tiyatro yapısının, depremler ile hasar aldığı görülmektedir (Söğüt, 2014).

Res. 50. Tiyatro Planı Gravürü (Choiseul-Gouffier, 1782) (Url-43)

Tiyatronun batı kısmı önüne, M.S. 139 yılındaki depremden sonra, kayma oluşumunu engellemek ve önlemek için basamak şeklinde desteklerin yapıldığı anlaşılmaktadır (Söğüt, 2014). M.S. 365 yıllarındaki deprem ile yamaçta kayma ve

batı kısmında çökme meydana gelmiş olduğu ve bu alanın toprakla kaplandığı görülmektedir (Bkz. Res. 51.). Oluşan bu zarar ile tiyatronun bundan sonraki dönemlerde kullanılmadığı düşünülmektedir (Url-39).

Res. 51. Tiyatro, Batı Bölümündeki Çökme (Url-41)

Tiyatronun güneyindeki üst terasta, Augustus-İmparatorlar Tapınağı ile Augustus Kutsal Alanı konumlanmaktadır. Augustus Dönemi ve kısmen daha önceki dönemlere ait teras duvarları kullanılarak yeni bir kutsal alan oluşturulduğu aktarılmaktadır. Augustus Kutsal Alanı'nın bu terasın bütünü ile ilgisinin olmadığı, arkeolojik kazılar ile kesinleştirildiği belirtilmektedir (Url-39).

Augustus Kutsal Alanı'nın tiyatro baz alınarak konumlanmış ve ona göre düzenlenmiş olduğu düşünülmektedir. Tapınak çevresinde bulunan teras duvarları aynı zamanda peribolos işlevi de gördüğü de belirtilmektedir (Url-39) (Bkz. Res. 52.).

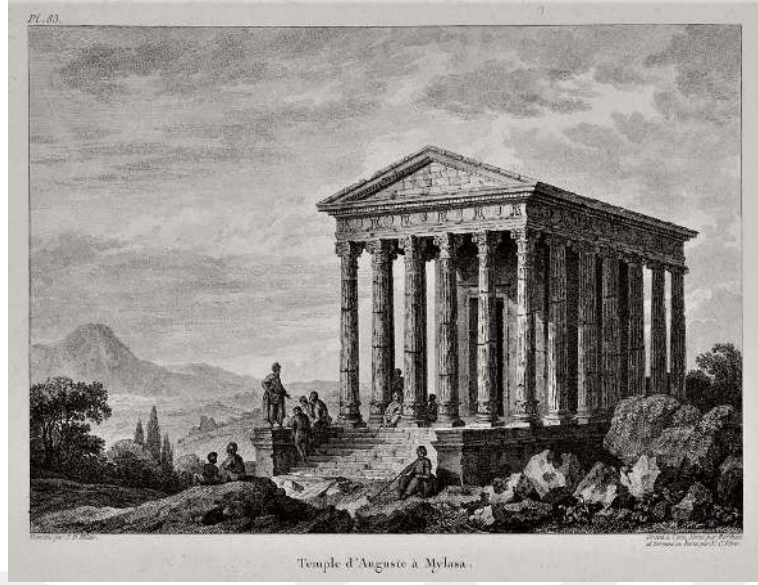

Res. 52. Augustus Kutsal Alanı, Teras Duvarları (Url-41)

Terasın varlığının Augustus Dönemi'nden hatta Kadıkulesi kuzey yamaçlarındaki kentin sur duvarının, aşağı kenti çevreleyecek şekilde genişletildiği dönemden de önce olduğu ifade edilmektedir. Terasın ilk oluşturulduğu zamanlardan bugüne kadar, Klasik, Hellenistik ve Roma dönemlerinde yapısal imarlar geçirmiş olduğu anlaşılmaktadır. Terasının diğer dönemlerde de kullanımı devam etmekle beraber, Doğu Roma Dönemi'nde terasın güneydoğu köşesindeki eğimli kısımda var olan bir kaynak suyu nedeniyle oraya havuz yapıldığı belirtilmektedir (Url-39).

Augustus Kutsal Alanı'nda yer alan ve Augustus-İmparatorluk Tapınağı olarak bilinen yapı, mimari elemanlarına göre Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmekte ve Roma Döneminde şekillenmektedir. Tapınağın girişi tiyatro yönünde konumlandırılmış ve kuzey-güney yönünde inşa edilmiştir (Söğüt, 2014).

Augustus-İmparatorluk Tapınağı, Choiseul-Gouffier'a ait 1782 yılı tarihli eserinin birinci cildinde de yerini almaktadır (Url-43) (Bkz. Res. 53.).

Res. 53. Augustus Tapınağı Gravürü (Choiseul-Gouffier, 1782) (Url-43)

Augustus-İmparatorluk Tapınağı, günümüzde kente ait eski görkemli halini koruyamayan yapılar arasında yerini almaktadır. Deprem ve çeşitli toprak kaymaları sonucu meydana gelen zarardan fazlasıyla etkilenmiş olan teras ve tapınak yapısı günümüze sadece zemin ve birkaç sütun halinde ulaşabilmektedir (Bkz. Res. 54.).

Res. 54. Augustus-İmparatorluk Tapınağı (Url-41)

Kentin M.Ö. 4. yüzyılda ızgaralı bir plan olarak biçimlenmeye başladığı ve düzenlemelerin ona göre ayarlandığı söylenmektedir. Hellenistik Dönemde, detaylı bir biçimde tasarlanan ve oluşan Hippodamian planının, mermerden yapılmış olan mimari eserlerle bezendiği anlaşılmaktadır. Roma İmparatorluk Döneminde de aynı biçimde devam ettirildiği belirtilmektedir (Url-42). Özellikle Hellenistik ve Roma Dönemlerinde de kentsel planlama oldukça organize olmuş bir biçimde gözlemlenmektedir. Izgara plana sadık kalınarak yapılaşmanın devam ettiğinin ve kentte bulunan kuzey-güney ve doğu-batı ana caddelerinin o dönemlerde korunduğu vurgulanmaktadır (Gümeli, 2020).

Kentte, M.Ö. 2. yüzyılın 2. çeyreğinde inşa edildiği bilinen en erken Hellenistik yapı Gymnasion'dur. Yapıda Augustus Döneminde yeni düzenlemeler ve yenilemeler yapıldığı ve mevcut ölçülerine göre antik dönemin en büyük Gymnasion'u olarak anılmakta olduğu bilinenler arasındadır. Yapı, kuzey surlarının yanına inşa edilmiştir. Gymnasion'un, o dönemlerde adından çokça bahsettiren gladyatörlerin yetiştirildiği, gösteriler yaptığı ve emekli olduktan sonra hayatlarını geçirdikleri bir merkez olarak kullanıldığı aktarılmaktadır (Url-39 & Url-42).

Gymnasion doğusundaki alanda, kentin plateia olarak tanımlandığı akslardan birisi olan Batı Sütunlu Cadde bulunmaktadır. Genişliği 10 metre olarak bilinen merkezi bir yapıdır. Caddenin tamamı açılmamış olmakla birlikte kenttin en önemli akslarından birisini oluşturduğu belirtilmektedir (Söğüt, 2014 & 2018).

Batı Sütunlu Cadde'nin ilk düzenleme ve yenilemesinin Hellenistik Döneme ait olduğu kesinleştirilmiş ve her iki kenarındaki sütunlara ait düzenlemelerin ise M.S. 2. yüzyılın 2. yarısına ait olduğu düşünülmektedir. Mevcut kalıntılara göre daha sonraki her dönemde değişime ve farklılaşmaya başlamıştır (Söğüt, 2014).

Batı Sütunlu Cadde'de yapılan çalışmalarda, cadde üzerine propylondan giriş verilerek bir kilisenin inşa edilmiş olduğu belirtilmektedir. Doğu-batı yönlü, Bazilikal Planlı bir kilise olduğu düşünülen yapının duvarları ve apsisine ait kalıntıların üst seviyesine ulaşıldığı aktarılmaktadır (Söğüt, 2018) (Bkz. Res. 55.).

Res. 55. Batı Sütunlu Cadde Görünüşü (Url-39)

Bahsedilen kilisenin M.S. 4. yüzyılda inşa edildiği ve muhtemelen M.S. 7. yüzyıl başlarında yıkıldığı düşünülmektedir. Sonra ise alanın terk edildiği varsayılmaktadır. Bir sonraki süreçte alanın mezarlık olarak kullanıldığı belirlenmiştir (Söğüt, 2018).

Caddede, 19. ve 20. yüzyıllara ait Osmanlı Dönemi ev kalıntılarına rastlanılmış olduğu aktarılmakta ve evlerin 18. yüzyıldan itibaren iki veya üç odalı, düz damlı küçük evler olarak inşa edildiği belirtilmektedir. Cumhuriyet Döneminde (1940) ise Osmanlı Dönemi döşeme yolunun kenarlarına dükkânların ve evlerin yerleştirilmiş olduğu anlaşılmıştır (Söğüt, 2018).

Caddenin güneydoğu kısmında kalan Latrina olarak adlandırılmış yapı, Batı Sütunlu Cadde ile Roma Hamamı'nın arasında bulunmaktadır. Yapının M.S. 2. yüzyıl ile M.S. 7. yüzyıl dahilinde bir kullanım görmüş olabileceği ve sonrasında ise Beylikler Dönemi ve son olarak da Cumhuriyet Dönemi evinin inşa edilmiş olması muhtemel olarak belirtilmektedir. Erken Bizans Dönemi sonunda kentteki daralmaya bağlı olarak bu alanın terk edildiği düşünülmektedir (Söğüt, 2022). Latrinanın batı ve ön kısmında açığa çıkarılan yangın tabakası kalıntıları nedeni ile kullanıldığı ilk dönemin bu yangınla birlikte sonlandığı belirtilmektedir (Url-39).

Batı Sütunlu Cadde'nin yanından devam eden Osmanlı Dönemi taş döşeli yol takip edildiğinde Roma Hamamı ile hemen yanındaki Osmanlı Dönemi ev yapısı görülmektedir.

Roma Hamamı, Karia geleneğine uygun olarak M.S. 2. yüzyılda inşa edildiği düşünülen simetrik planlı bir hamamdır (Url-39). Yapının, kuzey-güney doğrultulu, birbirine paralel ve simetrik olarak kısımlardan ve en az altı odadan meydana geldiği ve kemerli geçitlere sahip olduğu belirtilmektedir (Bkz. Res. 56.). Hamamın kuzeyindeki bir kısmın palestra olarak düzenlenmiş olduğu varsayılmaktadır (Söğüt, 2022).

Res. 56. Roma Hamamı, Kemerli Geçitler (Yazarın Arşivinden, 28.10.22)

Roma Hamamı'nın üzerinde 19. ve 20. yüzyıllara ait yol ve sivil yapılar bulunmaktadır. Bu yapılardan en anıtsal olanlarından biri; Roma Hamamı'nın batısındaki yolun batı kenarında, Mehmet Eskişar Ağa Konağı olarak adlandırılmış olan 1909 tarihli evdir (Bkz. Res. 57.).

Mehmet Eskişar Ağa Konağı'nın kentte bulunan birkaç örnekte olduğu üzere, antik yapıların mermer bloklarından elde edilen mermer parçalarını inşasında kullanmış olduğu gözlemlenmektedir. Yapının üzerinde, Latince ve Osmanlıca yazıtların bulunduğu belirtilmektedir (Söğüt, 2014).

Res. 57. Mehmet Eskişar Ağa Konağı (Url-40)

Kent, farklı dönemlere ait sosyal ve ekonomik gerçekler hakkında bilgi içeren Yunanca, Latince ve Osmanlıca yazılmış önemli miktarda kitabeye sahiptir. Bunlardan en önemlileri ise kentin Bouleuterion da ortaya çıkmıştır. Helenistik Dönemden Gymnasion dışında önemli kalıntıları bulunan alan Bouleuterion'dur (Url-42).

Kentin tam merkezinde konumlandırılmış olan Bouleuterion, zamanının en uğrak yerlerinden birisini oluşturmaktadır. Doğu-batı doğrultusunda ve dikdörtgen bir plana sahip olduğu anlaşılmaktadır (Bkz. Res. 58.). Mimari elemanları ve süsleme kalıntılarıyla yapı M.Ö. 1. yüzyılın 2. yarısına tarihlendiği varsayılmaktadır (Url-42).

Res. 58. Bouleuterion, 3d Model (Url-44)

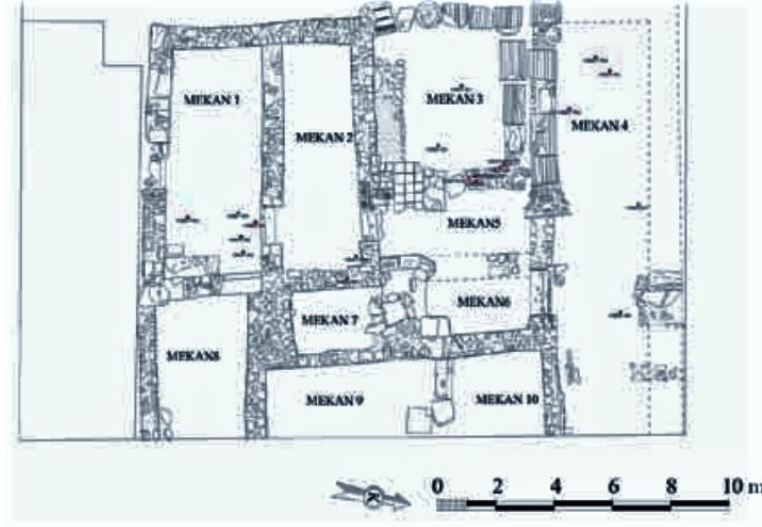
Bouleuterion, Antik kentin merkezinde kazının ilk yıllarında çalışmalarının başladığı yapıdır. Ayrıca Bouleuterion ve yakın çevresinde Hellenistik, Roma, Doğu Roma İmparatorluk, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerine tarihlenen kalıntıların bulunduğu belirtilmektedir (Söğüt, 2018).

Roma Dönemi ve öncesinde kentin en aktif kullanıldığı yerlerinden birisi olan Bouleuterion'un kuzey anta duvarında var olan iki örnek Türkiye'de bulunan nadir yazıtlar arasında yerini almıştır. Kuzey Anta'nın iç cephesindeki takvim, Stratonikeia'lı Menippos'un ve döneminin en seçkin hatiplerinden Cicero'ya göre M.Ö. 1. yüzyıl başlarına tarihlenen Yunanca bir takvimdir. Takvim, şehrin kuruluş yılını gösteren 1505 yılına ait 12 ayın adlarını ve gün numaralarını taşımaktadır (Url-42).

Bouleuterion'un dış cephesinde ise M.S. 301' de kentteki mal ve hizmetlerin fiyat listesini gösteren Latince bir yazıt bulunmaktadır. Böylelikle kent içindeki o döneme ait olan satışlar kontrol altında tutulmuş olduğu ve enflasyonun da önlendiği düşünülmektedir (Url-42). Bu yazıtlar, Anadolu'daki iyi biçimde korunmuş ve bir Bouleuterion duvarına oyulmuş tek örneği meydana getirmektedir. Bouleuterion'un güney duvarında var olan, bitkisel süslemeler ve yazıtlar ise yapının Osmanlı Dönemi kullanımı ile ilgili olduğu belirtilmektedir. Burada var olan yazıtlardan en eskisi ise Ekim-Kasım, 1608'e tarihlenmektedir (Url-39).

Bouleuterion avlusunun kullanıldığı dönem ve dönemler içerisinde dini ve siyasi açıdan ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğu belirtilmektedir. Geç Antik Çağ'da, M.S. 4. yüzyıldan sonra konut alanı olarak kullanıldığı bilinmekte ve elde edilen yazıtlardan ise alanda, Osmanlı Döneminde önemli bir ağanın mülkünün bulunduğu anlaşılmaktadır (Url-39).

Bouleuterion'un avlusunda yapılan kazı çalışmalarında yaklaşık 10 ayrı mekân tespit edilmiş ve genelinin Erken Doğu Roma İmparatorluk Döneminde inşa edilen konutlara ait mekânlar olduğu anlaşılmıştır (Bkz. Res. 59.). Aralarında antik mimari elemanlarında olduğu, kırık mermer ve moloz taşlar ile toprak harçlı çift sıra örülmüş duvarlara sahip olan bu mekânlara göre bir evin tam planının çıkartılabildiği olduğu belirtilmiştir (Söğüt, 2014).

Res. 59. Bouleuterion, Avlu Üzerindeki Mekanların Planı (Url-39)

Yapının, bazı kısımlarının girişleri kapatılarak ya da yeni duvarlar eklenerek, plan olarak değiştirilerek kullanılmaya devam edildiği anlaşılmaktadır. Tespit edilen buluntular ışığında, uzun dönemler boyunca, konut olarak işlev görmüştür. Alanın ve mekanların kullanımın en son evresinin ise konutların terk edilmesi ve zarar görmesinden sonraki döneme ait olduğu belirlenen bir su kuyusu olduğu anlaşılmaktadır (Söğüt, 2018).

Erken Bizans Döneminde kent daha çok düzlük alanda gelişimini sürdürmüştür. Resmi ve kutsal alanlarının kullanımına ağırlık verilerek kentte bulunan Kuzey Şehir Kapısı ile Kuzey Sütunlu Cadde ve çevresinde kent yayılmaya devam etmiştir. Yerleşim ve nüfus çokluğu yaşanmayan dönemde kent merkezinde küçük bir topluluk ile varlığını sürdürdüğü bilinmektedir. Bizans Döneminde ise kentin ağırlıklı olarak kuzeybatı bölümünde yerleşim oluşturulmuştur (Url-39).

Kentteki sur duvarları kentte giriş çıkışların düzenlenmesi için etkili olduğu düşünülmektedir. Kalıntılara göre ise bu sur duvarlarının varlığından itibaren Klasik, Hellenistik ve Roma Dönemlerinde giriş ve çıkışların tahmini kontrolünün sağlanması için kapıların mevcut olduğu belirtilmektedir (Url-42) (Bkz. Res. 60.).

Res. 60. Kentte Bulunan Bir Kapı Görünümü (Choiseul-Gouffier, 1782) (Url-43)

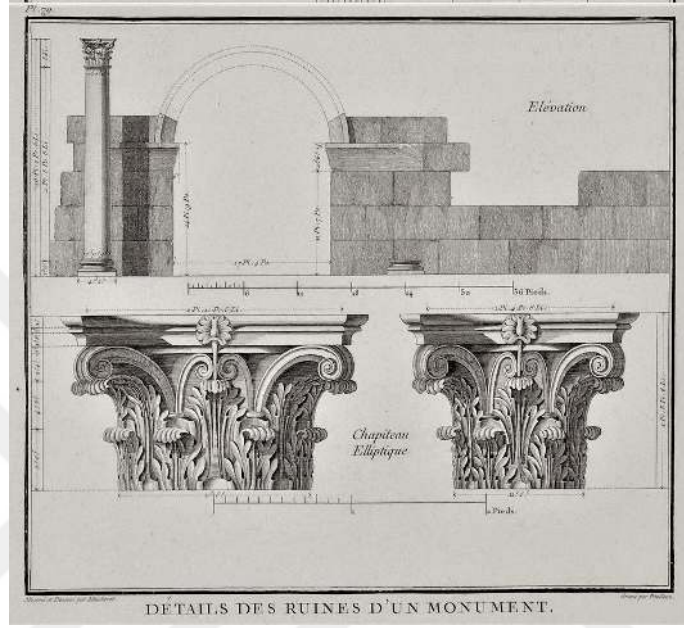
Kapılar çoğunlukla dini amaçlı ve törensel olarak kullanıldığı bilinmekte ve Kuzey Şehir Kapısı olarak bilinen kapının döneminde çeşme ile ihtişamlı bir görüntü sunduğu tahmin edilmektedir (Url-42).

Kuzey Şehir Kapısı ve Kuzey Sütunlu Cadde bu yol doğrultusunda ve birlikte nitelendirilebilecek ortak bir alana konumlanmış bir biçimde gözlemlenmektedir. Kuzey Şehir Kapısı, Stratonikeia ve dini merkez olan bahsedilen Lagina Hekate Kutsal Alanı arasındaki Kutsal Yol'un başlangıcını oluşturmaktadır (Url-39) (Bkz. Res. 61.).

Res. 61. Stratonikeia Kapı Kalıntısı (Choiseul-Gouffier, 1782) (Url-43)

Kent için önemli bir alanı temsil eden giriş ve çıkışların sağlandığı Kuzey Şehir Kapısı'nın iki yanında anıtsal kemerli bir giriş vardır. Şehre bakan iki giriş arasında Korint düzeninde iki sıra sütun ve heykellerle süslenmiş yarım daire havuzlu Anıtsal Çeşme yer aldığı belirtilmektedir (Url-42) (Bkz. Res. 62. & Bkz. Res. 63.).

Res. 62. Kapı Görünümü ve Sütun Detayı (Choiseul-Gouffier, 1782) (Url-43)

Res. 63. Kuzey Şehir Kapısı, Restorasyon Sonrası Gönünüm (Url-39)

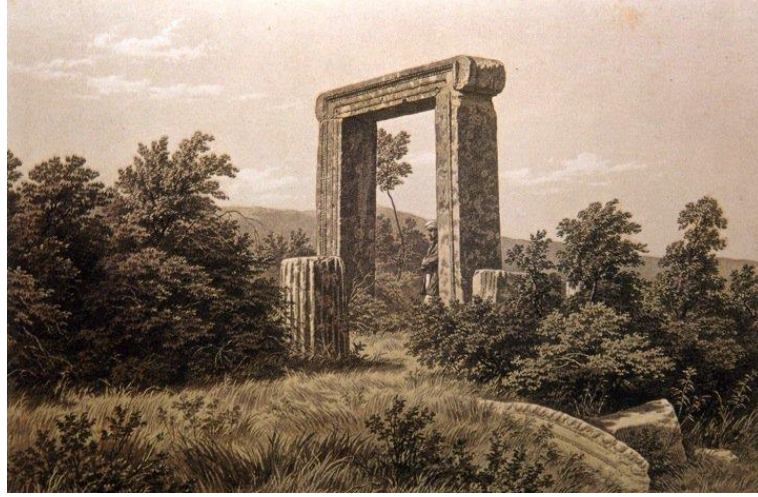
Stratonikeia ve Lagina Hekate Kutsal Alanı arasında yaklaşık 9 kilometrelik nekropoller ile sınırlanan bir kutsal yolun olduğu ve bu yoldan kente Kuzey Şehir Kapısı ile giriş ve çıkışların gerçekleştiği belirtilmektedir (Url-39). Kutsal Yol'un zamanında çok önemli olaylara ve kişilere tanıklık ettiği yolu iki kenarında bulunan nekropol ve sütunlardan anlaşılmaktadır. Arkaik Dönemden beri mezarların var olduğu düşünülmektedir (Söğüt, 2014) (Bkz. Res. 64.).

Res. 64. Kutsal Yol Kenarında Bulunan Nekropol, Yeni Konumu (Yazarın Arşivinden, 03.07.22)

Stratonikeia, Zeus ve Hekate'ye adanmış iki büyük kutsal alana sahiptir. İki kutsal mekanında birçok açıdan önemli geleneklere ve inanışlara ev sahipliği yaptığından bahsedilmektedir. Bahsedilen kutsal mekanların birleşiminde bulunan Stratonikeia, zamanında önemli ritüellere ev sahipliği yapmıştır (Url-42).

Lagina Hekate Kutsal Alanı ve Kuzey Şehir Kapısı ile ilgili ritüellerden biri Kutsal Yol'dan 'Anahtar Taşıma' ritüelidir. Hatta propylonun yan duvarları üzerinde bulunan yazıtlardan birkaçının da bu ritüelle ilgili olduğu belirtilmektedir. Yazıtlardan anlaşıldığı üzere Lagina Hekate Tapınağı'nda anahtar taşıyıcılığı yapanlar ile burada görevli rahip ve rahibelerin isimleri ile önemli kişilerin adları alanın güneybatı köşesinde bulunan propylonda bulunmaktadır. Propylonun aynı zamanda törenler, kutlamalar vb. için düzenlendiği ve değerlendirildiği belirtilmektedir (Url-39 & Url-42) (Bkz. Res. 65.).

Res. 65. Lagina Hekate Kutsal Alanı, Propylon, 19. yüzyıl Gravürü (Newton, 1863) (Url-39)

Lagina Hekate Kutsal Alanı'nda bulunan her yapının inşasında kutsal inanışların, geleneklerin ve ritüellerin etkili olduğu varsayılmaktadır. Propylonun Augustus Döneminde M.Ö. 27 yılından sonra inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir (Url-39). Günümüzde propylon giriş kapısının batı yönünde yarım yuvarlak geçiş, üç basamaklı bir alt yapı ve dört adet sütun olmasına rağmen, doğusunda on basamaklı bir alt yapı ve iki sütun yer almaktadır. Propylon, sahip olduğu planı ile Anadolu'da bilinen tek yarım yuvarlak girişli yapı örneğidir (Url-39) (Bkz. Res. 66.).

Res. 66. Lagina Hekate Kutsal Alanı, Propylon, Restorasyon Sonrası Gönünüm (Url-39)

Kuzey Şehir Kapısı'na ait olan bir diğer ritüel ise Stratonikeia Antik Kentinin yaklaşık 13 kilometre güneydoğusunda yer alan Zeus Panamaros Kutsal Alanından Zeus heykelinin taşınmasıydı (Url-42). Zeus heykeli, Zeus Panamaros Kutsal Alanından, Kutsal Yol üzerinden, Kuzey Şehir Kapısı önündeki meydana bir alay ile birlikte getirdiği ve buradaki tören tamamlandıktan sonra aynı şekilde tekrar geri götürüldüğü belirtilmektedir (Url-39).

Zeus Panamaros Kutsal Alanında yüzeyde tespit edilen kalıntılar Arkaik Dönem ile Geç Roma İmparatorluk Dönemi arasında tarihlenmekte ve alanın en yoğun dinsel faaliyetin yaşanmış olduğu sürecin ise Helenistik Döneme ait olduğu bilinmektedir (Url-39).

Kuzey Şehir Kapısı hem giriş yeri hem de ritüelistik bir alan olarak önem taşımaktaydı. Kapı, iki girişi, çeşme anıtı, önündeki meydan ve devamındaki sütunlu cadde ile zamanında kent merkezi olma yolunda önemli bir aks oluşturmuştur. Tam bir yapı kompleksi olarak gözlemlenen bu oluşumların, toplanma alanı yaratma düşüncesi ile şekillenmiş olduğu belirtilmektedir (Url-42) (Bkz. Res. 67.).

Res. 67. Kuzey Şehir Kapısı ve Çeşme Anıtı, 3d Model (Url-39)

Antik kaynaklar, kitabeler ve yapılan tespitlere göre Kuzey Şehir Kapısında bulunan, çeşmenin önünden başlayarak caddenin ortası boyunca devam eden bir kanalizasyon sistemi mevcuttur. Bu kanalizasyon sistemi ile o dönemlerde çeşmeden kentte doğru bir su aktarımının yapılması hedeflenmiş olduğu düşünülmektedir. Caddenin önemli özelliğinden biri kanalizasyon sistemi barındırması diğeri ise sütunlarla biçimlenmesidir (Url-39).

Kuzey Sütunlu Cadde'nin başlangıcında, anıt olarak tanımlanan bir alan da vardır ve Augustus Dönemi'ne tarihlenmektedir (Url-39). Kapı ve cadde başlangıcı ile ilgili düzenlemelerinin bütününde, bu anıtın tamamen korunması ve ona uygun bir biçimde çevredeki yenilemelerin ve değişimin gerçekleştiği belirtilmektedir. Bu sebeple caddenin portikosunun anıta uydurulmuş olduğu bilinmektedir (Söğüt, 2014) (Bkz. Res. 68.).

Res. 68. Kuzey Sütunlu Cadde ve Kuzey Şehir Kapısı, Güneydoğudan Görünüm (Url-39)

Kent, depremlere ve bu sebeple oluşan toprak kaymalarına maruz kalmıştır. Hatta yoğun toprak erozyonunun olduğu kentte bazı yapıların toprak altında kaldığı da belirtilmektedir (Url-42). Doğal afetlerden dolayı hasar gören yapıların varlığı oldukça fazladır. Stratonikeia'nın tarih boyunca birçok depreme maruz kaldığı ve defalarca yeniden inşa edildiği bilinmektedir (Söğüt, 2017).

Stratonikeia ve çevresinde M.S. 360 yıllarındaki depremin çok etkili olduğu bilinmektedir. Deprem sebebiyle kent değişmek zorunda kalmıştır. Bu bağlamda kentin hızlı bir dönüşüm evresine girmiş olduğu düşünülmektedir. İşlevini kaybeden antik yapılar farklı amaçlar için kullanılmaya başlanmış ve ayakta korunamamış veya kullanılacak durumda olmayan yıkık yapıların mimari elemanları ise hazır malzeme olarak yeni yapıların inşasında kullanılmıştır. Hatta bazı yapılar çok az zarar gördükleri halde, sökülerek farklı yapılara dönüştürüldüğü, mimari bloklarının başka alanlara taşınarak yeni yapıların inşa edildiği belirtilmektedir (Söğüt, 2018).

Kentte meydana gelen bir depremle yıkıldığı var sayılan kapı ve caddeye, Bizans Döneminde kent içinden toparlanan mimari elemanlar ile kemerli bir giriş ve yeni bir sütun sırası inşa edilmiştir. Sütunların önceki dönemlerde sahip olduğu postament kaidelerden sağlam olanları kullanılmış ve yeterli bulunmayan kısımlara ise farklı mimari elemanlar ile seviye oluşturulmuştur (Söğüt, 2014).

M.S. 139 tarihli deprem sonrasında, Roma İmparatoru Antoninus Pius'un kente yaptığı 25.000 drahmi destek, yazıtlardan anlaşılmaktadır. Buluntular ve yapılan tespitlere göre kent hem toplumsal imkânlar hem de imparatorluk desteği ile yapıları yeniden kalkındırmayı denemiştir. Fakat, halktan yeterli desteği göremediği için, M.S. 3. yüzyılın 3. çeyreğinden itibaren, özellikle Pagan inancına ait dini yapıların tamiri ya da dönüşümünün önemli ölçüde aksamaya başladığı aktarılmaktadır (Söğüt, 2018).

M.S. 4. yüzyılın 2. çeyreğinden itibaren Hristiyanlığın kentte resmi din olarak kabul edilmesiyle birlikte; yapılarda değişim evresi ile dini, siyasi ve ekonomik merkezler oluşturulmuştur. Bu dönemde inşa edilen yapıların Hristiyanlık inancına bağlı bir biçimde oluştuğu ve hem mimaride hem de yaşam tarzında köklü değişikliklerin gerçekleştiği belirtilmektedir. Dine bağlı olarak yeni inşa edilmeye başlanan kilise ve şapeller ile bunların çevresinde oluşan yapıların, kentsel dokunun önemli belirleyicilerinden olduğu anlaşılmaktadır (Söğüt, 2018).

M.S. 4. yüzyıl sonu ve M.S. 5. yüzyılın başında kentte yapılan imar faaliyetlerinin tamamının ağırlıklı olarak, aşağı kentte denilen düzlüğe yayıldığı belirtilmektedir (Söğüt, 2018).

M.S. 5. ve 6. yüzyıllar halk desteğinin olması ve bu dönemlerde inşa edilen yapılara finansal yardımların bulunabilmesinin yeni yapı inşa sürecinin de hızlandırıldığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda pek çok yapının, halkın Hristiyanlık inancına göre şekillendiği ya da değiştirildiği ve Bizans Dönemine gelindiğinde ise kentin piskoposluk merkezine dönüştüğü belirtilmektedir (Gümeli, 2020). Halkın, M.S. 5. yüzyıldan sonraki hiçbir dönem kente bu kadar katkısı ve bağışının olmadığı belirtilmektedir. M.S. 4. yüzyıl sonunda başladığı bilinen anıtsal yapıların inşası, M.S. 6. yüzyıl sonlarına kadar devam ettiği bilinmektedir (Söğüt, 2018).

Geç Antik Çağ'ın ihtişamlı döneminden sonra M.S. 7. yüzyıl ortalarında itibaren fark edilebilir bir gerilemenin olduğu görülmektedir. Özellikle kentin sur duvarları dışında ve içindeki yerlerin çoğunun kullanım dışı kaldığı dikkat çekmektedir. M.S. 10. yüzyıla gelindiğinde ise, kent en dar alanına ve nüfus en düşük seviyesine ulaşmıştır (Söğüt, 2018).

Halkın bu dönemlerde kale olarak adlandırılan küçük, korunaklı mekanlarda yaşamaya başladığı aktarılmaktadır. Bu nedenle mevcut araştırmaların sonuçlarında, Stratonikeia'da M.S. 8. ve 9. yüzyıllar dahilinde her yönden zayıf bir sürecin geçirilmiş olduğu ve fazla bir tespitin yapılamadığı gözükmektedir (Söğüt, 2018).

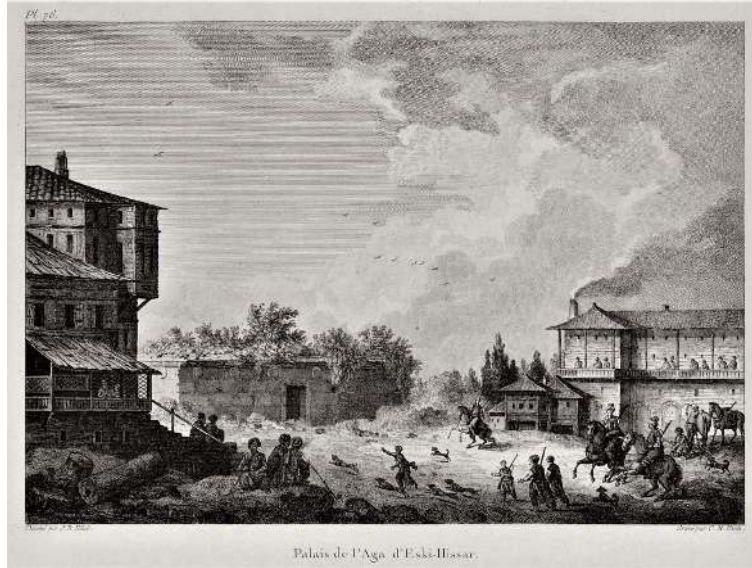
Kentte, M.S. 10. yüzyılın sonlarında yeni düzenleme ve değişimlere başlandığı, ciddi anlamda iyileşmenin varlığı ise M.S. 11. ve 12. yüzyıllar da olduğu gözlemlenmektedir (Gümeli, 2020 & Söğüt, 2018). M.S. 11. ve 12. yüzyıl arasında kent az nüfusu ile kuzeydoğusuna ki alanda toplanmış ve yaşamıştır. Bu dönem sonrası başlayan Anadolu'nun fethi ile beraber, Türk Beyliklerin Batı Anadolu'ya kadar geldiği ve bu bölgenin Menteşeoğulları Beyliği'nin sınırları içerisinde kaldığı bilinmektedir. 14. ve 15. yüzyıllar arasındaki Beylikler Döneminde yerleşiminin kentin batısına taşındığı gözlemlenmektedir (Söğüt, 2018).

Menteşeoğulları'nın 1425 yılında yıkılması ve dağılmasının ardından bölge Osmanlı idaresine geçmiştir. Kent, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde önemli bir evreden geçmiş ve birçok kişi tarafından uğrak bir alana dönüşmüştür (Bkz. Res. 69.). Cumhuriyet Dönemi öncesine ait seyyahlara ait bilgiler ve gravür çizimleri sayesinde de döneme ait pek çok konut yapısı hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Kentte o dönemlerde çok sayıda Ağanın ve konaklarının var olduğu bilinmektedir (Url-42).

Res. 69. Gezginler için Mola Gravürü (Choiseul-Gouffier, 1782) (Url-43)

Evliya Çelebi, 1670 yıllarında, Eskihsar Köyünde “...üç mahallede 280 hane bulunduğu, tüm evlerin toprak örtülü yapıldığını...” belirtmektedir. 18. yüzyıldan itibaren, kentte zenginlerin bulunduğu bilinmekte, gösterişli ve lüks evlerin varlığı anlaşılmaktadır. Özellikle gravürler ve seyyahların ifadelerinden bu durumun doğruluğu ve Ağa Evleri gözlemlenebilmektedir (Url-39) (Bkz. Res. 70.).

Res. 70. Eskihsar Ağa Evleri ve Bouleuterion Gravürü (Choiseul-Gouffier, 1782) (Url-43)

Bouleuterion'un güneyindeki yolun karşı tarafında, üzerindeki kitabeye göre 1876 yılında yapıldığı anlaşılan Osmanlı Dönemi, Abdullah ve Celal Eskişar Ağa Konağı bulunmaktadır (Bkz. Res. 71.). Eski dönem mimari malzemelerin yeniden kullanılmasının en ilginç örneklerinden biri olan, Abdullah ve Celal Eskişar Ağa Konağı yapı inşasında, antik yapıların mermer bloklarından elde parçaların tuğla ile tüm duvar deseni içinde yeniden kullanılmış olduğu gözlemlenmektedir (Söğüt, 2014).

Res. 71. Abdullah ve Celal Eskişar Ağa Konağı (Yazarın Arşivinden, 28.10.22)

Bouleuterion ile karşısındaki Ağa Konağı, Osmanlı Döneminde uzun bir süre konut olarak kullanılmış olmalıdır. Bugün bir tarafta Ağa Evi diğer tarafta ise Bouleuterion duvarı karşılıklı bir biçimde durmaktadır (Bkz. Plan 1.) (Bkz. Res. 72.).

Res. 72. Bouleuterion, Abdullah ve Celal Eskişar Ağa Konağı (Yazarın Arşivinden, 28.10.22)

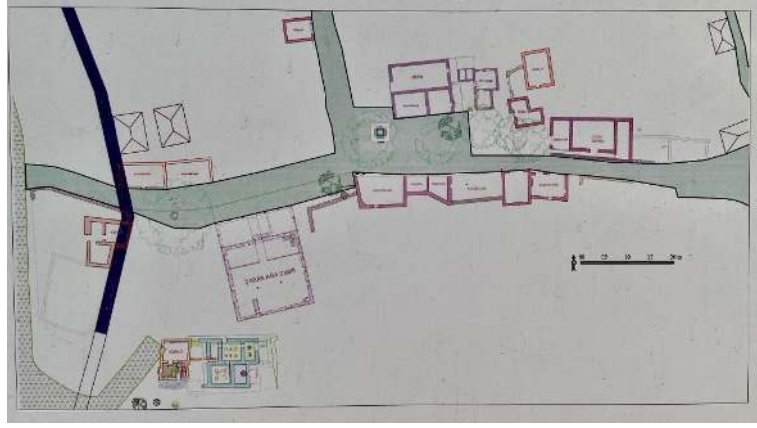
Kentin merkezinde yer alan farklı dönemlere ait yapılar, Osmanlı Döneminden itibaren yağmur suyu drenajı için yana veya merkeze eğimli taş döşemeli yollarla birbirine bağlandığı görülmektedir. Böylece Osmanlı döneminden kalma taş döşeli sokaklarda yürürken farklı dönemlere ait birçok yapıyı yan yana ve iç içe görmek mümkündür (Url-42).

Günümüzde kentten kuzeye uzanan Osmanlı Dönemi taş döşemeli yol takip edildiğinde Kuzey Şehir Kapısı ve sütunlu caddeye ulaşılmaktadır. Yolun her iki kenarında tarihi evlere ait kapılar, yapı kalıntıları ve dışa çıkıntı yapmış ocak ve baca duvarları ile hareketlendirilmiş duvar cepheleri gözlemlenmektedir. İnsan boyutları göz önünde bulundurularak pahlanmış köşeler, bu köşelere yerleştirilmiş dinlenme taşları kullanıldığı dönemdeki şekli ile günümüze yansımıştır (Söğüt, 2014) (Bkz. Res. 73.).

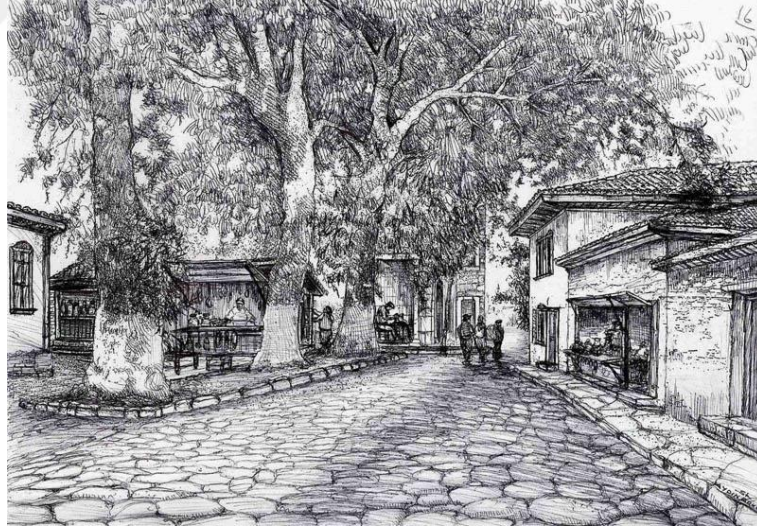
Res. 73. Kentten Kuzeye Uzanan Taş Döşeli Yol ve Yapılar (Yazarın Arşivinden, 28.10.22)

Antik kentin sahip olduğu üç Köy meydanından biri olan 1. Köy meydanı, kentin odak noktasında ve batı sur duvarının yaklaşık 50 metre doğusunda yer almaktadır. 1. Köy meydanında; 14-15. Yüzyıla ait Selçuk Hamamı, 1876 yılına tarihlenen Şaban Ağa Camii, M.S. 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren meydanda bulunan 10 kahvehane, 5 kasap, 2 fırın, 2 terzi ve 20 çeşitli dükkan olduğu gözlemlenmektedir (Url-39) (Bkz. Res. 74.).

Res. 74. Stratonikeia-Eskihisar 1. Köy Meydanı Planı (Url-39)

Beylikler, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerine ait yapıların görülebildiği taş döşemeli olan meydan aynı zamanda 200 yıldan daha eski anıtsal çınar ağaçlarına da ev sahipliği yapmaktadır (Bkz. Res. 75.). Tarihi çınarlar ve gölgesindeki yapılar her dönemde yaşanmış olan tüm hikayelerin gerçek sahipleridir (Söğüt, 2014).

Res. 75. Merkezî Köy Meydanından Çizim (A. Erkuş) (Url-39)

1. Köy meydanında bulunan yapıların çoğunun dükkanlardan oluştuğu ve bazılarının üzeri, bazılarının ise arka bölümlerinin konut olarak kullanılmış olduğu belirtilmektedir (Söğüt, 2014).

Dükkanların üzerindeki elde dilen kitabelere göre, Osmanlı Döneminin son yapıları olarak Rumi 1328 (Miladi 1912) yılında inşa edildiği anlaşılmaktadır. Burada bulunan ve tarihi bilinen kitabeli en son yapının ise 1954 yılında yapılmış olan çeşmenin olduğu aktarılmaktadır (Söğüt, 2014).

Köy meydanında ve dükkânların önünde görülen Osmanlı ve Cumhuriyet dönemine ait taş döşeli yollar ve kaldırımlar iyi korunmuş durumda olduğu gözlemlenmektedir (Bkz. Res. 76.). Ayrıca bu sokak dokusu bütün kent boyunca izlenebilir durumdadır.

Res. 76. Merkezi Köy Meydanı Görünümü (Yazarın Arşivinden, 28.10.22)

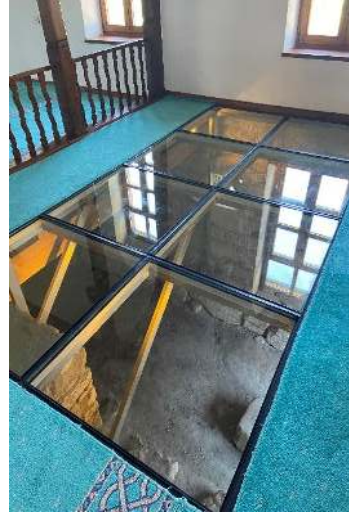
Meydanda bulunan yapılar içinden, Selçuk Hamamı'nın hemen kuzeyinde bulunan caminin restorasyonu yapıldığı için ayakta olduğu görülmektedir. Kentin piskoposluk merkezi olarak anıldığı zamanlarda caminin kilise olduğu varsayılmaktadır (Url-39).

Camiyi değiştiren ve yeniden inşa ettiren kişi olarak bilinen Şaban Ağa'dan dolayı, yapı Şaban Ağa Camii olarak bilinmektedir (Bkz. Res. 77.). Meydanın doğu kısmında bir kaynak bulunmakta ve bu kaynaktan çıkan sular caminin harim kısmının doğu bölümünün altından ve Selçuk Hamamı'nın doğusundan geçmektedir (Url-39) (Bkz. Res. 78.). Cami, kente gelenler tarafından ibadet için kullanılabilecek durumdadır.

Res. 77. Şaban Ağa Camii (Yazarın Arşivinden, 28.10.22)

Önceki kaynaklardan anlaşıldığı üzere, Evliya Çelebi'nin de ziyaret ettiği bilinen kent için aktarımları olmuştur. Evliya Çelebi; yukarıda ve aşağıda iki caminin varlığından ve aşağıda olanın; sütunlar üzerinde kubbeleri bulunduğu ve buna Tabbağhane ya da Sulu Cami denildiğinden bahsetmektedir (Url-39) (Bkz. Res. 78.).

Res. 78. Şaban Ağa Camii, Restorasyon Sonrası Görünüm (Yazarın Arşivinden, 03.07.22)

J. B. Hilaire gravüründe, meydana üzeri kubbeli, tek şerefeli minaresi olan bir caminin varlığı görülmektedir. Gravürdeki caminin de Evliya Çelebi'nin bahsettiği yapı olduğu varsayılmaktadır (Bkz. Res. 79.). Tüm bu veriler ışığında ise burada hamam ile aynı dönemde bir caminin inşa edildiği ve muhtemelen 1912 yıllarındaki yapılaşmada caminin büyütülerek mevcut ölçülerde genişletildiği anlaşılmaktadır (Url-39).

Res. 79. Stratonikeia-Eskihisar, Türk Kutlama Gravürü (Choiseul-Gouffier 1782) (Url-43)

Kentte birbiri içinde farklılaşarak bir bütün oluşturduğu gözlemlenen mimari yapılar mevcuttur. Bouleuterion'un, Osmanlı Dönemi 1876 yılına tarihlenen Abdullah ve Celal Eskişar Ağa Konağı ve Erken Cumhuriyet Dönemi 1940 yılına tarihlenen Bılla Evi ile yan yana bulunması bunun en iyi örneklerindendir (Söğüt, 2014).

Antik dönemden günümüze kadar ulaşmış farklı dönemlere ait yapılar karşılıklı veya iç içe durmakta ve tarihsel birlikteliği ortaya koymaktadır. Stratonikeia Antik Kenti-Eskihisar Köyü bir bütün halinde her dönem yaşayan ve halen yaşanmaya devam eden bir kenti meydana getirmiştir. Kent her dönemden kalıntıya ve izlere sahiptir. Bu izler ve kalıntılar orada yaşamış ve yaşamakta olan kişiler için ayrı ayrı anlam taşımaktadır. Bu birliktelik hem gözle görülür ölçüde hem de hissedilebilir niteliktedir (Söğüt, 2014).

Kentin her dönemde yaşamına olağan şartlar ile devam ettiği bilinmektedir. 1957 yılında yaşanan deprem kenti fazlasıyla etkilemiştir. O zamanlarda depremde evleri yıkılanlar veya zarar görmüş olanlar için yeni bir yerleşimde, yine aynı isimle Eskihisar Köyü inşa ettirilmiştir. Yaşanılan durum ile kentten zorunlu bir göç başlamıştır. Yeni yerleşim alanına taşınma süreci kentin bir anda sessizliğine neden olmuştur. Kent içinde halen yaşamakta olan bir sokak ve sakinleri mevcuttur. Bu aileler Stratonikeia Antik kenti ile birlikte yaşantılarını bu zamana kadar sürdürmüşlerdir. Stratonikeia'nın uzun zamandır son gözlemcileri olma niteliğine sahiptirler (Bkz. Res. 80.).

Res. 80. Günümüzde Var Olan Sokak ve Evler (Yazarın Arşivinden, 28.10.22)

Eskihisar Köyü'nün ikinci yerleşim yerinde ise tahmini 1970'lerden sonra kömür ocağı oluşumu sebebiyle köyün yıkımı kararlaştırılmıştır. Halkın köyünden ve kökeninden ayrılmamak için o zamanlarda çok fazla direndiği bilinenler arasındadır. Fakat bu yıkıma engel olunamamış ve köyün üçüncü yerleşim alanına taşınma planı veya başka bir şehre göç etme/ettirme planını devreye sokulmuştur.

Stratonikeia Antik Kenti içinde bulunan bir sokak ve sakinleri, ikinci yerleşimin yıkılması sonucunda üçüncü yerleşime gidenler ve başka bir şehre taşınanlar olarak, o zamanlarda yaşamış olan herkes dağılmıştır.

2. TARİHSEL SÜREÇTE STRATONİKEİA KENTİNİN KİMLİK İRDELEMESİ

Her oluşumun zaman içerisinde gelişmesi, değişmesi, bozulması veya dönüşüm geçirmesinin olası olduğu gibi kentlerde kendi tarihsel süreçleri kapsamında bu tür olgularla çeşitli evrimler geçirmektedirler. Stratonikeia Antik Kenti – Eskişehir Köyü de zaman içerisinde sahip olduğu her somut ve soyut iz ile değişmiş ve dönüşmüştür. Bu dönüşümler gerçekleşirken kenti diğer kentlerden ayıran özellikleri de etkilenmektedir. Her nesnenin olduğu gibi kentlerinde kimliklerinin olduğu ve uzun bir zaman diliminde değişen, dönüşen veya bozulan bütün mekan ve olgulardan etkilendiği söylenebilir.

Stratonikeia Antik Kenti – Eskişehir Köyü kendine ait tarihsel süreçte diğer kentlerden pek çok nitelik sayesinde ayrılmaktadır. Kentin tarihsel süreci boyunca birçok medeniyet, oluşum ve topluma ev sahipliği yaptığı göz önünde bulundurulursa kentin kimliğinin veya kimliklerinin bu kültürlerin bir yansıması ve parçası olduğu düşünülmektedir. Kentte bulunan günümüzdeki kalıntılar da bu durumu belgelemektedir.

Kent kimliğinin belirleyici olmasında fiziksel, doğal, iklimsel, biçimsel, toplumsal vb. birçok faktör etkili olmaktadır. Bu faktörlerin her kent için ayrışması ve farklılaşması ise her kente özgü bir kent kimliği kazandırmaktadır.

Bu çalışmada, kentsel kimlik faktörleri; fiziksel, tarihsel ve toplumsal kimlik olarak üç ana başlık ve alt başlıkları şeklinde ele alınmaktadır. Stratonikeia Antik Kenti – Eskişehir Köyü örneği üzerinden irdeleme de bu başlıklar dahilinde; çalışmanın sınırlılıkları, kavramsal ve kuramsal çerçeve esas alınarak değerlendirilmiştir. Kent planı ve plan üzerinden kimlik irdelemesi aşağıdaki gibidir (Bkz. Plan 2.).

2.1. Fiziksel Kimlik İrdelemesi

Fiziksel çevre bir kentteki, insanları, yaşam şekillerini, mimari biçimleri vb. gibi birçok eylem ve oluşumları etkilemektedir. Birey ve toplumların var olduğu kenti algılama biçimleri arasında fiziksel görüntünün algılanması ve ona uygun gereksinimler ile sınırlılıklar çizmesi olası olmaktadır.

Fiziksel çevre; somut bir gerçeklik sunmakta ve hem doğal oluşumu hem de insanların doğal çevreyi kendi koşullarında geliştirme ve değiştirme isteği ile oluşturdukları yapay çevreyi kapsamaktadır. Fiziksel çevre, kent kimliğinin oluşumunda en önemli faktörlerden biri olurken, kentlerin birbirlerinden farklılaştığı noktalarda da önem taşımaktadır.

Fiziksel kimlik, bu çalışma kapsamında;

A. Doğal Çevre Kimliği, B. Yapay Çevre Kimliği, C. Biçimsel Kimlik, şeklinde üç ana başlık halinde ele alınmaktadır. Çalışmanın alan analizini oluşturan Stratonikeia Antik Kenti – Eskihsar Köyü üzerinden fiziksel kimlik irdelemesi de bu üç ana başlık dahilinde gerçekleştirilmiştir.

A. Doğal Çevre Kimliği İrdelemesi

Doğal çevre kentlerin oluşum sürecine, yerleşim yerine, gelişimine ve değişimine eşlik eden, var olan bir bütünden oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında doğal çevre kimliği; ‘Topografya ve Coğrafi Konum, İklim, Doğal Bitki Örtüsü, Jeolojik Yapı’ alt başlıklarına ayrılmaktadır.

- **Topoğrafya ve Coğrafi Konum**

Çalışmanın III. Bölümünde belirtildiği üzere, M.Ö. 3. yüzyıla tarihlenen yerleşim, ilk olarak tepe üstünde dağlık bir alanda kurulmuştur. Kadıkulesi Tepesinde başlayan kent oluşumunun zaman içerisinde bu çanak formuna yayılımı ise hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu form kentin planına kente özgü armuta benzer bir görünüm kazandırmaktadır.

Kentin sahip olduğu kendine has doğal kaynak suları ve akar sular ile çevrili dağları, kentin bu bölgede şekillenmesine ve oluşumuna katkı sağlamıştır. Kentin ilk kurulum yerinin bu su kaynaklarına bağlı olarak şekillendiği söylenebilir. Oluşan kent ve topluluk bu özelliklerden etkilenmekte ve bu özellikler doğrultusunda bulunduğu alanı etkilemektedir.

- **İklim**

Stratonikeia Antik Kenti – Eskihsar Köyü’nde, bulunduğu bölgeye bağlı olarak, Akdeniz iklimi hakimdir. Yazları sıcak ve kurak, kışlar ise ılık ve yağmurludur. Kentin ilk sakinlerinin kıyı şeridinden bir mesken seçerken alanın ikliminin seçim konusunda etkili olduğu düşünülmektedir. Kışın yüksek tepelere kar yağışı gözlemlenirken, ova ve alçak kesimlerde sadece yağmurun etkili olması Stratonikeia Antik Kenti – Eskihsar Köyü’nün kuzeye doğru olan düzlüğe yayılmasına neden olmuştur (Bkz. Plan 2.). Bölgede Stratonikeia Antik Kenti – Eskihsar Köyü dahil olmak üzere birçok yerleşim alanının düzlük ve ovalarda olduğu gözlemlenmektedir.

Kentteki yerleşimin çanak formuna benzer şekilde oluşum nedenleri arasında iklim açısından daha ılıman bir düzlükte yayılım sağlama isteğiyle alakalı olabilir. İklimin etkilediği yerleşim alanı kentin sahip olduğu doğal bitki örtüsü ile doğrudan ilişkilidir. Kentin sahip olduğu iklime uygun şekilde barındırdığı bitki örtüsü de mevsimsel olarak değişkenlik göstermektedir.

- **Doğal Bitki Örtüsü**

Stratonikeia Antik Kenti – Eskihsar Köyü, dağlar ile çevrili yapısı ve su kaynakları ile bilinen verimli topraklara sahiptir. Kentin dağlık kısımlarının büyük bir bölümünün ormanlarla kaplı olduğu ve kıyılardaki yamaçların ise makilerle örtülü olduğu görölmektedir. Kent ve çevresinde kızılçam, karaçam, fıstıkçamı, sedir, ardıç ve sığla ağaçları bulunur. Bahsedilen çam ağaçlarından elde edilen çam balı veya çam kozalaklarından kent ve çevresi günümüzde dahi yararlanmaktadır.

Yerel dilde adı ‘Günlük Ağacı’ olan sığla ağaçlarının kullanımı ise daha spiritüel bir açıdan gerçekleşmektedir. Kentte yaşayanların ve çevredeki toplumun inanışına göre, ağacın günlük adı verilen reçinesinin yakılarak dumanının etrafa yayılması sağlanır. Günümüzde tütsü olarak adlandırılan bu gelenek aslında geçmişten günümüze taşınmış olarak hala yaşatılmaktadır. Yöresel dilde ‘Günlük Yakımı’ olarak kullanılan kavram, geçmiş uygarlıklar tarafından hastalığa neden olan şeytani güçleri defetmek, kötü ruhlardan arınmak ve olumsuzlukları uzaklaştırmak amacıyla kullanılmıştır. ‘Günlük’, Perslerin, İbranilerin, Yunanlıların ve Romalıların gündelik hayatlarının ve törenlerinin önemli bir parçasını oluşturmuştur. Kent ve çevresinde, orada büyüyen ve yetişen kimseler tarafından hala aynı inançla bu ritüeli evlerde gerçekleştirilmektedir.

Kentin sahip olduğu su kaynakları sayesinde ise kent, vadi ve su kıyılarında yeşeren çınar, söğüt ve selvi ağaçlarına sahiptir. Kent ve meydan da çınar ağaçları ile anılmakta, kent için önemli bir element olan çınarların tescilli olarak varlığı günümüzde de hala görülmektedir (Bkz. Plan 2.).

1. Köy meydanının ayrılmaz bir parçası olan çınar ağaçları kent sakinleri için bir buluşma, dinlenme, sosyalleşme ve etkileşim olanağı sağlayan odak noktası oluşturma işlevini başarıyla sürdürmektedir (Bkz. Res. 81.).

Res. 81. Çınar Ağacı ve Çevresinde Oluşan Yapılar (Yazarın Arşivinden, 28.10.22)

Stratonikeia Antik Kenti – Eskihsar Köyü, yine bulunduğu bölge sebebiyle pek çok zeytin ağacına sahiptir. Zeytin ağaçları kentte çok eski uygarlıklardan bu zamana varlığını sürdürmektedir. Antik çağlarda zeytin ağaçları bir bereket sembolü olarak görülmüş ve sikke üzerinde zeytin dalı sembol olarak yer almıştır. Aynı zamanda zeytin ağaçları ölümsüzlük ile beraber anılmıştır. Bunun nedeni ise ağaçların asırlar boyunca yaşayabilme özelliğidir.

Mitolojik metinlerde, tüm kutsal kitaplarda ve masallarda zeytin, zeytin ağacı ve zeytinyağından sıkça bahsedilmektedir. Günümüzde devam eden bu önem daha çok maddesel bir değere dönüşmekle birlikte Stratonikeia Antik Kenti'nin sahip olduğu zeytin ağaçlarının da yüz yılı aşkın süredir orada bulundukları söylenmektedir (Bkz. Plan 2.) (Bkz. Res. 82.). Günümüzde kentte hala zeytin hasatları gerçekleşmekte, zeytin ve zeytinyağı elde edilmektedir.

Res. 82. Batı Girişi ve Zeytin Ağaçları (Yazarın Arşivinden, 03.07.22)

Kentte var olan birçok yapıyı, heykeli süsleyen figürlerin ve bezemelerinde bitki ve ağaç dallarından, özellikle zeytin dallarından esinlendiği gözlemlenmektedir. Antik çağda var olan giysi işlemelerinin de bitki ve çiçeklerin somut olarak kullanıldığı görülmektedir.

- **Jeolojik Yapı**

Stratonikeia Antik Kenti ve çevresi çok fazla sayıda mermer ocağı barındırmaktadır. Kentten zamanının en büyük mermer kenti olarak bahsedilmesi, kentte ve yakın çevresinde bulunan doğal mermer kaynaklarının kullanımıyla ilişkilidir. Antik dönemde önemli ve değerli bir doğal taş olarak kabul görmesinden dolayı kullanım alanları da fazla olmuştur. Mermerin, dayanıklı ve estetik özelliklerinden dolayı tapınaklarda, mezarlarda, kalelerde, surlarda ve açık hava tiyatrolarında inşaat malzemesi olarak kullanıldığı bilinir.

Kent, kapladığı yedi kilometrekarelik alan ile dünyanın mermerden inşa edilmiş en büyük kentlerinden biri olarak anılmaktadır. Kentteki antik dönem yapılarının neredeyse tamamının mermer bloklardan inşa edildiği, bazı büst ve heykellerin yapımında mermer kullanıldığı, zeminlerin ve basamakların çoğunun da büyük mermer parçalardan oluştuğu günümüzdeki kalıntılar aracılığı ile de izlenmektedir.

Kentin bir dönem anılmasında önemli rol oynayan ve büyük ölçekli yapısı ile dikkat çeken Gymnasion'nun dahi tümüyle mermer blokların kullanımıyla inşa edildiği görülmektedir.

Yerleşimde gözlemlenen çoğu yeni yapıların inşası ve her dönem çeşitlenen işlevsel değişimlerin önemli bir nedeninin, kentte antik dönemlerden günümüze kadar devam eden depremler ve çeşitli afetler olduğu düşünülmektedir. Tarihi dönemlerde kentte sıklıkla görülen küçük şiddetli depremlerin dışında, bazılarının 7-8 şiddetine kadar varan şiddetli depremlerin olduğu bilinmektedir.

Kent yapılarının çoğunun toprak altında kalmış olması depremler ve diğer etmenler sebebiyle oluşan erozyondan da etkilendiğini göstermektedir. Bu durum, kent tarihinde yıkıcı ve büyük tahribata uğratan doğal afetlerin olduğunu göstermektedir. Günümüze yakın tarihte yaşanan en önemli ve büyük ölçekli depremin ise 1957 yılında gerçekleştiği bilinmektedir.

Kentte uzun süreç içerisinde kullanılmış olan mermer bloklu yapıların depremlerden ve afetlerden dolayı yıkılmasından sonra farklı dönemlerde farklı mimari yapılarda devşirme olarak kullanıldığı mevcut kalıntılarda görülebilmektedir (Bkz. Res. 83.).

Res. 83. Meydanda Bulunan Devşirme Yapı Kalıntıları (Yazarın Arşivinden 28.10.22)

B. Yapay Çevre Kimliğinin İrdelenmesi

Bireylerin ve oluşturdukları toplumların etkisi altında, ihtiyaçlar doğrultusunda çeşitli fonksiyonlara sahip mekanlar ve alanlar ortaya koyulmaktadır. Doğal çevreye uyum sağlama sürecinde insan eliyle üretilen her türlü mekan, alan vb. oluşumlar ise yapay çevreyi meydana getirmektedir. Kısacası, insan oluşum ve eylemlerinin etki ve gereksinimlerine uygun olarak doğal çevreye ek veya katkı niteliğinde bir yapay çevre oluşmaktadır.

Fiziksel kimlik altında yer alan bileşenler, birbirleri ile etkileşim içinde olmaktadır. Yapay çevre kimliği, doğal çevreyi etkileyen, kentte yaşayan birey ve toplulukların meydana getirdikleri bir kentsel kimlik faktörüdür.

Çalışma kapsamında, yapay çevre kimliği;

a. Yerleşim Ölçeğinde ve

b. Sembol Olmuş Eleman Ölçeğinde, irdelenmiştir.

a. Stratonikeia Antik Kenti'nin Yerleşim Ölçeğinde İrdelenmesi

Kente ait yapay çevrenin belirli alanlarda ve belirgin ölçütlerde kente yansımalarının yerleşim ölçeğinde değerlendirmelerini kapsamaktadır. Kentte var olan binalar, caddeler, meydanlar vb. gibi insan üretimi birçok yapılaşma yerleşim ölçeğindeki yapay çevre kimliğini oluşturmaktadır.

Kent yerleşimi ölçeğinde değerlendirilen bu yapılar biçimleri, konumları ve dokuları gibi pek çok etmen içermekte ve kent kimliğine bu etmenleri ile birlikte etki etmektedir. Çalışma kapsamı ve kuramsal çerçeve sınırları dahilinde, yerleşim ölçeğinde yapay çevre kimliği bileşenleri; ‘Yollar (sirkülasyon, cadde, sokak vb.), Yapılar (bina vb.), Açık Alanlar (meydanlar, yeşil alanlar, avlular vb.) ve Sınırlardan (kenarlar, belirleyiciler vb.)’ oluşmaktadır. Bu tezin çalışma alanı olan Stratonikeia Antik Kenti – Eskihişar Köyü örneği bu sınırlar ve kapsamlar dahilinde irdelenmiştir.

- **Yollar**

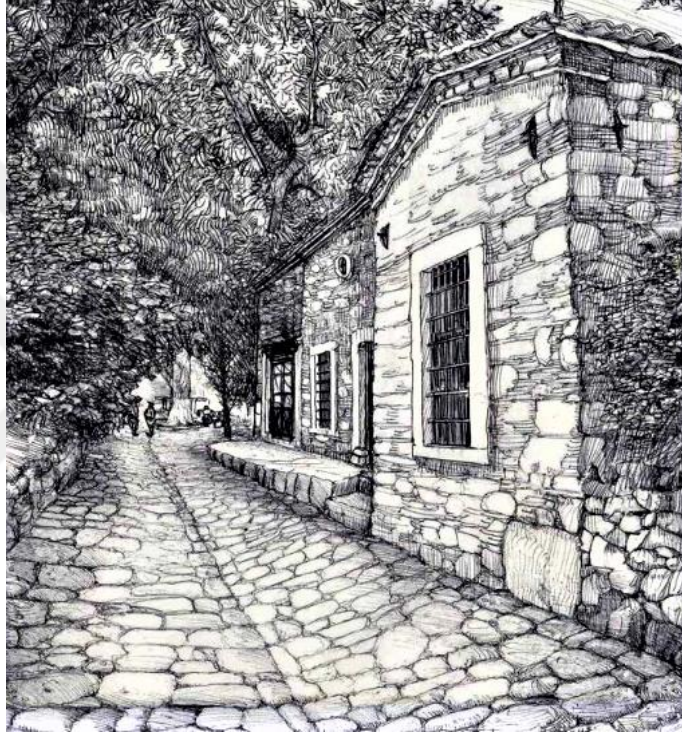
Stratonikeia Antik Kenti – Eskihişar Köyü’nde antik dönemde, çok sayıda binanın duvarlarının yapımında, sütunlarında ve zemin kaplamalarında mermer kullanılmış olduğunu günümüzdeki kalıntılar göstermektedir.

Kuzey ve Batı Sütunlu Caddeler kent için önemli aksları oluşturmaktadır (Bkz. Plan 2.). Antik Çağda bu caddelerin zemini, kenarlarını sınırlayan binaların ve sütunların yapımında da ağırlıklı olarak mermer malzeme kullanılmıştır (Bkz. Res. 84.). Kentin mermer kenti olarak anılmasında büyük önem taşıyan bu oluşumlar uzun zaman diliminde değişim ve dönüşüm gerçekleştirse de geçmişte önemli bir kentsel dokuyu meydana getirmişlerdir.

Res. 84. Kuzey Sütunlu Cadde, 3d Model (Url-44)

Kentte, Beylikler Döneminde ve Osmanlı Döneminde hem binaların hem de sokak ve caddelerin yapısında farklılıklar gerçekleşmiştir. Özellikle fonksiyonları değişen binaların oluşturduğu yeni akslar ile yeni ulaşım yolları ve alanları yaratılmış olduğu görülmektedir (Bkz. Plan 2.). Osmanlı Döneminde şekillenen taş döşemeli sokak görünümü, kent dokusu ile bütünleşmiş ve bu taş döşemeli sokak yapısı o dönemde tüm kenti çevrelemiştir (Bkz. Res. 85.).

Res. 85. Taş Döşemeli Sokak (Çizim: A. Erkuş) (Url-39)

Stratonikeia Antik Kenti – Eskihsar Köyü, günümüzde de taş döşemeli sokak dokusunu korumakta ve kentin içerisindeki sirkülasyon bu zemin üzerinde gerçekleşmektedir. Özellikle meydanlardaki doku rahatlıkla algılanabilmektedir (Bkz. Res. 86.).

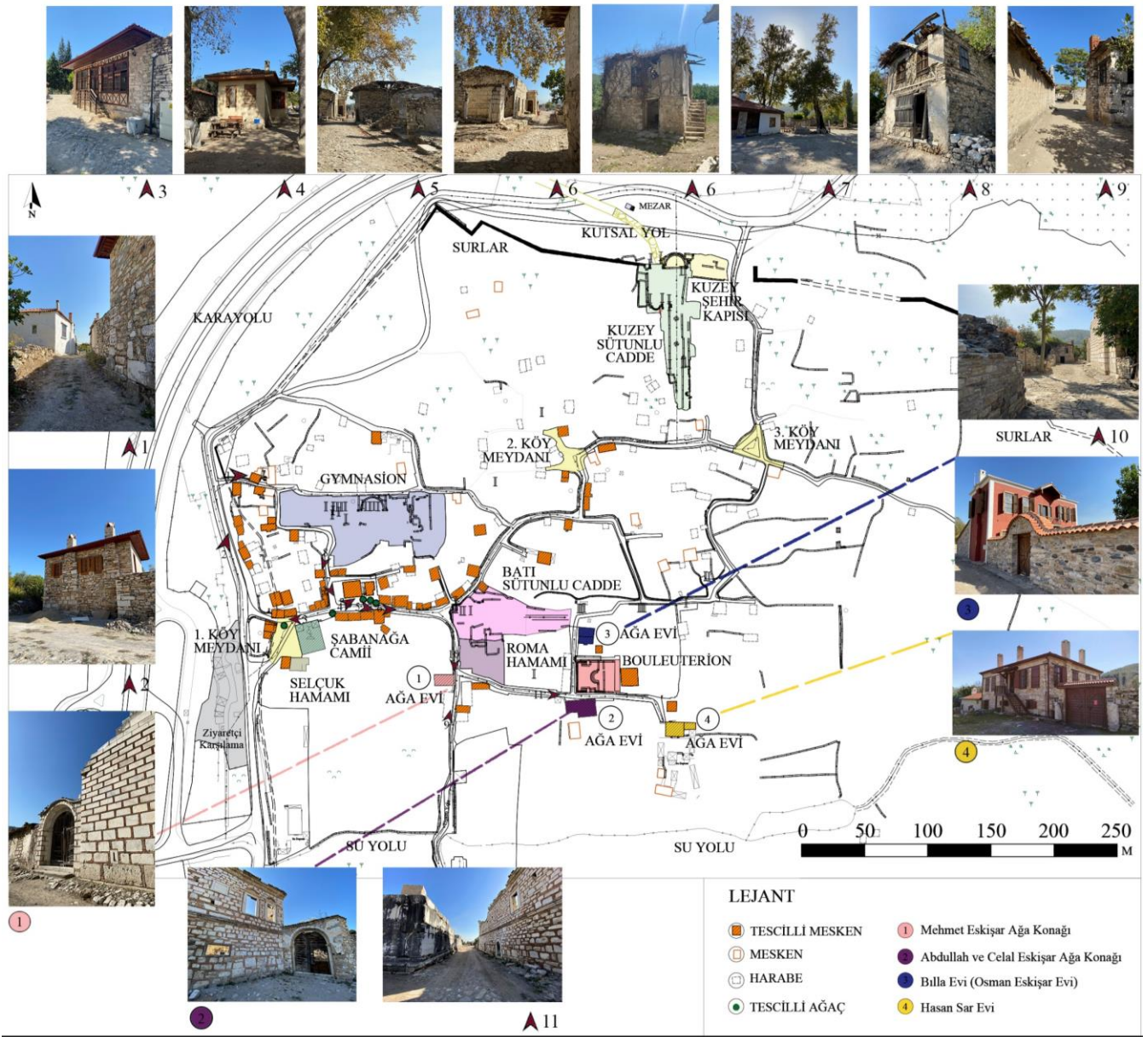
Res. 86. Meydan ve Osmanlı Taş Döşemeli Zemin (Yazarın Arşivinden, 28.10.22)

- **Yapılar / Binalar**

Sokak ve cadde akslarının ayrıldığı veya birleştiği sınırların belirlenmesinde temel oluşturan binalar yapıldıkları dönemin ve toplumun, yaşam biçimini ve tercih edilen mimari anlayışını yansıtmaktadır. Her dönemin kendi teknik olanakları ve gereksinimleri ile şekillenen fonksiyonel alanlar, bütünüyle kente bir kimlik kazandırmakta veya var olan kimliği zaman içerisinde değiştirmekte veya etkilemektedir.

Geçmişten günümüze kadar olan süreçte farklı yapıları bünyesinde barındıran Stratonikeia Antik Kenti – Eskihişar Köyü’nde, bu yapılar farklı kullanımları nedeniyle dönemler boyunca dönüştürülmüş ve değiştirilmiştir.

Bireylerin ve toplumun ihtiyacına göre şekillendiği var sayılan bu dönüşümlerin kentte bulunan yapılara olumlu ve olumsuz yansımaları olmuştur. Kentin planı üzerinden konumları belirtilen günümüzdeki binaların görünümüleri aşağıdaki gibidir (Bkz. Plan 3.).

Plan 3. Stratonikeia-Eskihisar Kent Planı ve Binalar (Yazar Tarafından Oluşturulmuştur)

(Yatağan Belediyesi, Koruma Amaçlı İmar Planı Yazar Tarafından Altlık Olarak Kullanılmıştır) (Fotoğraflar Yazarın Arşivindendir)

Kent günümüzde de izlenebildiği üzere Antik Çağdan Cumhuriyet Dönemine kadar olan var olan yapısal değişimi bünyesinde barındırmaktadır. Antik dönemde önemli inşaların görüldüğü büyük ölçekli yapıları bünyesinde barındıran kentte, sonraki dönemlerde çeşitli faktörlerin de etkisiyle minimal bir yapılanmaya gidilmiştir (Bkz. Plan 3.).

Kentin küçüldüğü ve sınırlarının daraldığı zamanlarda sadece toplumun ihtiyacını karşılayacak yapılar yapılmıştır. Özellikle kentteki Beylik, Osmanlı, Cumhuriyet Dönemlerine ait olan yaşam alanlarının benzer özellikleri, sebebiyle toplum ve gereksinimlere göre oluşturuldukları net bir şekilde anlaşılmaktadır (Bkz. Plan 3.).

Yıkılan, bozulan veya dönüşen antik mimari yapıların kalıntılarının zaman içerisinde, özellikle Beylikler Döneminde, farklı fonksiyonlardaki yapılara veya cephelere entegrasi gözlemlenmektedir, ki buna bilim çevrelerinde “devşirme” malzeme veya “spolien” kullanımı denmektedir (Bkz. Res. 87.).

Res. 87. Tuğla Malzemeli ve Mermer Blok Entegreli Cephe Görünümü (Yazarın Arşivinden, 28.10.22)

Farklı dönem yapılarında kullanılan mimari malzemelerin yerlerinin değiştirilmesi ve taşınması gibi yeniden kullanımlar kentte bulunan yapıları etkilemektedir. Devşirme malzeme, uzaklaştırıldığı özgün yapısından biraz daha eksilmeye yol açarken, yeniden kullanıldığı yapının da farklı bir karakter kazanmasına neden olmuştur. Bizans ve Selçuklu dönemlerinde de yaygın olan bu “devşirme” malzeme kullanımıyla (Kaymak, 2009), bir taraftan hazır malzeme olması nedeniyle, yeni inşaatın daha ekonomik olması amaçlanırken, bir taraftan da bu tür “antik” malzeme kullanımı bir “prestij” göstergesi gibi algılanmış olmalıdır.

Özellikle bütün ‘Ağa Evleri’nde’ (Bkz. Plan 3.), antik dönem mermer kalıntılarının, tuğla vb. malzemeler ile cephelerde tekrar kullanımı buna bir örnek teşkil etmektedir: Burada her ne kadar tüm binanın yapımında mermer kullanılmış olsa da mermer blokların antik mimarideki ince derzli uygulamalarından çok uzak, tıpkı bir moloz taş duvar örgüsü gibi, geniş derzlerle ve arası beton harcı kullanılarak uygulanmıştır. Ama yine de pencere boşluklarının düzgün çalışılmış mermer bloklarla elde edilmesine özen gösterilmiştir (Bkz. Res. 88.).

Res. 88. Abdullah ve Celal Eskişar Ağa Konağı, Cephe Görünümü (Url-40)

- **Açık Alanlar**

Açık alanlar veya kentsel boşluklar şeklinde adlandırılan alanlar, kentte insanlar tarafından üretilmiş veya doğal bir yolla oluşum göstermiş, sınırlı çerçevede düzenlenen bölgeleri kapsamaktadır. Genellikle çevresinde bulunan yapılar ile beraber gözlemlenmekte ve bir uyum içerisinde kente yansımaktadır.

İnsanların toplanma, buluşma veya kutlama gibi birçok aktivitelerine olanak sunan açık alanlar, sosyal iletişimin bir aracıdır. Kentte, birçok dönemde gereksinimler doğrultusunda şekillenen açık alanların varlığı görülmektedir.

Kuzey Şehir Kapısı, Çeşme Yapısı, Kuzey Sütunlu Cadde ve tüm bu elementler ile oluşan meydan, hem toplanma alanı ve kutlama yeri olarak hem de giriş çıkışların sağlandığı bir yapı kompleksi olarak, döneminin kent için önemli bir aksını ve açık alanını oluşturmaktadır (Bkz. Plan 2.) (Bkz. Res. 89.).

Res. 89. Kuzey Sütunlu Cadde ve Kuzey Şehir Kapısı, Çeşme Yapısı, 3d Model (Url-44)

Kentin Kuzey Şehir Kapısı, Çeşme Yapısı, Kuzey Sütunlu Cadde ve meydan günümüzde de oldukça iyi korunmuş olarak ayaktadır (Bkz. Res. 90.).

Res. 90. Kuzey Şehir Kapısı ve Meydan Restorasyon Sonrası Görünümü (Url-45)

Meydanlar; Stratonikeia Antik Kent’inde eski çağlardan günümüze gelinceye dek sürekliliğini koruyan açık alanları oluşturmuştur. Kentte uzun zaman dilimi içerisinde üç farklı alanda; 1. Köy Meydanı, 2. Köy Meydanı ve 3. Köy Meydanı olarak adlandırılan meydanlar gözlemlenmiştir (Bkz. Plan 2.). Günümüzde ise sadece 1. Köy Meydanı aktiftir.

Kentin Antik Çağlarda sahip olduğu büyük ölçekli açık alanlardan biri tiyatro yapısıdır (Bkz. Plan 2.). Tiyatro yapısının depremlerde hasar görene kadar kullanıldığı ve kent için önemli sosyal faaliyetlerin bu alanda gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

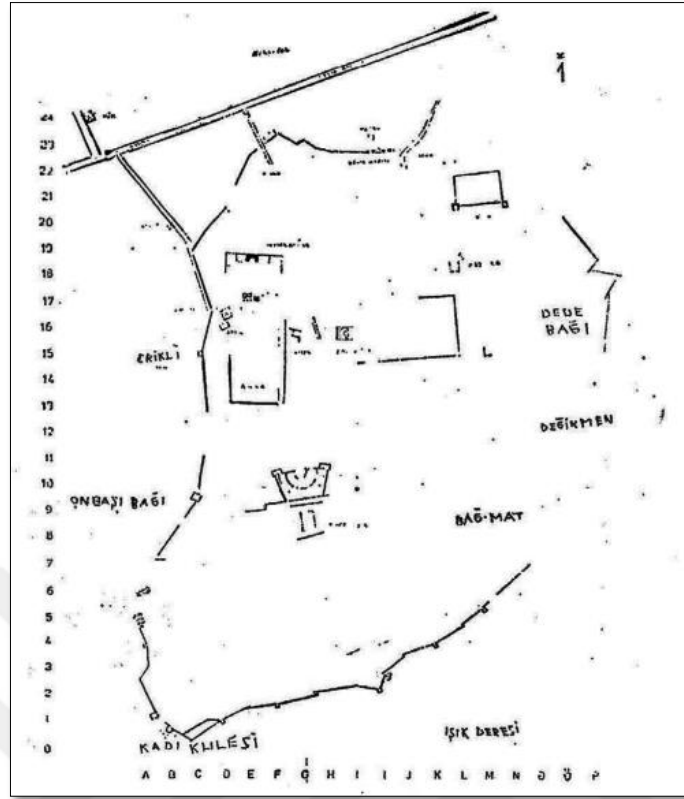
- **Sınırlar**

Kentsel ölçekte sınırlar, birleştirici değil ayırıcı bir niteliğe sahiptir. Bu ayrım çeşitli şekillerde gerçekleşmektedir. Sınırlar, sürekliliği bölen veya bir alanın bitişi veya başlangıcını gösteren özellikler bütünü olarak tanımlanabilir. Kentin ayırıcı nitelikte olan yatay veya düşey her elemanı sınır oluşturmaktadır. Bu elemanlar genellikle belirli bir oran, ölçekte ve belirli bir yükselti veya yayılım da meydana gelirler.

Stratonikeia Antik Kenti’nde ilk tespit edilen “sınırlar”ın başında sur duvarları gelmektedir. Diğer sınır niteliği taşıyan öğeler ise geçmişte var olan dere ve kent içerisinde dolaşımı anlaşılan su yollarıdır. Şu an ise kentte sadece bu su yollarının kurumuş yatakları görülmektedir (Bkz. Plan 2.).

Tarihte kentin hem korunmasında hem de giriş ve çıkışların kontrolünün sağlanmasında surların önemli rol oynamış olduğu anlaşılmaktadır. Surlar, günümüzde bir yandan kentin büyüklüğünün anlaşılmasında da etkilidir.

Kadıkulesi Tepesi’nden başlayarak kuzeye doğru şekillenen sur duvarlarının, kentin ilk çağlarında inşa edildiği ve Roma İmparatorluk Dönemi’ne kadar varlığını tümüyle korumuş olarak sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Bu sınırlar dahilindeki yerleşimin devamlılığı ise, Beylikler Dönemine kadar sürdürülmüştür. İlk kent planında da gösterilen sur duvarları; kent için sınırlayıcı ve kentin büyüklüğünün algılanmasına yardımcı niteliktedir (Bkz. Res. 91.) (Bkz. Plan 1. & 2.).

Res. 91. Stratonikeia Antik Kent ve Sur Planı (Tirpan, 1990)

b. Stratonikeia Antik Kenti'nin Sembolü Olmuş Elemanı Ölçeğinde İrdelenmesi

Her kentte herkes tarafından kolaylıkla algılanan, orada bulunmayan veya orada yaşamayanlar için bile fikir oluşturulabilecek ölçüde değere sahip mimari veya mimari olmayan etmenler bulunmaktadır. Bu etmenler, bir kenti diğerlerinden ayırıcı ve farklılaştırıcı özellikleri barındırmaktadırlar.

Birçok etmenin bir araya gelmesi ile de bir sembol karakteri oluşur. Genellikle kent içindeki yer, yön kavramları ile tanımlamalar bu semboller sayesinde daha kolay algılanabilmekte ve bir işaret ögesi niteliği taşımaktadırlar.

Stratonikeia'da çevre yerleşim alanları tarafından bilinen, fiziksel olarak kolaylıkla fark edilebilen, dönemin en büyük ölçekli, M.Ö. 166 yılında inşa edilen, gladyatörlerin eğitim aldıkları ve çeşitli müsabakalar düzenledikleri yer olan Gymnasium yapısı bulunmaktadır (Bkz. Plan 2.) (Bkz. Res. 92.).

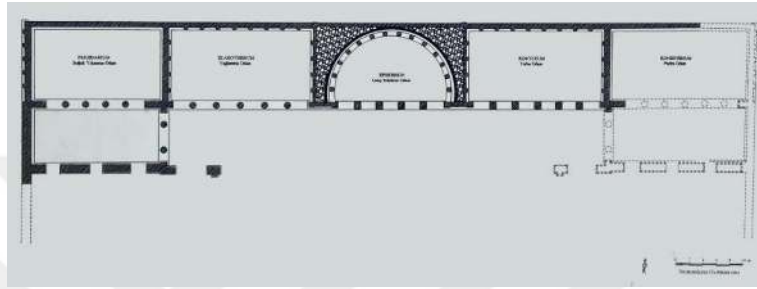
Res. 92. Gymnasium, Üsten Görünüm (Url-45)

M.S. 2. yüzyıl sonları ve M.S. 3. yüzyıl başında oldukça popüler olan gladyatör karşılaşmaları Stratonikeia ve çevresinde de ilgi görmüştür. Çeşitli kategorilere göre sınıflandırılan gladyatörlerin öldüklerinde kendi kentlerindeki nekropollere gömüldükleri bilinmektedir. Gladyatörlerin hikâyeleri, bağlı oldukları sınıfları ve başarıları mezarlarının başlarına dikilen stellere (mezar taşı), yazıtlarla veya bezemelerle betimlenmektedirler (Bkz. Res. 93.).

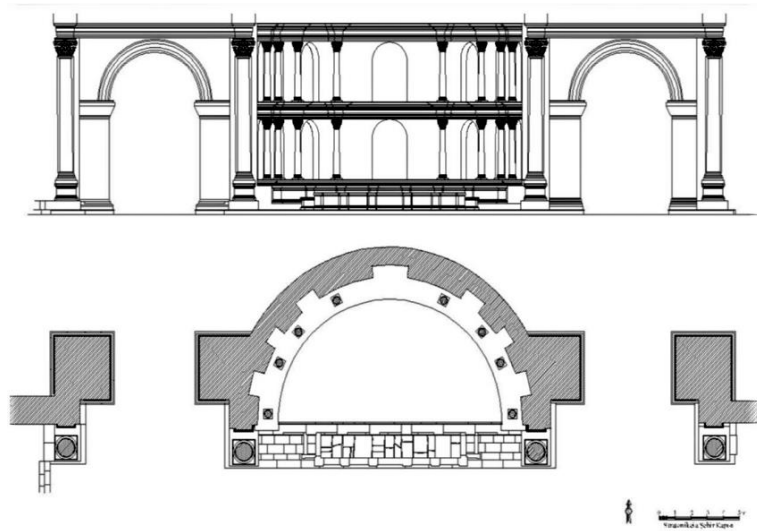
Res. 93. Stratonikeia, Gladyatör Yazıtları (Aydaş, 2006)

Döneminde herkes tarafından bilinen, çevre bölgelerde anılan Gymnasion'un ve gladyatörlerin, kentin tanınmasında etkili olduğu bilinmektedir. Kentin gladyatörleri ile anılmasında büyük bir katkısı olan Gymnasium, aynı zamanda kentin eğitim alanında ilerlemesine de katkı sağlamıştır. Oldukça devasa boyutlarda olan Gymnasion'un henüz sadece kuzey kısmındaki mekanlarının bir kısmı açığa çıkarılmıştır ve plan rölövesi olarak tespit edilmiş, belgelenmiştir (Bkz. Res. 94.).

Res. 94. Gymnasium Planı (Url-39)

Bir diğer, fiziksel olarak bilinen ve herkes tarafından nirengi noktası olarak değerlendirilen yapı ise Kuzey Şehir Kapısı ve Çeşme yapısıdır (Bkz. Plan 2.). Kutsal Yolu başlangıcını oluşturduğu öne sürülen kapı, sur duvarında yer alan kapıların en önemlisi olarak değerlendirilmektedir (Bkz. Res. 95.).

Res. 95. Kuzey Şehir Kapısı, Çeşme Yapısı, Plan ve Görünümü (Url-39)

Kapı kent için ulaşım aksı sağladığından dolayı kentteki yaşayanlar ve çevredeki yerleşim tarafından kolaylıkla bilinen bir mimari eserdir. Yapının, kolay algılanabilir ölçülere sahip olması ve zamanının gösterişli törenlerine dekor oluşturması kent için yapıyı daha sembolik bir düzeye ulaştırmıştır (Bkz. Res. 96.). Kapı, aynı zamanda kent merkezine yönelimi ve meydan oluşumu sayesinde sosyal bir alan da barındırmaktaydı.

Res. 96. Kuzey Şehir Kapısı ve Çeşme Yapısı, 3d Model (Url-44)

c. Stratonikeia Antik Kenti İçin Biçimsel Kimlik İrdelemesi

Kentler, süreç içinde zorunlu veya isteğe bağlı olarak pek çok nedenle değişim geçirirler. Çoğu zaman kendi doğal çevresine bağlı olarak orada yaşayan bireyler ve oluşturdukları toplum sebebiyle kentler değişir. Bazense bu durum tasarımcılar, mimarlar vb. gibi kişiler tarafından bir geometrik forma uygun biçimde şekillenir.

Genellikle belirli bir forma tabi tutularak gelişen kentlerdeki mimari yapıların işlevleri ne olursa olsun bu göz ardı edilmekte ve kent belirlenen geometrik form üzerinden biçimlenmektedir. Biçimin önceden belirlendiği çeşitli geometrik formlara ve adlara sahip olan kentler, diğerlerinden farklılaşmakta ve bu durum kente kimlik kazandırmaktadır.

Stratonikeia Antik Kentinde, M.Ö. 4. yüzyılda tasarlanan yapıların inşası ve düzenlemeleri ızgara plan (Hippodamian plan) biçimine uygun şekilde başlatılmıştır. Bu durum, kentteki caddelerin planlamasında ve düzeninde de gözlemlenmektedir (Bkz. Plan 2.).

Kente giriş ve çıkışların meydanlara bağlandığı akslar ızgara planının bir parçası durumundadır. Kentte bulunan kuzey-güney ve doğu-batı ana caddelerinin korunduğu gözlemlenmektedir. Kentin sınırları ve kentte yer alan önemli fonksiyonların anlaşılabilirliği bu plan sayesinde kolaylaşmaktadır (Bkz. Plan 2.).

Günümüzde ise kentte değişen fonksiyonel yapılar ile birlikte farklılaşan ve başkalaşan akslar nedeniyle kentin geçmişindeki ızgara plan sistemi yapılan arkeolojik kazılar sonucu ancak belirli seviyede algılanmaktadır.

2.2. Tarihsel Kimlik İrdelemesi

Tarih zaman içerisinde gelişen, değişen ve insan davranışlarıyla biçimlenen ortak değerlerin inşası olarak uzun bir süreci kapsamaktadır. Her insanın doğumundan başlayan ve büyümesiyle devam eden bir geçmişi olduğu gibi kentlerde oluşumundan itibaren, değişim veya dönüşüm ile gelişen bir sürece yani geçmişe sahiptir. Bu süreç geçmişin nasıl biçimlendiği hakkında bilgi sunarken, geleceğe ne şekilde aktarılacağına dair ipuçları vermektedir.

Kentlerin geçmişleri, tarihsel süreç boyunca birey ve toplumların o alanda bıraktıkları fiziksel ve toplumsal olgulardan oluşmaktadır. Geçmiş ile elde edilen tarihsel olguların geleceğe aktarım düzeyi kentleri birbirinden ayırmakta ve kente tarihsel kimlik kazandırmaktadır.

Stratonikeia Antik Kenti geçmişte su kaynakları çevresinde oluşmuş ve gelişmiştir. Kentin ilk yerleşiminin burada kurulmuş olması ve bu kaynakların etrafında gelişmiş olması geçmişin kente önemli bir aktarımı olarak değerlendirilebilir.

Kentin, zaman içerisinde etkisini kaybetmiş olsa bile, bir zamanlar siyasi anlamda güçlü konumda olması önemli yapılara kavuşmasına ve önemli kültürlere ev sahipliği yapmış olmasına olanak sağlamıştır. Toplumsal işlevlerin zamanla diğer toplumsal oluşumlara aktarıldığı, ancak bu aktarımın giderek zayıfladığı hatta yok olduğu gözlemlenebilmektedir.

Kentin, varlığı neredeyse kuruluşundan itibaren tespit edilebilen sur duvarlarının veya kapılarının gelecekteki dönemlerde işlevlerini yitirdiği ve kentte düzenlenen çoğu ritüel, tören veya kutlamaların zaman içerisinde yok olduğu bilinmektedir.

Bu aktarımın azalması farklı toplumsal oluşumlar ile birlikte kentteki yapılanmaya da etki etmektedir. Kentte tarihsel süreç içerisinde; toplumsal değişimler, doğal afetler, dini inançlar, yönetim biçimleri, işlevsel değişimler ile pek çok yapının gelişim veya dönüşümünü de etkilenmiştir. Tüm bunlara rağmen kent geçmişin izlerini hala bünyesinde barındırmakta ve her dönemin izlerinin kente yansıtılmış olduğuna şahitlik edilebilmektedir.

2.3. Toplumsal Kimlik İrdelemesi

Birey ve toplum bileşenleri, toplumsal yapıyı meydana getirmektedirler. Her bireyin kendine özgü kimliği olduğu gibi toplumsal yapının da bir kimliği vardır. Bu kimlik belirli birey ve toplum kimliklerinin birleşimi ile ortaya çıkan bir kimlik olarak tanımlanmakta ve yaşam şekli, ilişkiler ve iş birliği temellerine dayanmaktadır.

Her birey bir grubun elemanı olmakta ve gruplar da toplumu meydana getirmektedirler. Toplumsal yapının oluşmasındaki en derin etkenlerden biri insanın toplumsal bir varlık olması ve yalnız yaşayamaması gerçeğidir. Her insan, kendi kimliğini orada bulunan kimlikler ile birleştirerek kente yansıtmaktadır.

Toplumsal yapıyı oluşturan bireylerin kimliklerinin benzemesi ise tesadüf olmamaktadır. Aynı yerde yetişen ve aynı toplumda gelişen her birey birbirleri ile zaman içerisinde benzer niteliklere sahip olmaktadır. Bu durum her kent için özelleşmekte, ayrılmakta ve kimlik bu şekilde oluşmaktadır.

Çalışma kapsamında, Stratonikeia Antik Kenti'nin toplumsal kimlik bileşenleri; 'Sosyo-Kültürel Kimlik ve Sosyo-Ekonomik Kimlik' olarak iki başlık altında analiz edilmiştir.

➤ Sosyo-Kültürel Kimlik İrdelemesi

Sosyo-kültürel kimlik içinde kurumsal yapı, demografik yapı ve kültürel yapı öğelerini barındırmakta, kimliğe bu öğeler ve bileşenleri ile etki etmektedir. Sosyo-kültürel kimlik oluşumu, zaman içerisinde nesilden nesile aktarılan yaşamsal deneyimler, tecrübeler, inançlar, alışkanlıklar, sanat düzeyi, zevkler, öğrenimler vb. birçok olgulardan meydana gelmektedir. Bu olgular ya da etmenler kentlerde, uzun bir zaman diliminde oluşmakta ve aktarılmaktadır. Bu özgün durum aktarımları ise o toplumsal yapıyı tanımlamakta ve kimlik kazandırmaktadır.

Stratonikeia Antik Kenti antik çağdan günümüze kadar çok fazla dönemsel ve dolayısıyla toplumsal değişim geçirmiştir. Bu durumda sosyo-kültürel yönden kentin sahip olduğu çoğu somut ve soyut olgunun farklılaşmasına etki etmiştir.

Kent için önemli bir konuma sahip Kutsal Yol olarak adlandırılan yolun antik çağda toplumsal bir önem gördüğü açık ve nettir. Yol, Stratonikeia ve Lagina Hekate Kutsal Alanı'nı birbirine bağlamaktadır (Bkz. Res. 97.). Kuzey Şehir Kapısı ve nekropollerle bağlantısı nedeniyle yapıldığı dönemde özel bir değer görmüştür. Kutsal Yol kentteki önemli şenliklerde, kutlamalarda, törenlerde ve bayramlarda geçit niteliği ile ev sahipliği yapmıştır (Bkz. Plan 2.).

Res. 97. Stratonikeia ve Lagina Arasındaki Kutsal Yol (Url-39)

Antik dönemde, Stratonikeia ve Lagina Hekate Kutsal Alanı'nda gerçekleşen kutlamalar, şenlikler, etkinlikler, ritüeller ve törenler sayesinde hem kentte yaşayanlara hem de orada bulunanlara para ve yiyecekler dağıtılmış. Bu durum toplumsal olarak kutsal alanın daha değerli görülmesinde etkili olmuştur. Ayrıca ritüellerin, Lagina Hekate Tapınağı ve bulunduğu kutsal alanın siyasi yönetim olarak Stratonikeia'ya bağlı olduğunu gösterdiği düşünülmektedir (Url-39).

Stratonikeia Antik Kenti birçok kültüre ev sahipliği yapmıştır. Her dönem kent, çeşitli kültürler ışığında farklı oluşumlar meydana getirmiştir. Arkeolojik kazı çalışmalarında ortaya çıkan pek çok kanıt da bu kültür çeşitliliğini yansıtmaktadır.

Kent, tarihsel süreç içerisinde her toplumsal oluşumdan etkilenmiş haliyle günümüze yansımıştır. Beylikler Döneminde şekillenmeye başlayan 1. Köy meydanı ve Selçuk Hamamı bu etkiyi kanıtlar niteliktedir. Meydanda çeşitli işlevsel mekanların oluşumu ve bu oluşumların belirli bir alanda şekillenmeye başlaması toplumun gereksinimleri, deneyimleri ve alışkanlıkları doğrultusunda ortaya çıkmaya başlamıştır.

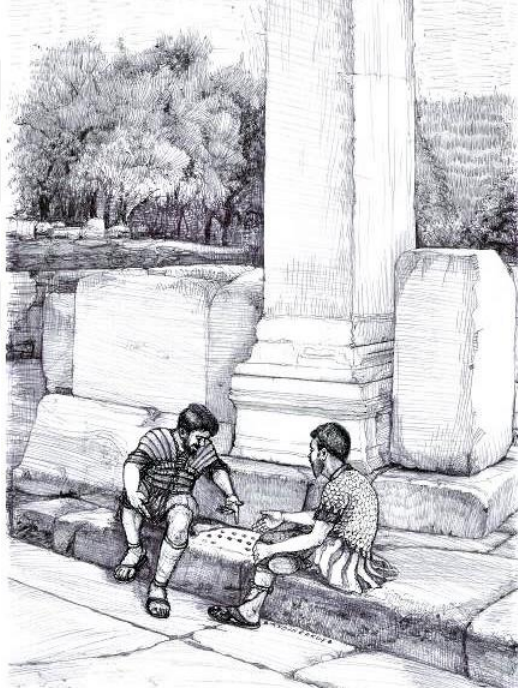
Örneğin; tiyatro terasında Augustus Kutsal Alanı'nda konumlanan tapınak (Bkz. Plan 2.) ve 1. Köy meydanındaki Osmanlı Dönemi Şaban Ağa Camii (Bkz. Plan 2.) toplumun inanç sistemi ile oluşan gereksinimini dönemsel olarak karşılar niteliktedirler (Bkz. Res. 98.).

Res. 98. Şaban Ağa Camii ve 1. Köy Meydanı (Yazarın Arşivinden, 28.10.22)

Kentte özellikle meydan ve çevresi yapılarının toplumsal olarak daha fazla tercih edildiği anlaşılmaktadır. İnsanların kentte beraber vakit geçirebileceği alanlar oluşturması gibi aktivite ve iletişim araçlarının da olması kaçınılmazdır. Bu bağlamda kentte yapılan çalışmalar sonucunda da elde edilen grafitler ve oyun tablaları kentteki sosyal yaşantıya ilişkin bilgiler içermekte ve kanıt oluşturmaktadırlar.

Antik kentte arkeolojik kazılar sonucu dört yüzü aşkın grafiti tespit edilmiş ve bunun yanında iki yüze yakında oyun tablaları ortaya çıkarılmıştır. Kentte; *mankala*, *ludus*, *latrunculorum*, *üçtaş*, *dokuztaş*, *diodecim*, *scriptorum*, *kirkat* gibi oyun ve tablaları tespit edilmiştir (Bkz. Res. 99.).

Res. 99. Kuzey Sütunlu Caddedeki Paye, Mankala Oynayanlar (A. Erkuş) (Url-39)

➤ Sosyo-Ekonomik Kimlik İrdelemesi

Kentin sahip olduğu toplum gereksinimleri ile ekonomik durumu arasında bir ilişki söz konusudur. Tarihsel süreç içerisinde kentler farklı ekonomik işlev ve doğrultulardan var olmaktadır. Kentteki ekonomi ve işlev kentin özgünlüğünü ve kente verilen önemi artıran niteliklere sahip olarak kentlerin birbirlerinden ayırt edilmesinde etkili olmaktadır.

Ekonomi ile ilişkili olan her farklılık kente, mekânsal, politik ve toplumsal açıdan yansımakta ve bunlarla etkileşim halinde değişmektedir. Süreç içinde her kent birbirinden ekonomik anlamda farklılaşan dönemlere ev sahipliği yapmakta, bu farklılaşma kentteki işlev ve yapı çeşitliliğine yansımaktadır.

Stratonikeia Antik Kentinde, M.S. 301 yıllarına ait ve döneminin ekonomik anlamda en önemli atılımlardan biri varsayılan Bouleuterion'un (Bkz. Plan 2.) kuzey antasında, Diocletianus Tavan Fiyat Listesi olarak adlandırılan, Latince bir yazıt bulunmaktadır. Yazıt, Bouleuterionun kuzey duvarı dış cephesinde, doğudan başlayarak batıya doğru ilerlemektedir. Yazıt o dönemde, Stratonikeia'da satılan ürün fiyatlarını, verilen çeşitli hizmet bedellerini ve ticari hayat ile ilgili düzenlemeleri içermektedir (Söğüt, 2010).

Diocletianus Tavan Fiyat Listesi yazıtı sayesinde dönemindeki kent içerisinde gerçekleşen ticari ilişkileri kuvvetlendirme ve kontrol altında tutma hedeflenmiş olduğu görülmektedir (Söğüt, 2010). Yazıt muhtemelen enflasyonu önleyici bir role de sahipti. Kentte bulunan arkeolojik bulgular da bu yazıtı destekler nitelikte ve toplumun yönetim ilişkilerini göstermektedirler (Bkz. Res. 100.).

Res. 100. Bouleuterion, Dış Cephe Duvarı ve Merdivenler (Url-41)

3. DEĞERLENDİRME

Stratonikeia Antik Kenti – Eskihsar Köyü’nün, kurulduğu zamandan günümüze ulaşınca dek geçen zaman diliminde evrimler geçirerek biçimlenmiş ve değişmiş olduğu görülmektedir. Kentin, her dönem yeni oluşumlar ile birlikte hem somut hem de soyut anlamda dönüşümler geçirdiği anlaşılmaktadır. Bu dönüşümler kentin oluşumundan itibaren süregelen, katmanları meydana getirmektedir. Kentin katmanlaşmış yapısı ele alındığında, her dönem için değişen; uygarlık, mimari yaklaşım, yönetim biçimi, yaşam tarzı, inanç, kültürel yaklaşımlar vb. gibi etmenlerden söz edilebilmektedir.

Her dönem kendi toplumsal ve fiziksel oluşumunu kente yansıtmıştır. Bu yansıtma, kimi zaman geçmiş dönemlerden kalan izleri koruyarak, kimi zaman bozarak, kimi zaman üzerine ekleyerek kente aktarılmış, kimi zaman da tamamen yok edilmiştir. Stratonikeia Antik Kenti – Eskihsar Köyü’nün tarihsel süreçteki yerleşimlerine ait izleri taşıdığı özellikle arkeolojik kazılardan sonra daha net olarak gün yüzüne çıkmaktadır. Kentin, uzun bir süreçte meydana getirdiği katmanların ayrımı ve daha nitelikli çözümlenmesi bu sayede daha kolaylaşmakta ve çalışma kapsamında aktarılmaktadır.

İlk Eskihsar Köyüne ait bir mahalle ile varlığını sürdüren antik kentte günümüzde, arkeolojik kazı çalışmalarına halen devam edilmektedir. Bu çalışmalarda elde edilen veriler, kentin sahip olduğu katmanları en belirgin şekilde ve nitelikte yansıtmaktadırlar. Kent, tarihten kopup gelen yapısı, her dönem değişmiş ve dönüşmüş oluşumları ile birlikte varlığını sürdürmektedir. Kentte tarihsel süreç içerisinde var olan her yeni oluşum, dönemine ait izleri barındırırken, aynı zamanda diğer kentlerden farklılaştırmaktadır. Her yeni dönem ve her yeni süreç kentteki katmanlaşmış yapıyı oluşturduğu gibi kentin sahip olduğu veya olmaya çalıştığı kimlik oluşumlarını da etkilemektedir.

Stratonikeia Antik Kenti, çalışmada irdelenen kentsel kimlik faktörleri; fiziksel kimlik, tarihsel kimlik, toplumsal kimlik olarak üç ana başlık ve alt başlıkları dahilinde analiz edilmiştir (Bkz. Plan 2.). Kentin M.Ö. 2. yüzyıldan itibaren kentsel kimlik faktörleri etkisinde dönüşen veya yok olan kimlik oluşumları tespit edilmiştir.

Kentin, M.Ö. 2. yüzyıla dayanan yerleşim yerinde kuruluşundan itibaren her dönem daha kuzeye ve düzlük bir alana yayılımı gerçekleşmiştir. Bu yayılım çanak formunda olup Kadıkulesi Tepesinden kuzeye doğru gerçekleşmiş ve geçmişten günümüze bu alan kullanımı görülmüştür. Ayrıca dere yataklarının ve su yollarının geçmişteki bu yayılıma etki ettiği anlaşılmıştır (Bkz. Plan 2.).

Kentin geçmişten günümüze kadar olan her dönem ve süreçte sahip çıktığı doğal bitki örtüsünü yüz yıllık zeytin ağaçları ve tescilli çınar ağaçları kanıtlar niteliktedir (Bkz. Plan 1.).

Stratonikeia özellikle Roma İmparatorluk Döneminden, çok fazla önemli yapıların ve sütunlu caddelerin kalıntılarına sahiptir. Antik Çağda sütunlu caddelerin önemli aksları meydana getirdiği ve ara yolların da bu akslar baz alınarak oluşturulduğu anlaşılmıştır. Kuzey ve Batı olmak üzere adlandırılan iki ana aksın geçmişte önemli olay ve kişilere ev sahipliği yaparak döneminin gözde akslarını oluşturdukları düşünülmektedir (Bkz. Plan 2.). Fakat kentte M.S. 365 yılındaki depremden sonra yaşanan olumsuzluklar sebebiyle yıkıldığı, kullanılmadığı ve günümüze kadar taşınmadığı görülmüştür.

Her dönemin kendi gereksinimleri doğrultusunda ürettiği yapılarla veya doğal çevreyi şekillendirmek yoluyla izlerini kente bırakmış olduğu bilinmektedir. Bu izler kentte yaşanan depremler veya çeşitli diğer afetler nedeniyle değişime ve evrime uğramıştır. Mermer kenti olarak anılan şehrin yıkılan, bozulan veya yok olan yapıları da bu afetlerden etkilenmiştir.

Çoğu mermer bloklardan oluşan yapıların, her yeni dönem ile mimari elemanlarının yerlerinin ve biçimlerinin değişikliğe uğramış olduğu kentte devşirme yapılar görülmektedir. Kentin, farklı mimari malzemelerin birleşiminden oluşturduğu yapılar ile zoraki bir evrim sürecine, ya da dönüşüme geçiş yapmış olduğu anlaşılmaktadır.

Kentin sahip olduğu öncelikle M.Ö. 2. ve 3. yüzyıldaki önemli yapılarının yanı sıra Beylikler Dönemi ve sonrasına tarihlenen köy oluşumu da dikkat çekmiştir. Yaklaşık olarak 18. yüzyıldan sonraki dönemlerde gerçekleşen yapılaşma daha fazla iki katlı evler, mahalle, sokak ve meydan şeklinde gerçekleşmiş olduğu anlaşılmıştır.

Beylikler Dönemi ve sonrasında kentte Selçuk Hamamı, Şaban Ağa Camii, kahvehane, fırın, köy odası, terzihane, kasap, tütün deposu, çeşme ve bakkal gibi farklı mesleklere ait mekan kalıntılarından oluşan 1. Köy meydanı halen görülmektedir. Kentte 68 tanesi tescilli olmak üzere toplam 84 adet mesken bulunmaktadır (Bkz. Plan 2.). Ayrıca halen antik kent içindeki evinde oturan aileler vardır.

Kenttin geçmişteki dönemlerde daha fazla nüfusa sahip olduğu kullanılan yapılardan, yollardan ve açık alanlarından anlaşılmaktadır. Özellikle Roma ve Augustus Dönemine tarihlenen açık alan kullanımlarının Kuzey Şehir Kapısı, çeşme yapısı ve Kuzey Sütunlu Caddenin oluşturduğu meydan önemli bir odak noktasını oluşturmuştur (Bkz. Plan 2.). Yapım tarihi M.Ö. 4. yüzyıl tahmin edilen meydan, daha sonraki yıllarda değişim geçirmiştir. M.S. 139 ve M.S. 365 yılına tarihlenen depremlerde fazlasıyla hasar alarak tekrar planlanıp inşa edildiği fakat sonraki dönemlerde kullanılmadığı görülmüştür. Augustus Dönemine tarihlen tiyatronun da kentte bulunanların ve diğer kentlerden gelenlerin buluşma noktasını oluşturduğu ve aynı depremde kullanımına son verildiği anlaşılmıştır.

Günümüze aktif olarak 1. Köy meydanı görülse de 2. ve 3. Köy meydanlarının da varlığı gözlemlenmektedir (Bkz. Plan 2.). Her dönemde değişen gereksinimlere uygun işlevsel oluşumlar meydana getirilmiş olan kentte üç farklı kent merkezi oluşturulmuştur. Farklı zamanlarda oluşturulmuş olduğu tahmin edilen bu kent merkezlerinin ortak noktaları ise her birinin de meydan niteliklerine ve fonksiyonlara sahip olmalarıdır. Kentte, sosyal iletişimin kuvvetli olduğu kent meydanları, çevre yapıları ve kent aksları geçmiş dönemlerin izlerini yansıtmaktadırlar.

İkinci yerleşim yerine göçle birlikte, eski kent merkezindeki yoğunluk giderek azalmış ve kullanım alanı daralmıştır. 13. yüzyıldan sonraki dönemde sadece 1 meydanın ve çevresindeki sınırlı alanın kullanımı söz konusu olmuştur. Günümüzde de 1. Köy meydanı olarak adlandırılan bu alan restorasyon sonrasında çevresindeki birkaç ticari ve sivil yapı ile birlikte kullanılmaktadır (Bkz. Plan 2.).

Kent için sınır niteliği taşıyan surların, Geç Klasik Dönem ve Hellenistik Dönemde aynı şekilde devam ettiği hatta Roma İmparatorluk Döneminde de aynı duvarların sağlam bir şekilde var olduğu kalıntılarla anlaşılmıştır. Surlar çerçevesinde yayılımı gerçekleşen kentin, Beylikler Dönemi'nde ve daha sonraki dönemlerde artık belirgin bir sınır oluşturmadığı ve kalıntılarının bazı kısımlarda okunabildiği görülmüştür (Bkz. Plan 2.).

Ayrıca geçmişteki var olan dereler ve kentin içerisinden geçen su yollarının da net bir şekilde ayırım oluşturarak yerleşimi belirgin ölçüde etkilediği anlaşılmıştır. Dere ve su yolları günümüzde kurumuş yatakları ile görülmektedir (Bkz. Plan 2.).

Tarihsel dönemde kentin tanınmasında ve çevre bölgeler tarafından uğrak bir yerleşim alanı olmasında Gymnasion'un etkisi olmuştur. Yapımı, M.Ö. 2. yüzyılın 2. çeyreğine tarihlenen yapıya daha sonraki dönemlerde de ekler yapılmıştır. İzleri günümüzdeki yerleşimde de net olarak takip edilebilen Gymnasion ve gladyatörler kent için döneminin en sembolik yapısı olmuştur. Öyle ki kent günümüzde dahi Gladyatörler kenti olarak tanınmaktadır (Bkz. Plan 2.).

Antik dönemde kentin tanınması ve bilinmesinde önemli rol oynayan bir diğer yapı ise kentin kuzey suru üzerinde bulunan Kuzey Şehir Kapısı'dır. Kapı antik dönemde önemli bir birleşim noktasını oluşturarak aynı zamanda kentte giriş çıkışların kontrol edilmesini de sağlamıştır (Bkz. Plan 2.).

Gymnasion ve Kuzey Şehir Kapısı'nın M.S. 7. yüzyıl sonrasında kullanımlarının devam etmediği anlaşılmış günümüzde ise sadece belirli ölçüde kalıntıları kalmıştır.

Kentin Hellenistik Dönemde tasarlanan ızgara plan şeması, Roma Dönemi ile daha organize bir biçimde düzenlenmiştir. Fakat zamanla bu Hippodamus planı kaybolmuş, son yıllarda gerçekleştirilen arkeolojik kazı çalışmaları ile yer yer görünür kılınmıştır. Kentin sahip olduğu önemli akslar arasında yer alan, Batı Sütunlu Cadde ve Kuzey Sütunlu Cadde de bu ızgara plan şemasına uygun olarak inşa edilmiştir (Bkz. Plan 2.). Özellikle Beylikler Dönemi ile başlayan ve Osmanlı Dönemi ile devam eden değişimler sırasında çeşitli mekânsal oluşumlar sebebiyle farklılaşan aksların eklendiği kentte, Hippodamus plan şemasına bağlı kalınmamış ya da artık takip edilmemiştir denebilir (Bkz. Plan 2.).

Stratonikeia Antik Kenti, uzun bir geçmişe sahip olan, gelişen ve değişen bir yerleşim alanı sergilemektedir. Tarihsel olgulara bağlı olarak çeşitli dönüşümler geçirmiştir. Kentteki her yeni dönem kent için farklı toplumsal oluşumları, inançları ve mimari tarzları doğurmuştur.

Kentin M.Ö. 2 yüzyıla dayanan tören, kutlama ve inançlarına uygun şekilde gerçekleşen çeşitli ritüellerin süreç içerisinde diğer dönemlere aktarılamama sebebi toplumsal, inançsal, kültürel değişimin ve gereksinimlerin farklılaşmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, Augustus Kutsal Alanı ve tapınağının Augustus Döneminde aktif kullanıldığı, Roma Döneminde düzenleme geçirdiği, daha sonraki dönemlerde ise kullanılmamasının sebebi kentte bulunan toplumun inançsal değişikliğinden kaynaklıdır. Aynı şekilde Kutsal Yol'un da kullanımının sona ermesinin sebebinin toplumun inanç farklılaşmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Beylikler Döneminden sonra oluşan 1. Köy Meydanında yer alan Selçuk Hamamı, Osmanlı Dönemi ve sonrasında oluşan Şaban Ağa Camii de (Bkz. Plan 2.) sosyo-kültürel farklılardan ve toplumsal gereksinimlerden meydana gelmiştir. Bu durumun tarihsel gelişimi de etkilediği açıktır. Günümüzdeki restorasyon sonrasında ise camii ibadete hazır bir şekilde konumunu korurken, Selçuk Hamamı kentin tanıtılmasında rol oynayan bir sergi alanına dönüşmüştür.

Kentte bulunan çoğu yazıt hem dönemin toplumsal değişimini anlatmakta hem de tarihsel birer kanıt olma niteliği taşımaktadır. Örneğin, kentte bulunan Bouleuterion'nun farklı dönemlere ait hem sosyal hem de ekonomik gerçekler hakkında bilgiler içeren Yunanca, Latince ve Osmanlıca yazılmış önemli miktarda kitabeye sahip olması tarihsel ve toplumsal değişimin izlerinin okunabilmesini sağlamıştır.

Stratonikeia Antik Kenti – Eskihsar Köyü özelinde yapılan bu değerlendirmeden yola çıkılarak kentlerin sahip oldukları kimliklerin tarihsel süreç içerisinde çeşitli olumlu-olumsuz etmenlerden ve toplum, dönem farklılıkları ile birlikte oluşan her yeni oluşumundan dolayı-dolaysız etkilendiği açıktır. Bu bağlamda oluşan tarihsel süreç içerisindeki katmanlaşmanın var olan veya olacak olan kent kimliğine etkisi kanıtlanmaktadır.

SONUÇ

İnsanoğlunun değiştirme, düzenleme ve evre oluşturma çabası çok eski tarihlerden günümüze kadar ulaşmaktadır. Kentler, birey ve toplum gereksinimleri ile biçimlenen yapay çevrenin, doğal çevreye olan etkisi ile meydana gelmektedir. Kent kavramı, günümüzde pek çok olguyu içinde barındırmakta ve birçok disiplinde sözcük anlamının karşılığı aranmaktadır. Kentler oluştukları ilk zamandan itibaren birçok değişimi ve dönüşümü de bünyesinde barındırmaktadır. İşleyen ve yaşayan bir birliktelikten doğan kent, kente ait olan kavramların hepsi ile birlikte bir bütünlük oluşturmakta ve birbirleriyle bir anlam kazanmaktadır. Çalışma kapsamında oluşturulan ve belirlenen sınırlar doğrultusunda, literatür araştırması sonucunda, kent ve kente ait olan kavramsal, kuramsal çerçevenin her birbirinin birbiri ile ilişkili olduğu vurgulanmıştır.

Her kent, birbiriyle ayrıştığı özellikleri bünyesinde barındırmakta, onlarla anılmakta ve algılanmaktadır. Bütünün içinden sıyrılabilme ve fark edilebilme kimlik sayesinde gerçekleşmektedir. Her oluşumun bir kimliğinin olduğu gibi her kentin de bir kimliği bulunmaktadır. Ancak kentlerin birbirlerinden ayrışması durumunda kent kimliğinden bahsedilebilmektedir. Kent kimliği kavramı, bir kenti diğer kentlerden ayırt etmeye, bir bakıma farklılaştırmaya ve başkalaştırmaya destek olan nitelikler bütünü şeklinde tanımlanabilir. Kent, kimliğinin belirleyici olabilmesi açısından çeşitli faktörlere ihtiyaç duymaktadır. Kentleri birbirinden ayıran ve her birine özgü nitelikler kazandıran, niteliklerin oluşumunu ve gelişimini etkileyen faktörler her kent için farklılaşmaktadır.

Tarihi çevreler, dönemleri ve uygarlıkları günümüze aktaran soyut ve somut belge birikimlerinden oluşmaktadır. Yüzyıllar boyu insanların ve canlıların yaşadığı bir ortamda bıraktıkları izler ve eserler bütünü olarak meydana gelmektedir. Eski yerleşim alanları ve tarihi kentler bugünü anlamlandırmaya, tanılandırmaya yardımcı olarak görünen özellikleri ile var olmaktadırlar. Bu bağlamda da tarihi kentler; geçmişten günümüze farklı dönemlerin fiziksel, tarihsel, sosyal ve kültürel olgularını üzerinde barındırarak katmanlaşmış bir yapıyı oluşturur.

Tarihi kentlerin katmanlaşmış biçimlerinin ortaya çıkmasında en temel sayılabilecek öğeler yıllar içerisinde değişmekte ve dönüşmekte olan veya olmuş yapıları ve topografik katmanlarıdır. Tarihi kentler, farklı zaman dilimlerinin yan yana ve üst üste gelerek oluşturduğu alanlar bütünü olarak ifade edilmektedir. Bu alan bütünü oluşurken kimi zaman silerek, yıkarak ve yok ederek kimi zaman ise ekleyerek, taşıyarak ve çoğaltarak bir katmanlaşma meydana gelmektedir. Zaman içerisinde gelişen, değişen, dönüşen ve katmanlaşan kent; kendine bir geçmiş yaratmakta ve kimlik veya kimlikler oluşturmaktadır. Bu durum ise geçmişin günümüze, bugünün de yarına yansımaları veya aktarılmasını sağlamaktadır.

Bu çalışma kapsamında, kentsel kimlik faktörleri; fiziksel, tarihsel ve toplumsal kimlik ana başlıkları ve alt bileşenleri ile incelenmiş, tarihsel süreçteki mimari katmanlaşmanın kent kimliği oluşumuna etkileri ise tarihi süreç uzunluğu ve çeşitliliği ile Stratonikeia Antik Kenti – Eskişehir Köyü örneği özelinde irdelenmiştir.

Stratonikeia Antik Kenti – Eskişehir Köyü’nün kültürel mirası yaklaşık 5 bin yıllık arkeolojik mirasından yaklaşık 19. ve 20. yüzyılın mimarlık mirası örneklerine kadar uzanan geniş bir kronolojiye sahiptir. Bu geniş kronolojide oluşturulan mekânlar, doğa ve kültür birbirleriyle ilişkili olarak çok katmanlı ve çok kültürlü değerler içeren ortak bir zenginlik sunmaktadırlar.

Stratonikeia Antik Kenti – Eskişehir Köyü’nün zaman içerisinde hem değişimler hem de katmanlaşmış yapısından dolayı çok fazla kimlik arama, kazanma veya kaybetme durumuna maruz kaldığı tespit edilmiştir. Kentin günümüze gelinceye kadar yaşadığı süreçte çok sayıda hakimiyet, yönetim, mimari anlayış ve toplumsal değişime uğradığı bundan dolayı da çok dengeli bir durumda kalamadığı saptanmıştır. Bu durum bir yandan kentte oluşan katmanlaşmaya ve değişime neden olurken diğer yandan var olan kimliğinde katmanlaşmasına ve değişimine sebep olmuştur.

Stratonikeia Antik Kenti – Eskişehir Köyü her döneminde ayrı bir niteliği, kendisine has olan özelliği ile dikkat çekmiştir. Her dönemin kendisiyle beraber getirdiği yenilikler olumlu veya olumsuz olarak var olan katmanlara yansımıştır. Bu yansıma kentte bulunan izlerde kendisini göstermektedir.

Ayrışımın hiç kolay olmadığı katmanlaşma sürecinin bir bütün halinde gözlemlenmesi de kimlik açısından oldukça önemli bir durum teşkil etmektedir.

Katmanların ayrışımı yapılırken aynı zamanda mevcut kimliklerinin veya kaybolan kimliklerinin de belirli ölçülerde anlam ve ayrım kazanımı önemlidir.

Stratonikeia Antik Kenti – Eskihsar Köyü, uzun bir zaman diliminde çok sayıda değişim ve dönüşümünden etkilenerek günümüze ulaşmıştır. Bu değişim ve dönüşümler birçok açıdan kenti etkilemiştir. Geçmişten günümüze kadar olan süreçte kent farklı yapıları bünyesinde barındırmış, dönüştürmüş ve farklı kullanımları ile dönemler boyunca değiştirmiş olduğu tez çalışmasında aktarılmıştır. Birey ve toplumun ihtiyacına göre şekillendiği kabul görülen bu dönüşüm kente olumlu veya olumsuz bir biçimde yansımıştır.

Çok katmanlı ve çok kültürlü değerler kentin günümüzdeki kimliğinde belirleyici olacak kadar etkili olmuştur. Yerleşimin tarihsel süreci ve yaşanmışlıkları değerlendirildiğinde hem fiziksel hem de kültürel alanlarda kopukluklar olduğu da tespit edilmiştir. Örneğin, yerleşimin üç adet olarak en yüksek sayıya ulaşmış olan meydanlarının günümüzde bir adet olarak varlığını sürdürmesi kimlik açısından bir daralmayı da birlikte getirmiştir. Yine bu meydanların şahitlik ettiği ritüeller, Gymnasion’da gerçekleşmiş olan gladyatör karşılaşmaları, toplumsal ve tarihsel gelişmelere bağlı olarak varlığını tüketmiştir ve yerleşimin kimliğinde tarihsel bir kopukluk söz konusu olmuştur.

Yerleşimde halen kalıntıları iyi birer korunma durumuna sahip Kuzey Şehir Kapısı, sütunlu caddeler, Antik Tiyatro, tapınak, Bouleuterion ve Gymnasion’un fiziksel olarak işlevlerini kaybetmiş olsalar da korunması ve gelecek nesillere, özgün hali ile aktarımı kültürel bir sorumluluktur. Bu kalıntılar aynı zamanda yerin tarihi geçmişini belgeleyen ve yaşayan şahitleri durumundadır.

Kazanılmış olan kimliğin korunması ve yaşatılması, toplumsal yaşamın zenginliğini geliştirmek açısından önemlidir. Kimliğin ana kaynağını oluşturan somut kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasının yanında somut olmayan kültürel miras da göz ardı edilmemelidir. Ancak her ikisinin birlikte yaşatılması ile bütüncül bir korumadan söz edilebilir.

Tez kapsamında irdelenen ve yapılan literatür çalışması, kentsel tanımlar, analizler ve gözlemler sonucunda araştırmanın sorularının yanıtının bulunması, Stratonikeia Antik Kenti – Eskihsar Köyü’nün tarihsel süreç içerisindeki

katmanlaşmış yapısının, belirlenen kentsel kimlik faktörleri çerçevesinde, kent kimliğinin oluşumuna etkileri saptanmıştır.

Kent, zaman içerisinde doğal, yapay ve biçimsel faktörler ile fiziksel bir değişime uğrarken aynı zamanda tarihsel, toplumsal, sosyal, kültürel de değişim geçirmiştir. Kentsel kimlik faktörlerine bağlı bu değişimler ve süreç içerisinde oluşan katmanlaşma ile birlikte kentin sahip olduğu kimlik de etkilenecek dönüşmüş, yok olmuş veya kimlik nitelikleri kaybolmuştur.

Sonuç olarak tez çalışması; tarihsel süreçteki mimari katmanlaşmanın, kentsel kimlik oluşumuna etkisinin kaçınılmaz olduğunu ve olumlu veya olumsuz olarak bir şekilde kentin sahip olabileceği veya olduğu kent kimliğine etkisini ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z.** (2004). “Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon”, Yem Yayınları, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Ahunbay, Z.** (2014). “Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri”, ICOMOS, CIVVIH.
- Akın, N.** (1988). “Türkiye’de Tarihi Çevre Koruma, Örnekler ve Sorunlar”, *Mimarlık Dergisi*, Sayı:26, s:40-43.
- Akın, C.** (1995). “İstanbul’un Tarihi Çevrelerinde Kimlik Değişimi ve Yitirilen Çevresel Kalite”, *Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu*, s:150-153, İstanbul.
- Akkar Ercan, M.** (2016). “Tarihi ve Kültürel Miras Alanlarında Devingen ve Evrimsel Bir Yer Kimliği Kavramsallaştırması”, *İdealkent, Kent Araştırmaları Dergisi*, Cilt:7, Sayı:20, s:720-745.
- Akkuş, Z. & Efe, T.** (2014). “Tarihsel ve Kültürel Çevrenin Korunması Bakımından Türkiye ve İtalya’daki Kolluğun Görev ve Yetkileri”, *İnönü Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, s.313-366.
- Aktaş, M. & Özden, E.** (2016). “Tarihi Çevrenin Sürdürülebilirliği Üzerine Düşünceler”, *4. Uluslararası Kentsel ve Çevresel Sorunlar ve Politikalar Kongresi*, s: 534-548, İstanbul.
- Altınöz, B.** (2002). “Koruma Karar Verme Sürecine Katkı Olarak Çok-Katmanlı Kentlerdeki Tarihsel Katmanlaşmanın Değerlendirilmesi; Coğrafi Bilgi Sistemleri (Cbs) Temel Alan Bir Yaklaşım Uygulama Örneklemesi: Bergama”, Doktora Tezi, The Middle East Technical University, Mimarlık Bölümü.
- Altunsoy, A.** (2005). “Kentsel Tarihi Çevre Koruma (Kars Üzerine Bir İnceleme)”, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Ant, N.** (2018). “Tarihi Çevrelerde Kentsel Değişimin Kent Kimliğine Etkisi: Karaköy Perşembe Pazarı Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Arabulan, S.** (2008). “Yer/Mekan Kimliğinin Değişimi: Mezitbey Hamamı ve Yakın Çevresi Alan Çalışması”, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne.

- Aslan, S. & Kiper, P.** (2016). “Kimlik ve Bellek Sorunu Sarmalında Kentler: Amasra Kenti Örneğinde Fırsatlar ve Tehditlerin Değerlendirilmesi”, *İdealkent, Kent Araştırmaları Dergisi*, Cilt:7, Sayı:20, s: 881-905.
- Aslanoğlu, R. A.** (1998). “Kent, Kimlik ve Küreselleşme”, Ezgi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Ateş, N.** (2022). “Türkiye’de Tarihi Dokusu ile Kimliklenmiş Kent Meydanlarının Değişimleri Üzerine Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Avcıoğlu, S.** (2009). “Tarihi Çevrelerde Kentsel Yenileme Eğilimleri: Tuzla Köyiçi Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Gebze.
- Aydaş, M.** (2006). “Gladiatorial Inscriptions from Stratonikeia in Caria”, *Epigraphica Anatolica*, s:105-110.
- Ayyıldız, S. & Ertürk, F.** (2017). “Kentsel Kimlik Bileşenleri ile Yerel Kimliğin İzlerini Sürmek: Kapanca Sokak Örneği”, *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, s:65-88.
- Biket, A. P.** (2011). “Kentsel Tasarımda Kentsel Bellek ve Kentsel Kimlik”, Çevre Tasarım Kongresi, *Çevre Tasarım Kongresi Bildiri Kitabı*, İstanbul.
- Bilgin, İ. ve Boysan, B.** (1997). “Meydanların Varoluş ve Yokoluş Nedenleri”, *Mimarlık Dergisi*, Sayı:274-3, s:36-40.
- Boysal, Y.** (1983). “Stratonikeia”, Selçuk Üniversitesi, *Fen-Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Dergisi*, Sayı: 2, s:123-137.
- Bridge, G. & Watson, S.** (2002). “A Companion To The City”, Blackwell Companions to Geography, Blackwell Publishing, UK.
- Can, N.** (1999). “Kent Kimliği”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Cavcav, D.** (2007). “Gelişmekte Olan Ülke Kentlerinde Küreselleşme Sürecinin Kent Kimliğine Etkisi-Ankara Örneği”, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Cole, I.** (2013). “Whose place? Whose history? Contrasting Narratives And Experiences Of Neighbourhood Change And Housing Renewal”, Housing, Theory and Society.

- Çelik, E.** (2019). “Kentsel Kimliğin Sürdürülebilirliğinde Kentsel Koruma Politikalarının Rolü: Isparta Tarihi Kent Merkezi Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Çöl, Ş. D.** (1998). “Kentlerimizde Kimlik Sorunu ve Günümüz Kentlerinin Kimlik Derecesini Ölçmek İçin Bir Yöntem Denemesi”, Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dağabakan, A.** (2012). “Tarihi Yerleşimlerin Yeniden Canlandırılması Çalışmalarında Süreç Yönetimi Modellerinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- (Deniz) Topçu, K.** (2004). “Konya’da Farklı Üç Kentsel Mekanda Kent Kimliği Üzerine Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Demirsoy, M. S.** (2006). “Kentsel Dönüşüm Projelerinin Kent Kimliği Üzerinde Etkisi Lübnan-Beyrut-Solidere Kentsel Dönüşüm Projesi Örnek Alan İncelemesi”, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dobson, S.** (2011). “Remembering in the City: Characterising Urban Change”, Town Planning and Architecture.
- Durnagözü, N.** (2020). “Stratonikeia Koroplastığı”, Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Arkeoloji Enstitüsü, Denizli.
- Ercoşkun, Ö. & Akünal, E. & Yenigül, S. & Alkan, L.** (2016). “Kentlilik Bilincini Oluşturan Göstergeler ve Kentlilik Bilincini Geliştirme Yolları”, *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, Cilt:11, Özel Sayı, s:4-23.
- Erkan, Ç. N.** (2002). “Kastamonu Örneğinde Anadolu Kenti İmaj Öğeleri ve Değişim Süreci”, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Erton, M.** (1995). “Kent Kimliği: İznik ve Mudurnu Yerleşmeleri Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ertük, T.** (1996). “Şehir Kimliği: Amasya Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ersine, C. S.** (2012). “Doku Nakli ve Yeni Kimlik Oluşturma Bağlamında Endüstri Mirasının Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Eyüpoğlu, Ö. A.** (2019). “Üsküdar Kent Merkezindeki Kamusal Alanların İmge ve Bileşenlerine Yönelik Bir Alan Araştırması”, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gezen, A. F.** (2021). “Tarihsel Süreçte Mimari Katmanlaşmanın Yerel Bir Örneği: Büyükada”, Doktora Tezi, Beykent Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Göncü, N.** (2007). “Kent Öğelerinin Kent Kimliği Üzerindeki Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Gümeli, O.** (2020). “Stratonikeia ve Lagina’da Bulunan Mimari Bloklardaki Hayvan Betimlemeleri”, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Arkeoloji Enstitüsü, Denizli.
- Güley, K.,** (2001). “Kent Kimliği Değişim Sürecinin Gazimağusa Örneğinde İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.
- Gülmez, F. G.** (2012). “Geleneksel Yerleşmelerde Mekânsal Süreklilik Üzerine Bir Alan Çalışması: Stratonikeia - Eskihasar Köyü”, *Tasarım Kuram Dergisi*, Cilt:8, Sayı:13, s:61-81.
- Güngördü, Z.** (2016). “Kent Kimliğinin Değişim Sürecinin İşlevler Üzerinden İrdelenmesi: Antakya-Uzun Çarşı Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Gürsel, Y.** (1993). “Mimarlık Nereden Nereye?”, Mimarlar Odası İzmir Şubesi, *Ege Mimarlık Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, s: 59-62.
- Güvenç, B.** (1991). “Kentlerin Kimliği ve Antalya Üzerine Notlar, Öneriler, Örnekler”, *Mimarlık Dergisi*, Sayı:1, s:19-28.
- Hasol, D.** (1988). “Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü”, Yem Yayınları. İstanbul.
- Hazır, G.** (2019). “Tarihi Çevrelerde Kentsel Mekânsal Koridorların İrdelenmesi Üzerine Bir Araştırma: Ankara-Hamamönü Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
- Hovardaoğlu, Ç. S.** (2009). “Tarih, Süreklilikte Kentsel Katmanlaşmanın Belgelenmesi Bağlamında Kayseri Kent Merkezi”, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- İlgar, E.** (2008). “Kent Kimliği ve Kentsel Değişimin Kent Kimliği Boyutu: Eskişehir Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

- İpek, B.** (2020). “Yıkılan Tarihi Kentlerin Yeniden İnşası, Diyarbakır - Suriçi Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Kan, H.** (2009). “Taraklı Yerleşimindeki Tarihi Dokunun Sürdürülebilirliği Bağlamında Kentsel Koruma ve Geliştirme Stratejileri”, Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
- Kamhi, R.** (2013). “Değişen Kent Ortamında Hafıza Mekan ve Sanat Yapıtı İlişkisi” Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karaaslan, Ç.** (2010). “Tarihi Kentlerde Kimliksizleşme Sorunu ve Bir Çözüm Yolu Olarak Kentsel Canlandırma Projeleri”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karabağ, N. E.,** (2008). “Kent Arkeolojisi Metoduyla Çok Katmanlı Kentlerdeki Tarihsel Sürekliliğin Çözümünerek Korunması (İzmir Örneği) ”, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Karabey, H.** (1980). “Kent Olgusu”, Kent Basımevi, İstanbul.
- Kaya, E.** (2007). “Kentleşme ve Kentlileşme”, Okutan Yayıncılık, İstanbul.
- Kaya, A. & Akdemir, İ.** (2021). “Kentsel Değişim - Kent İmgesi Korelasyonu: Elazığ Örneği”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 31, Sayı: 1, Elazığ.
- Kaymak, G.** (2009). “Die Cumanın Camii in Antalya ihre Baugeschichte und ihre byzantinischen Ursprünge. Bauaufnahme – Bauforschung – Denkmalpflege / Antalya Cumanın Camii, Mimari Tarihi ve Bizans Kökeni Rölöve – Yapı Analizi – Anıt Koruma ve Bakımı”, ADALYA Ek Yayın Dizisi 9 / Supplementary Series 9 / 2009, Ege Yayınları, İstanbul.
- Keleş, R.** (1980). “Kentbilim Terimleri Sözlüğü”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Keleş, R.** (2002). “Kentleşme Politikası”, İmge Kitapevi, Ankara.
- Kortan, E.** (1996). “Mimarlıkta Kimlik Sorunu / Kimlik, Meşruiyet, Etik”, *Türkiye Mimarlığı Sempozyumu-II*, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.
- Kroessler, J. A.** (2015). “The City as Palimpsest”, John Jay College of Criminal Justice, Cuny Academic Words, City University of New York.

- Kuban, D.** (2000). “Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu”, Yem Yayınları, İstanbul.
- Küçüköner, M.** (2007). “İmge ve Bellek İlişkisine Bir Bakış”, *Atatürk Üniversitesi, Sanat Dergisi*, Sayı:12, s:79-82.
- Lefebvre, H.** (1998). “Modern Dünyada Gündelik Hayat”, Metis Yayınları, İstanbul.
- Lynch, K.** (1960). “The Image Of The City” Cambridge, Massachusetts, London: The MIT Press.
- Lynch, K.** (1981). “A Theory Of Good City Form” Cambridge, Massachusetts, London: The MIT Press.
- Ocakçı, M.** (1993). “Şehir Kimliği ve Çevre İlişkileri”, *Türkiye’de 17. Dünya Şehircilik Kolokyum*, s:163-170, İstanbul.
- Ocakçı, M. & Southworth, M.** (1995). “Elements of Urban Identity: The Case of the Beykoz District of Istanbul”, University of California, Working Papers, Berkley.
- Oğuzhanoglu, U.** (2015). " Stratonikeia ve Çevresi Araştırmaları - Stratonikeia Antik Kenti Çevresinde Erken Yerleşim İzleri", Ed. B. Söğüt, Ege Yayını, İstanbul.
- Önem, A. B. & Kılınçaslan, İ.** (2005). “Haliç Bölgesinde Çevre Algılama ve Kentsel Kimlik”, *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi, Mimarlık, Planlama ve Tasarım*, Cilt:4, Sayı:1, s:115-125, İstanbul.
- Örer, G.** (1993). “İstanbul’un Kentsel Kimliği ve Değişimi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özen, L. S.** (2005). “Koruma Yaklaşımlarına Yeni Bir Bakış Açısı Olarak “Bütünleşik Koruma”-Trabzon Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Özer, M. N.** (1998). “Planlı ve Tasarlı Yaşam Alanlarının Kent Kimliği Üzerindeki Etkileri Antalya Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Özer, G.** (2020). “Katmanlı Kentlerin Fenomenolojik Bakış Açısıyla Analizi İçin Bir Model Önerisi: İznik Örneği”, Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Özdemir, H.** (2007). “Tarihi Çevrede Kentsel Peyzaj Tasarım İlkelerinin Belirlenmesi, İstanbul-Zeyrek Örneğinde Bir İrdeleme”, Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bartın.

- Özdemir, A.** (2015). “Kırsal Kimlik–Kültürel Miras–Turizm Etkileşimi: Stratonikeia Arkeolojik Sit Alanı Örneği”, *I.Ulusal Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Kongresi, Bildiriler Kitabı*, s:345-355, 15-17 Ekim, Ankara.
- Öztaşkın, M.** (2015). “Stratonikeia Çalışmaları - Stratonikeia Bizans Dönemi Cam Buluntuları”, Ed. B. Söğüt, Ege Yayını, İstanbul.
- Özyaba, M.** (1999). “Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı”, Karadeniz Teknik Üniversitesi, *Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Ders Notları*, Trabzon.
- Sargın, S. & Demir, Ş.** (2018). “İnsan Mekân İlişkisi Ölçeğinde Kent Kimliği ve Gümüşhane Örneği”, *The Journal of International Scientific Researches*, Cilt:4, Sayı: 3, s:221-239, Gümüşhane.
- Serter, G.** (2013). “Şikago Okulu Kent Kuramı: Kentsel Ekolojik Kuram”, Ankara Üniversitesi, *Planlama Dergisi*, Cilt:23, Sayı: 2, s:67-76, Ankara.
- Solak, G. S.** (2017). “Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:6, Sayı:1, s:14-37.
- Söğüt, B.** (2017). “Stratonikeia 2015 Yılı Çalışmaları: Yerleşim ve Kentleşme”, *Arkeoloji ve Sanat*, Sayı: 156, s: 153-168.
- Söğüt, B.** (2014). “Zaman Tünelinde Gezilen Kent: Stratonikeia” *Lykos Dergisi*, s:6-21.
- Söğüt, B.** (2010). “Stratonikeia 2008 Yılı Çalışmaları”, *KVMGM*, 31. KST - IV, Denizli.
- Söğüt, B.** (2011). “Stratonikeia 2009 Yılı Çalışmaları”, *KVMGM*, 32. KST - IV, İstanbul.
- Söğüt, B.** (2012). “Stratonikeia 2010 Yılı Çalışmaları”, *KVMGM*, 33. KST - IV, Malatya.
- Söğüt, B.** (2013). “Stratonikeia 2011 Yılı Çalışmaları”, *KVMGM*, 34. KST - III, Çorum.
- Söğüt, B.** (2014). “Stratonikeia 2012 Yılı Çalışmaları”, *KVMGM*, 35. KST - III, Muğla.
- Söğüt, B.** (2015). “Stratonikeia 2013 Yılı Çalışmaları”, *KVMGM*, 36. KST - III, Ankara.

- Söğüt, B.** (2019). “Stratonikeia ve Lagina 2017 Yılı Çalışmaları”, *KVMGM, 40. KST - I*, Ankara.
- Söğüt, B.** (2020). “Stratonikeia ve Lagina 2018 Yılı Çalışmaları”, *KVMGM, 41. KST - I*, Ankara.
- Söğüt, B.** (2021). “Stratonikeia ve Lagina Kazısı 2019 Yılı Sonuç Raporu”, Denizli.
- Söğüt, B.** (2021). “Stratonikeia ve Lagina Kazısı 2020 Yılı Sonuç Raporu”, Denizli.
- Söğüt, B.** (2022). “2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları”, *KVMGM, KST - I*, Ankara.
- Söğüt, B.** (2018). “Geç Antik Çağ’da Stratonikeia”, *Laodikeia Çalışmaları*, Ek Yayın Dizisi, Ege Yayınları, Ed; C. Şimşek, T. Kaçar.
- Suher, H.** (2006). “İmar Planı’ndan-Bölge Planlama, Sanayileşme, Kentleşme, Koruma Gereği, Kamu Yararına Geçiş”, İstanbul Teknik Üniversitesi, *Mimarlık Fakültesi-Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Şehircilik Semineri*, İstanbul.
- Suher, H. & Ocakçı, M. & Karabay, H.** (1996). “İstanbul Metropolitan Kent Planlama Sürecinde Kent Kimliği ve Kent İmgesi”, İstanbul Teknik Üniversitesi, *Mimarlık Fakültesi-Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Şehircilik Sempozyumu*, İstanbul.
- Şahin, N.,** (2010). “Kent Kimliği ve Değişim Sürecinin Kayseri Kenti Örneğinde İrdelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tekeli, İ.** (1991). “Bir Kentin Kimliği Üzerine Düşünceler”, *Kent Planlaması Konuşmaları*, TMMOB Yayınları, Ankara.
- Tekeli, İ.** (1998). “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Tepeli, Ö.** (2015). “Kentsel Mekanda Kimliğin ve Belleğin Proje Etkisiyle Değişimi: Karaköy Kemeraltı Bölgesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tırpan, A. A.** (1990). “Stratonikeia’nın Şehir ve Sur Planı”, Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, *Edebiyat Dergisi*, Sayı: 5, s:217-297.

- Toka, M. Ş.** (2008). “Tarihi Çevrelerin Sürdürülebilirliği; Isparta Çayboyu Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Topçu, K.** (2011). “Kent kimliği üzerine bir araştırma: Konya örneği”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt:8, Sayı:2, s: 1049-1072, İstanbul.
- Turgut H. & Özalp A. & Erdoğan A.** (2012). “Artvin İlinde Doğal Çevrenin Kent Kimliğine Etkileri”, Süleyman Demirel Üniversitesi, *SDÜ Orman Fakültesi Dergisi*, Sayı:13, s:172-180, Artvin.
- Turna, Ö.** (2012). “Küresel Yeniden Yapılanma Sürecinde Kentsel Müdahaleler ve Kentsel Kimlik Etkileşimi : Rize Kenti Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Uçkaç, L.** (2006). “Kentsel Tasarımın Kent Kimliği Üzerine Etkileri: Keçiören Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ünlü, T. S.** (2017). “Kent Kimliğinin Oluşumunda Kentsel Bellek ve Kentsel Mekan İlişkisi: Mersin Örneği”, *Planlama Dergisi*, Cilt:27, Sayı:1, s:75-93, Mersin.
- Ünügür, M.** (1996). “İstanbul’un Değişen Kent Kimliği Üzerine...”, *Arkitekt Dergisi*, Sayı:12, s:42-49, İstanbul.
- Yavaş, M.** (2012). “Tarihsel Çevrede Kentsel Kimlik ve Bir Uygulama Aracı Olarak Tasarım Rehberleri; Erzurum Kale Çevresi Kentsel Sit Alanı Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldız Özsalmanlı, A.** (2014). “Muğla Kenti ve Muğla Büyükşehir Belediyesi Yönetimi”, Adnan Menderes Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1, Özel Sayı, s: 136-159.
- Yılmaz Saygın, N. & Kiper, N. & Güçer, E.** (2004). “Bir Stüdyo Çalışması, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü: Alaçatı Tarihi Yerleşim Alanı Koruma Projesi”, *Planlama Dergisi*, Cilt:4, Sayı: 30, s:34-48.
- Yurdugüzel, O. T.** (2011). “Stratonikeia (Eskihisar Köyü) Yerleşiminde Tarihsel Gelişim ve Sosyal Değişimin Kentsel Dokuya Etkilerinin İrdelenmesi”, *e-Journal of New World Sciences Academy*, Cilt:6, Sayı:4, s:931-942.

İnternet Kaynakları

- Url-1** Türk Dil Kurumu – TDK, Web Sitesi:
<https://sozluk.gov.tr/> 2022 Erişim: 2022
- Url-2** Hollanda, Amsterdam – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/677228862732793300/> Erişim: Nisan 2022
- Url-3** Türkiye, İstanbul – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/1008524910278727758/> Erişim: Nisan 2022
- Url-4** Türkiye, Rize – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/48413764728492455/> Erişim: Nisan 2022
- Url-5** Yunanistan, Santorini – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/958351995678365509/> Erişim: Nisan 2022
- Url-6** Norveç, Bergen – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/792281759464910897/> Erişim: Mayıs 2022
- Url-7** Türkiye, Muğla – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/37999190582476110/> Erişim: Mayıs 2022
- Url-8** Bali, Endonezya – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/70791025384369412/> Erişim: Mayıs 2022
- Url-9** Meksika, Sonara Çölü – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/570057265345459259/> Erişim: Mayıs 2022
- Url-10** Türkiye, Denizli, Pamukkale – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/387309636714896606/> Erişim: Mayıs 2022
- Url-11** Türkiye, Kapadokya, Peri Bacaları – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/180144053833290237/> Erişim: Mayıs 2022
- Url-12** Almanya, Bremen – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/2111131067868668/> Erişim: Mayıs 2022
- Url-13** Türkiye, Bursa, Cumalıkızık – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/281543710270569/> Erişim: Mayıs 2022

- Url-14** Türkiye, Karabük, Safranbolu – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/782781978987637633/> Erişim: Haziran 2022
- Url-15** Türkiye, İstanbul, Fatih, Balat – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/844493670730028/> Erişim: Haziran 2022
- Url-16** ABD, New York, Central Park – Web Sitesi:
https://tr.pinterest.com/pin/AXuLhQa_TkcRGb6EzT96rJkcbxxFEgfVeJR Xm c x g I 8 T o N C Q u m Z B s L I / Erişim: Haziran 2022
- Url-17** Hollanda, Amsterdam, Vondelpark – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/746401338230183847/> Erişim: Haziran 2022
- Url-18** Fransa, Paris, Louvre Müzesi – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/335025659791218295/> Erişim: Haziran 2022
- Url-19** Türkiye, İstanbul, Taksim Meydanı – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/104286547613985842/> Erişim: Haziran 2022
- Url-20** Zeminde Su Oluğu – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/410883166019048601/> Erişim: Haziran 2022
- Url-21** Sokak Lambaları Dizini – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/1042653751204642553/> Erişim: Haziran 2022
- Url-22** Fransa, Paris, Eyfel Kulesi – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/12384967718401097/> Erişim: Haziran 2022
- Url-23** Türkiye, İstanbul, Galata Kulesi – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/35677022040782049/> Erişim: Haziran 2022
- Url-24** Londra ve Telefon Kulüpleri – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/322007442119896671/> Erişim: Haziran 2022

- Url-25** Beverly Hills ve Palmiyeler – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/1042301907490031237/> Erişim: Haziran 2022
- Url-26** Avustralya, Melbourne Kent Planı – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/617485798924910630/> Erişim: Haziran 2022
- Url-27** Kanada, Toronto Kent Planı – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/537195061815618535/> Erişim: Haziran 2022
- Url-28** Türkiye, Eski Mardin – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/1080723241806314758/> Erişim: Haziran 2022
- Url-29** İtalya, Volterra – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/6614730681980370/> Erişim: Haziran 2022
- Url-30** Halloween, Hristiyan Bayramı – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/553942822929077156/> Erişim: Haziran 2022
- Url-31** Koningsdag, Hollanda Bayramı – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/12947917655383012/> Erişim: Haziran 2022
- Url-32** BAE, Dubai – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/739645938808819281/> Erişim: Haziran 2022
- Url-33** ABD, New York – Web Sitesi:
<https://tr.pinterest.com/pin/2111131067868668/> Erişim: Haziran 2022
- Url-34** ICOMOS, “Venedik Tüzüğü, 1964” – Web Sitesi:
<http://www.icomos.org.tr> Erişim: Mart 2022
- Url-35** T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Muğla Tarihi – Web Sitesi:
<https://mugla.ktb.gov.tr/TR-270592/tarih> Erişim: Nisan 2022
- Url-36** Muğla Valiliğı, Muğla Tarihi – Web Sitesi:
<http://www.mugla.gov.tr/tarih> Erişim: Mayıs 2022
- Url-37** Menteşe Belediyesi, Muğla Tarihi – Web Sitesi:
www.mentese.bel.tr/mugla-tarihi Erişim: Mayıs 2022

- Url-38** Explore Google Earth, Map – Web Sitesi:
<https://earth.google.com/web/search/Yatağan+Muğla> Erişim: Haziran 2022
- Url-39** Söğüt B. , Stratonikeia Kazı, Koruma ve Onarım Çalışmaları (2008-2021) – Web sitesi: <https://www.pau.edu.tr/stratonikeia>
Erişim: Mart 2022
- Url-40** Kültür Envanteri, Fotoğraf – Web Sitesi:
<https://kulturenvanteri.com/tr/yer/stratonikeia/>
Erişim: Eylül 2022
- Url-41** Stratonikeia: City of Goddesses and Gods, Fotoğraf – Web Sitesi:
<https://bikeclassical.blogspot.com/2016/10/stratonikeia-of-caria.html>
Erişim: Eylül 2022
- Url-42** UNESCO, World Heritage Convention, Ancient City of Stratonikeia – Web Sitesi: <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6041/>
Erişim: Nisan 2022
- Url-43** Travelogues, Gezginlerin Bakışı,
Web Sitesi: [tps://tr.travelogues.gr/collection.php?view=120](https://tr.travelogues.gr/collection.php?view=120)
Erişim: Ekim 2022
- Url-44** Turbosquid, Professional 3D Stratonikeia Models, Web Sitesi:
https://www.turbosquid.com/Search/Index.cfm?include_artist=kuproduction&keyword=stratonikeia&media_typeid=2
Erişim: Ekim 2022
- Url-45** Anadolu Ajans, Stratonikeia Antik Kenti,
Web Sitesi: <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/stratonikeiada-bulunan-eserler-turk-donemine-de-isik-tutuyor/2495846>
Erişim: Ekim 2022
- Url-46** Muğla, Yatağan Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü,
Web Sitesi: <https://www.yatagan.bel.tr/>
Erişim: Ekim 2022